

**I. DÖNEM TBMM (23 Nisan1920 – 16 Nisan1923)
DÖNEMİNDE
SOSYO- EKONOMİK ALANINDAKİ YASAL
DÜZENLEMELER**

**Kenan ÖDEN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU
2010
Her hakkı saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Kenan ÖDEN

**I.DÖNEM TBMM (23 Nisan1920 – 16 Nisan1923) DÖNEMİNDE
SOSYO- EKONOMİK ALANINDAKİ YASAL DÜZENLEMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU**

ERZURUM - 2010

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

17/02/2011

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlanmış olduğum "I.Dönem TBMM (23 Nisan1920 – 16 Nisan1923) Döneminde Sosyo- Ekonomik Alanındaki Yasal Düzenlemeler" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17/02/2011

Kenan ÖDEN

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU danışmanlığında, Kenan ÖDEN tarafından hazırlanan bu çalışmada 17/02/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

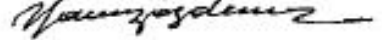
Başkan : Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Selami KILIÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XI
ABSTRACT	XII
KISALTMALAR	XIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	XIV
ÖNSÖZ.....	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TBMM ÖNCESİ VE SONRASINDA ANADOLU'NUN SİYASİ ASKERİ SOSYAL ve EKONOMİK DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. TBMM DÖNEMİ MALİ KAYNAKLARI ve SOSYAL DURUM.....	8
1.2. DÖNEMİN KISACA ÖZETİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ	18

İKİNCİ BÖLÜM

1920 YILI TBMM'İN ÇIKARDIĞI SOSYAL VE EKONOMİK ALANDAKİ KANUNLAR, KARARNAMELER VE HEYETİ UMUMİYE KARALARI

2.1. KANUNLAR (1920).....	29
2.1.1. Ağnam Resmi Kanunu.....	29
2.1.2. Gümrük Resminin Beş Misline İblâğına Dair Kanun	29
2.1.3. Mülkiye Harcırah Kararnamesine Tevfikane Verilmekte Olan Umum Harcırahlardan Yüzde Kırk Tenzilât İcrasına Dair Kanun	30
2.1.4. Arziye Resminin On Misline İblâğına Dair Kanun	30
2.1.5. Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun	31
2.1.6. Aşarın Teslise Raptı Hakkında Kanun	31
2.1.7. Bağdat Demir Yolu Hattının Maşat ve Masarifatı İçin Doksan Liranın Sarfı Hakkında Kanun	32
2.1.8. Anadolu Hattı Memurlarının Mütedahil Maaşlarının Tesviyesi Hakkında Kanun.....	33
2.1.9. Anadolu Şimendifer İdaresinin Maşat ve Masarifatı Müteferrikası İçin Yüz Kırk Beş Bin Liranın 1336 Senesi Bütçesinden Sarfı Hakkında Kanun.....	33

2.1.10. Men'i müskirat kanunu	35
2.1.11. İhracat Rüsümü Kanunu	35
2.1.12. Tuz Resmi Kanunu	36
2.1.13. Damga Resminin Tezyidi Hakkında Kanun	37
2.1.14. Aşar Mültezimlerinden Edayı Deyn Edenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevizelerinin İadesine Dair Kanun.....	38
2.1.15. Sigara Kâğıdı İstihlâk Tezyidi Hakkında Kanun	39
2.1.16. Kibrit İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında Kanun	39
2.1.17. Oyun Kâğıtlarından Alınmakta Olan İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında Kanun	40
2.1.18. Müessesatı Diniye ve Sıhhiye Eşyasının Gümrük Resmine Tabi Tutulmasına Dair Kanun	41
2.1.19. Ziraat Bankası Muvakkat Bütçe Kanunu.....	41
2.1.20. Mekâtibi Askeriye Talebesile İhtiyat Zabit Namzetlerine Verilecek Zamaimi Fevkalâde Hakkında Kanun	42
2.1.21. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumyesi Muvakkat Bütçe Kanunu	43
2.1.22. Emlâk ve Arazi ve Temettü Vergisi Tezkere Esmanının Tezyidi Hakkında Kanun	43
2.1.23. Ispartanın Keçiborlu Kükürt Fabrikasile Ereğli Maden İdaresi Maaşat ve Masarifalı Hakkında, Kanun	44
2.1.24. Düğünlerde Men'i İsrifat Kanunu.....	44
2.1.25. Oyun Kâğıtlarından Alınan Rüsümü İstihlâkiyenin Tezyidine Dair 30 Eylül 1338 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun.....	45
2.1.26. Senei Haliye Ağnam Resmine Bir Misli Zamma Dair Kanun.....	46
2.1.27. Tedavülden Kaldırılacak Meskukâtı Mağşuşenin Temdidi Tedavülü Hakkında Kanun	46
2.1.28. Müdafaai Milliye Bütçesine Üç Milyon Lira İlâvesine Dair Kanun	47
2.1.29. Matbaa Alât ve Edevatile Kitap ve Gazete Kâğıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair Kanun	47
2.1.30. Muaddel Usulü Muhasebei Umumîye Kanunu Muvakkatinin 32 ve 34 Üncü Maddelerinin Tadiline Dair Kanun	48

2.1.31. Ziraat Bankasının Teşrinisani ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu	49
2.1.32. Hariciye Bütçesine Onbeş Bin Lira Zammına Dair Kanun	49
2.1.33. Nafia Bütçesine On Altı Bin Lira Zammına Dair Kanun.....	50
2.1.34. Talimgâhtan Neş'et Eden Efendilere Yüz Ellişer Lira İtasına Dair Kanun	50
2.1.35. Zonguldak Memurini Maaşatına Zamaim İcrasına Dair Kanun.....	51
2.2. KARARNAMELER (1920).....	51
2.2.1. İhracatın Serbestisi Hakkında Kararname.....	51
2.2.2. Nikâhtan Evvel Muayene Usulünün Devam ve Tarzı İcrası Hakkında Kararname.....	52
2.2.3. Ussat Tarafından Emval ve Eşyası Gasbedilen; Memurin ve Ahaliye Tazminat Verilemeyeceği Hakkında Kararname	53
2.2.4. İstilâ ve Tehcir Zamanında Tahribata Uğrayan Mahaller Emlâkinden İstifa Olunacak Tekâlif Hakkında Kararname	53
2.2.5. Arziye Resminin On Misli Olarak İstifası Hakkında Kararname	54
2.2.6. Memleketimize Vürut Edecek Eşyanın Gümrük Resmine Tabi Tutulması Hakkında Kararname	54
2.2.7. Müskirat Beyiye Nizamnamesinin Dokuzuncu Maddesinin Üçüncü Fıkrası İle Yirmi Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kararname.....	55
2.2.8. Zonguldak Kömür Madeni Amelelerinin Hizmeti Askeriyelerinin Tecili Hakkında Kararname	56
2.2.9. İhracatın Serbestisi Hakkında Verilen Karardan Damızlığa ve Çifte Elverişli Hayvanatın 11 Nisan 1334 Tarihli Kanun Mucibince İmrara Ait Kısımının İstisnası Hakkında Kararname.....	57
2.2.10. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine İki Yüz Bin Lira Avans İtası Hakkında Kararname	57
2.2.11. Devairde Kullanılan Pulların Tevhidi Hakkında Kararname	58
2.2.12. Millî Aşireti Tarafından Emval ve Eşyaları Ahzü Gasp Olunan Viranşehir Memurini Mülkiye ve Askeriyesine İkişer Maaş Avans İtası Hakkında Kararname	58

2.2.13. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine «3000» Lira Avans, İtası Hakkında Kararname	59
2.2.14. Rüşumat Müdüriyeti Umumiyesine Otuz Bin Kuruşa Kadar Avans İtası Hakkında Kararname	59
2.2.15. Hayvanatı Feresiyenin Men'i İhracı Hakkında Kararname.....	60
2.2.16. Anadolu Bağdad Demir Yolları İşletme Müdüriyetinin Mahrukat ve Havayici Zaruriyesinin Temini İçin Yüz Bin Liranın Sarfına Ait.....	60
2.2.17. İhraç Olunacak Tütünlerden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kararname.....	61
2.2.18. Evrakı Naktiye İhracının Serbest Bırakılması Hakkında Kararname	61
2.2.19. Esaretten Avdet Eden Zabitan Harcırahları Hakkında Kararname.....	62
2.2.20. Anadoluya İltihak Eden Zabitana Verilecek Harcırah Hakkında Kararname.....	63
2.2.21. Ümera Ve Zabitanın Telef Olan Binek Hayvanları Yerine Tarafı Miriden Verilen Hayvanat Mukabilinde Alınmakta Olan Ücreti Yevmiyenin İlgası Hakkında Kararname.....	64
2.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1920)	65
2.3.1. Büyük Millet Meclisi Azasının Harcırahları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	65
2.3.2. İdarei Hususiyeden Maaş Alan Muallimler Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	65
2.3.3. Maaşatın Evrakı Naktiye ile Tediyesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	65
2.3.4. Ağnam Resmi Munzamının Tecili Tahsili Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1921 YILI TBMM'NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL EKONOMİK ALANDAKİ KANUNLAR, KARARNAMELER VE HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

3.1. KANUNLAR (1921)	66
3.1.1. Liğnit Kömürü İhracı Hakkında Kanun	66
3.1.2. Hariciye Vekâleti Bütçesine Yedi Bin Beş Yüz Lira İlâvesine Dair	67

3.1.3. Hariciye Vekâleti Bütçesinde Münakale ve Zamaim İcrasına Dair.....	67
3.1.4. Posta Telgraf Müdiriyeti Umumiyesi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun.....	68
3.1.5. 1336 Senesi Evkaf Bütçe Kanunu.....	68
3.1.6. Tarik Bedeli Naktisi Hakkında Kanun	69
3.1.7. Avans Kanunu.....	70
3.1.8. İkinci Avans Kanunu	71
3.1.9. Anadolu Bağdat Demiryolları Nakliyat Tarifesinin Altı Misline İblâğına Dair Kanun	71
3.1.10. 1337 Müdafaayı Milliye Bütçesinin Askerî Fabrikalar Kısımındaki Fash Mahsustan (329 D) Fashına Bir Milyon Liranın Münakalesine Dair Kanun	72
3.1.11. 23 Nisanın Millî Bayram Addine Dair Kanun	72
3.1.12. Ordu Maşatı İle Cephe Zamlarının Sureti Tesviyesini Mübeyyin Kanun.....	73
3.1.13. Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun	74
3.1.14. Gümrük Tarifesinin (B) ve (D) Cetvelleri Hakkında Kanun	75
3.1.15. Muhacirinin Şevkleri İçin Muktazi Yüz Elli Bin Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun.....	76
3.1.16. 2 Temmuz 1337 Tarihli Avans Kanunu	76
3.1.17. Muafiyeti Askeriye Vergisi Hakkında Kanun	77
3.1.18. İhracat Resminin İlgasına Dair Kanun.....	78
3.1.19. Vilâyatı Müstahlasa Ahalisine Verilmiş Olan Tohumlukların Affı Hakkındaki Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun	78
3.1.20. Gümrük Tarife Kanununun Temini Mer'iyeti Hakkında Kanun	78
3.1.21. Umum Jandarma Kumandanlığının Senei Haliye Bütçesine Zammedilen Tahsisata Dair Kanun	79
3.1.22. Emniyeti Umumiye Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun.....	79
3.1.23. Nafia Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun.....	79
3.2. KARARNAMELER (1921).....	80
3.2.1. Men'i Müskirat Kanununun Hükmü Memurini Askeriyeyede Şamil Bulunduğu Hakkında Kararname	80

3.2.2. Anadoludan Memaliki Ecnebiyeye veya İşgal Altında Bulunan Mahallere İhraç Olunacak Mevaddan 20 Eylül 1336 Tarihli Kanuna Merbut Tarife Mucibince Alınmakta Olan Rüsümün Yüzde Elli Derecesinde Tenkisi Hakkında Kararname	81
3.2.3. Maltaya Sevk Olunlanlardan Mütেকaidin ve Mazulinin Ellerindeki Cüzdan ve Senedi Resimleri Üzerine Maaşlarının İtası Hakkındaki Kararname.....	82
3.2.4. Senedatı Tasarrufiyenin Sureti Tab'i Hakkında Kararname	82
3.2.5. Mahallerine İade Kılınmakta Olan Muhacirinden Sinni Mükellefiyet Dahilinde Bulunanların Mart Gayesine Kadar Tecilleri Hakkında Kararname.....	83
3.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1921).....	84
3.3.1. Posta Ve Telgraf Memurlarının Maaşları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	84
3.3.2. Bütçe Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1922 TBMM'NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL ve EKONOMİK ALANDAKİ

KANUNLAR, KARARNAMELER ve HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

4.1. KANUNLAR (1922).....	85
4.1.1. 1338 Senesi Emlâk ve Temettu Vergileri ile Ağnam Resminin ve Harp Kazançları Vergilerinin Sureti Tahsiline Dair Kanun.....	85
4.1.2. Zahire İthalâtından Alınmakta Olan Gümrük Resmi Hakkında Kanun ...	85
4.1.3. Koçkiri Hadisesinde Duçarı Sefalet Olanlara Verilecek Tohumluk ve Yemeklik Hakkında Kanun	86
4.1.4. Tayyarecilere Verilecek Mütferrika Tahsisatı Hakkında Kanun	86
4.1.5. Tahsisatı Fevkalâde Kanununa Müzeyyel Kanun.....	87
4.1.6. Seferberlik ve Cephe Zammı Maaş Kanunu Muaddil Kanun	87
4.1.7. Makam Maaş ve Mütferrikası Hakkında Kanun	89
4.1.8. Sigara Kâğıtları, Kibrit ve Kav Kutularının İstihlâk Resmine Dair 12 ve 14 Mart 1334 Tarihli Kanunlara Müzeyyel Kanun.....	90
4.1.9. Merakibi Bahriyeden Alınacak Rüsüm Hakkında Kanun.....	91

4.1.10. İstihlâk Resmi Hakkında Kanun.....	93
4.1.11. Şehbenderhaneler Rûsumunun Tezyidi Hakkında Kanun	95
4.1.12. Kibrit İstihlâk Resminle Tezyidi Hakkında Kanun.....	96
4.1.13. Sigara Kâğıdının İstihlâk Resminin Tezyidine Dair Kanun	96
4.1.14. Cezayı Naktillerin Beş Misline İblâğına Dair Kanun	97
4.1.15. Vazifei Mahsusa İle Ukraynaya Gidecek Heyetle Masarifi Zaruriyesine Karşılık Olmak Üzere 1338 Senesi Hariciye Vekâleti Bütçesine Mevzu Tahsisat Kanununa Müzeyyel Kanun	98
4.1.16. Müecceliyeti Askeriye Vergisi Hakkında Kanun.....	99
4.1.17. 1338 Senesi İkinci Avans Kanunu	103
4.1.18. Harp Kazançları Vergisi Kanununun, Yirmi Yedinci Maddesinin Birinci Fıkrasını Muaddil Kanun	103
4.1.19. Zahire İthalatından Alınan Gümrük Rûsumunun Temdidi Mer'iyetine Dair Kanun	104
4.1.20. 1338 Senesi Üçüncü Avans Kanunu	104
4.1.21. İktisat Vekâleti Bütçesine Otuz Bin Lira İlâvesine Dair Kanun.....	105
4.1.22. Dördüncü Avans Kanunun.....	105
4.1.23. Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Olan 25 Teşrinievvel 1336 Tarihli Kanuna Tezyil Edilen Kanun	106
4.1.24. Beşinci Avans Kanunu.....	106
4.1.25. Altıncı Avans Kanunu.....	107
4.1.26. İstilâzedelere Tavizen Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkında Kanun....	109
4.1.27. Üç Milyon Lira Avans İtasına Dair Kanun.....	109
4.1.28. İstiklâl Mahkemeleri Azalarının Harcırah ve Yevmiyeleri Hakkında Kanun.....	110
4.1.29. Yedinci Avans Kanunu	111
4.1.30. Evkaf Vekâletinin Hidamatı Umumiyesinin İfası İçin Yedi Yüz Elli Bin Liranın Avans İtasına Dair Kanun	111
4.1.31. Şer'iyeye ve Evkaf Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun.....	112
4.2. KARARNAMELER (1922).....	113
4.2.1. Kooperatif Şirketlerin Tâbi Olacağı Usul Hakkında Kararname	113
4.2.2. Vekil Muallimlere Verilecek Vekâlet Maaşı Hakkında Kararname.....	114

4.2.3. Zabitanın Harcırasına Mahsuben Menzil Vesaitinden İstifade Edilerek Sevk ve Nakillerinin Temini Hakkında Kararname	115
4.2.4. Memur Oldukları Halde Silâh Altına Alınan İhtiyat Zabitanı Maaşatı Hakkında Kararname	115
4.2.5. Ziraat Odaları Tavassutile Toptan Celp Edilecek Pamuk Tohumlarının Bir Seneye Mahsus Olmak Üzere Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kararname.....	116
4.2.6. Bursa ve İstanbuldan Getirilecek İpek Böceği Tohumunun Bu Seneye Mahsus Olmak Üzere Gümrük Resminden İstisnası Hakkında Kararname.....	117
4.2.7. Altın İhracı Memnuiyetinin Devamı Hakkında Kararname.....	117
4.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1922)	118
4.3.1. Ziraat Bankası Bütçesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı	118
4.3.2. Ziraat Bankasından Devairi Devlete Para Verilmemesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	118
4.3.3. Evkaf Bütçesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı	119
4.3.4. Mecburi Ziraat Usulünün Tatbik Edilmemesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	119
4.3.5. Teb'it Edilmiş Olan Asker Ailelerinin Masrafları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	119

BEŞİNCİ BÖLÜM

1923 YILI TBMM'NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL VE EKONOMİK ALANDAKİ KANUNLAR, KARARNAMELER ve HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

5.1. KANUNLAR (1923)	120
5.1.1. Müsakkafat Vergisi ve Ağnam Resmile Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1336 Tarihli Kanunun İlgasına ve Memaliki Müstahlâsa Asar Muamelâtına ve Asar Mültezimlerinden Edayi Deyn Edenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevvizelerinin İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilâyetlerin Hissei Menafi ve Maarifine ve Tömbekiler Bey'iyeye ve İstihlâk Resmine ve 9 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanununa Bir Madde İlâvesine Dair Kanun	120
5.1.2. İstanbul Avans Kanununa Müzeyyel Kanun.....	122

5.1.3. İstihlâs Edilen Mahallerdeki Ziraat Bankaları Varidat ve Masarifatına Dair Kanun	123
5.1.4. Büyük Millet Meclisi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun	124
5.1.5. Evkaf Vekâleti Hidematı Umumiyesinin İfası İçin 20 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanunile Verilmiş Olan Yediyüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlâveten Dörtüyz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun.....	125
5.1.6. Sekizinci Avans Kanunu	126
5.1.7. Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisatı Munzamma İtasına Dair Kanun	127
5.1.8. 1339 Senesi Birinci Avans, Kanunu.....	127
5.1.9. Havalii Şarkıye Demiryollar İdaresinin 1339 Senesi Bütçe Kanunu	128
5.1.10. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinin Altmış Bin Lira İlâvesine Dair Kanun.....	129
5.1.11. Nafia Vekâleti Bütçesine İkiyüz Bin Lira Tahsisat Vaz'ına Dair Kanun	129
5.1.12. Evkaf Vekâletinin 1339 Senesi Üç Aylık Muvakkat Bütçesine Dair Kanun	130
5.1.13. Meclis Bütçesine Tahsisatı Munzamma İtasına ve İstanbul Gayrı Faal Memurlarına Dair Kanun	131
5.1.14. Darüleytam Müdiriyyeti Umumiyesi İçin Avans İtasına Dair Kanun.....	131
5.1.15. Ziraat Bankası İçin Avans İtasına Dair Kanun	132
5.1.16. Emniyet Sandığı İçin Avans İtasına Dair Kanun.....	133
5.1.17. Seyrisefain İdaresi İçin Avans İtasına Dair Kanun	133
5.1.18. İdarei Vilâyat Kanuniyle Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun	134
5.1.19. Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlâk Resmine Dair Kanun.....	136
5.1.20. Hariçten İthal Edilecek Hayvanatın İki Sene Müddetle Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun	137
5.1.21. İkinci Avans Kanunu	137
5.1.22. Evkaf Vekâleti İçin Avans İtasına Dair Kanun	139

5.1.23. Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyun ve Matlubatı Metrukesi Hakkındaki 17 Zilkade 1333 ve 13 Eylül 1331 Tarihli Kanunu Muvakkatin Bazı Mevaddı ile 20 Nisan 1338 Tarihli Emvali Metruke Kanununu Muaddil Kanun.....	140
5.1.24. İhtiyacı Umumiye İçin Celbolunacak Madenî Boruların Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kanun.....	142
5.1.25. Vefaen Bey ve Ferağ veya Teminat Suretile Emvali Gayri Menkuleleri Merhun Olup Tediyei Deyin Edemiyeri Medyunların Emlâk ve Düyunu Hakkında Kanun	143
5.2. KARARNAMELER (1923)	143
5.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1923).....	144
5.3.1. Memurinden Meb'us Olanların Tekâüt ve Mazuliyet Haklarına Dair Heyeti Umumîye Kararı.....	144
5.3.2. İstanbuldan Gelen Eşyanın Gümrük Resmi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı.....	144
SONUÇ.....	145
KAYNAKÇA.....	147
ÖZGEÇMİŞ	149

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****I.DÖNEM TBMM (23 Nisan1920 – 16 Nisan1923) DÖNEMİNDE
SOSYO- EKONOMİK ALANINDAKİ YASAL DÜZENLEMELER****Kenan ÖDEN****Danışman: Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU****2010 - Sayfa: 150 + XV****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU****Prof. Dr. Selami KILIÇ****Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR**

Bu çalışmayla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sosyal ve ekonomik alanlarda yapmış olduğu çalışmalar anlatılmaktadır. Beş ana bölümden oluşan bu çalışma, 23 Nisan 1920 ile 16 Nisan 1923 tarihleri arasındaki TBMM'nin çıkartmış olduğu sosyal ve ekonomik alandaki yasal düzenlemelerini kapsar. Çalışma ile ilk önce dönemim sosyal, siyasal, askeri ve ekonomik yönleri ortaya konulmuştur. Daha sonra TBMM'nin çıkartmış olduğu sosyal ve ekonomik alanlardaki yasal düzenlemelerin yıl yıl tarih sırasına göre verilmesiyle devam etmiştir. Sonrasında yasal düzenlemelerden kanunlara ve kanunların kısaca açıklandığı müzakerelere yer verilmiştir. Yorum gerektirmediği için kararnameler ve heyeti umumiye kararları ise aynen metnindeki gibi aktarılmıştır.

Ulaşılması gereken nokta bakımından ilgili dönemdeki tüm kanunlar, kararnameler ve heyeti umumiye kararları bu çalışma ile bir araya toplanarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Meclis, Dönem, Sosyal, Ekonomik.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**FIRST TERM TGNA (23 rd April 1920 – 16 th April 1923) SOCIAL AND
ECONOMICAL LEGAL REGULATION THAT HAVE BEEN PUT IN TO USE.**

Kenan ÖDEN

Advisor: Asst. Prof. Dr. Cemil KUTLU

2010 - Pages: 150 + XV

Jüry: Asst. Prof. Dr. Cemil KUTLU

Prof. Dr. Selami KILIÇ

Asst. Prof. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

In this research, the works of Turkish Grand National Assembly which are about social life and economy have been told. This researched, consisting of five main parts, includes the legal regulations which TGNA had implomented about the social life and economy between the dates 23 rd April 1920 – 16 th April 1923. This work aims at revealing the term's social, political, martial and economical aspects of life. And then, it goes on with the kronocigal order of legal regulation that TGNA had laid out in the fields of social and economic. Later on, it mentions from legal regulations to laws and the negotiations that shortly explains the laws. Decrees and the committee desicions have been conveged as it, orijinal from since they don't require any comment.

All the laws and committe desicions have been presented by gathering all of them, so that they com be reached easily.

Key Words: Assembly, Period, Social, Economical

KISALTMALAR

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
Lmt.	: Limitet
Şrk.	: Şirket
s.	: Sayfa numarası
ss	: Sayfa sırası
vb.	: Ve benzerleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Zabıt C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TBMM Gizli...	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Top.	: Toplayan
Y.d.	: Yıl dönümü
Yay.	: Yayınlayan

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. Üç Yıllık Sovyet Yardımı	12
Tablo 2.2. Ordunun Elinden Alınan ve Elde Kalan Silahlar	13
Tablo 2.3. Türk Ordusunun Olması Gereken Gücü	14

ÖNSÖZ

Tarih boyunca meydana gelen savaşlar toplumların ve devletlerin hayatında köklü ve tesirli değişikliklerin oluşmasında yegane etkenlerdir.

Bu çalışma ile bağımsızlık mücadelesini oluşturduğu bir parlamento etrafında yürütmeye çalışan bir meclisin yaptığı yasal düzenlemeler ortaya konulmaktadır. Bu konudaki yetkisini tamamen temsile dayalı bir yöntemle, bağımsız yaşama duygusuyla ve günümüz çağdaş demokrasilerini kısıktırarak şekilde savaş ve işgal ortamında gerçekleştirmeye çalışan I.Dönem TBMM'nin sosyal ve ekonomik alandaki yasal düzenlemeleri eldeki imkânlar ölçüsünde aktarılmaya çalışılmıştır.

Beş ana bölümden oluşan bu çalışma, 23 Nisan 1920 ile 16 Nisan 1923 tarihleri arasındaki TBMM'nin sosyal ve ekonomik alandaki yasal düzenlemelerini kapsar. Çalışma ile I.TBMM'nin bu alandaki yasal düzenlemeleri yıl yıl tarih sırasına göre verilmiştir. Bu yapılırken önce ilgili dönemin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik durumundan bahsedilmiştir. Daha sonra kanunlara ve müzakerelerine yer verilmiştir. Yorum gerektirmediği için kararnamelere ve heyeti umumiye kararlarına aynen metnindeki gibi yer verilmiştir.

Çalışma ile Kurtuluş Savaşımızın sosyal ve ekonomik yönünün yasal çerçevesi gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece Milli Mücadele'nin sosyal ve ekonomik yönlerine dikkat çekilerek, bunun sadece siyasi ve askeri olmadığı ortaya konulmak istenmiştir. Ayrıca bu günkü Türkiye Cumhuriyetinin temellerini atan ve devleti kuran I. TBMM'nin yasal çalışmalarından sosyal ve ekonomik olanlar irdelenerek yakın tarihimize birinci elden resmi belgelerle ışık tutulmak istenmiştir.

Çalışma, yüksek lisans tezi çerçevesinde eldeki imkânlar ölçüsünde yapılmıştır. Bu yüzden bu konuda araştırma yapmak isteyen kıymetli araştırmacılara faydalı olacağını ümit ediyorum. Bu çalışmanın meydana getirilmesinde her türlü yardımını gördüğüm Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi çalışanlarına, yine üniversitemiz İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi çalışanlarına, fedakârlığından ötürü aileme ve her türlü yardımını ve kolaylığı sağlayan saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Cemil KUTLU'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyeti doğru anlamak ve değerlendirmek dönemin resmi kaynak ve belgelerinin nesnel bir bakış açısıyla ele alınmasıyla mümkün olur. Bu çalışma Osmanlı Devleti son günlerini yaşarken senkronik olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerinin atıldığı döneminden kısaca bahsedilerek başlanacaktır. Bu yapılırken yıkılan bir imparatorluğun ardından ölüm kalım savaşını oluşturduğu bir milli meclis etrafında yürüten vatanperver kahramanların ve vatan sevgisiyle dopdolu bir millet ile onun evlatlarının, kendisini işgal eden emperyalist güçlere karşı verdiği mücadele sırasında çıkartmış olduğu sosyal ve ekonomik alandaki kanunları, kararnameleri ve heyeti umumiye kararları ortaya konulacaktır.

I. TBMM'nin kurulduğu bu sıralardaki esas amacı öncelikle ekonomiyi kurtarmak değil, işgalden kurtularak tam bağımsızlığı kazanmak ve Ulusal Ant ile belirlenen sınırlar içinde egemen, ulusal bir devletin kurulmasıdır. Bunun için birçok sosyal ve ekonomik içerikli yasal düzenleme yapılmıştır. Bu dönemin öne çıkan özelliği çağdaş bir ülke olabilmek için, ulusal sanayi, ticaret ve tarımın da geliştirilmesine çalışılması ve bunu sağlamak içinde sosyal ve ekonomik içerikli yasal düzenlemeler yapılmasıdır.

İşte 23 Nisan 1920 ile 16 Nisan 1923 tarihleri arasında görev yapan I. TBMM, yapmış olduğu çalışmalar ve çıkardığı, kanun, kararname ve heyeti umumiye kararları gibi yasal düzenlemeler ile büyük bir tarihi işlevi yerine getirmiş ve şimdiki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sarsılmaz temellerini atmıştır. Olağanüstü bir dönemde açılan I. TBMM hem kurtuluş savaşını yürütmüş hem de bununla ilgili yasal düzenlemeleri yapmaya çalışmıştır.

Tarih sadece siyasi olaylar değildir, onu meydana getiren sosyal, ekonomik askeri vb. olayların tamamıdır. Bizde batıdaki gibi sosyal tarih anlayışı yeterince yerleşmediği ve gelişmediği için bu alan oldukça kısır kalmıştır. Bu çalışma bu alanda yapılmış az sayıdaki çalışmalardan olup, yapılacak olan çalışmalara örnek olması amacını taşımaktadır.

Çalışma ile kurucu meclisin sosyal ve ekonomik alandaki yasal düzenlemeleri ileriki beş ana bölümdeki mevcut durumuyla asıl metinlerine sadık kalınarak ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TBMM ÖNCESİ VE SONRASINDA ANADOLU’NUN SİYASİ ASKERİ SOSYAL ve EKONOMİK DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

I. Dünya Savaşı'nda dört yıl savaşan Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra Türkiye'nin kurtuluşu için yapılan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kaynakları her bakımdan çok kötü durumda idi. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı peş peşe gelince 1918 sonunda ateşkes imzalandığında Türkiye altı yıl savaşmıştı. Bu savaşlar zaten mali ve ekonomik yönden perişan olan Türk kaynaklarını tüketmişti. “Mondros'tan sonra artık Arapların yaşadığı topraklar İmparatorluktan ayrılmış, ayrıca ülkenin en verimli toprakları dört yandan işgal edilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti 2.850.000 kişiyi silâh altına almıştı. Yararlanabildiği nüfusu o tarihte 15 milyon kadar olduğuna göre, bu sayı yaklaşık beşte bir oluyordu. Bu büyük savaşta 325.000 şehit 400.000 yaralı 250.000 esir verilmişti.” Salgın hastalıklardan ölenler ve göçler sırasında Türk halkındaki kayıplar toplanınca Türkiye'nin savaş kayıpları milyonla belirtilir.

I.Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin nüfusu, ekonomik, mali kaynakları yeni bir savaşı kaldıramayacak durumda görüldüğü için, ülkenin kurtuluşunu İngiliz, Amerikan mandalarında arayanlar çıktığı gibi yöresel kurtuluş çareleri arayan Müdafaa- i Hukuk hareketi de oluştu.”Osmanlının uzantısı olması nedeniyle Ulusal Kurtuluş Savaşı ekonomisi ve sonrasının yapısı, sorunları, ekonominin tarihsel gelişim süreci içinde açıklanabilir. Ekonominin gelişimini belirleyen etmenlerin saptanması, bunların etkileşimi ve zaman içindeki evrimi temel yöntem olarak benimsendiğinde çözümlenmeye Osmanlı ekonomisi ile başlamak kaçınılmaz olmaktadır. Birbirini izleyen savaşlar ve kaybedilen topraklar, bozulan sosyoekonomik yapı sonucu, Osmanlı devletinin son dönemlerinde ekonomik yaşam gerilemiş; tarihsel süreç içinde Osmanlı ekonomisi, ayrıcalıklar ve dış borçlanma sonucu Avrupa devletlerinin denetimi altına girmiş, ayrıcalıklar gümrüklerde korunma önlemleri alınmasını engellerken, dış borçlanma ekonominin tam bir çıkmaza yönelmesine yol açmıştır. Az gelişmiş, güçsüz Osmanlı sanayi ya azınlıkların, ya da yabancıların denetimindedir. Ticari etkinlikler devletin denetiminden çıkmış, dışsatım düşmüş, dış borçlanma sonucu devletin gelir kaynaklarına yabancılarca el konulmuş, her türlü ulaşım yabancıların denetimi altına girmiştir. Ulusal sanayi çabaları ise şartların elvermemesi nedeni ile olumlu sonuç

vermemiş, devletin çökmesi siyasal, ekonomik ve sosyal etkenlerin zorunlu kıldığı bir yazgı haline gelmiştir.¹

Kurtuluş Savaşımızın başkahramanı olan Mustafa Kemal Atatürk Nutuk'ta 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıktığı asır ülkenin genel durumunu şöyle anlatmaktadır: "1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlardır. Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta... İtilaf Devletleri, ateşkes anlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile itilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş, Antalya ve Konya'da İtalyan askeri birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve mezunlar ile özel ajanlar faaliyette. Nihayet, konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletleri'nin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor..."² İşte memleketin içerisinde bulunduğu durumu Mustafa Kemal bu şekilde özetlemekteydi. Bu Milli mücadelede dağılmış ve tükenmiş bir ordudan muzaffer bir ordu çıkaran Mustafa Kemal ve arkadaşlarının duruma gerçekçi bir bakışıdır.

Nüfus açısından dönem değerlendirilecek olursa, Osmanlı İmparatorluğu'nda tam sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmadığı için nüfus konusunda yeterli bilgi bulmak mümkün olamamaktadır. "1902'de kabul edilen "Sicil Nüfus Nizamnamesi" (Nüfus Sicil Yönetmeliği) gereğince 1905'de nüfus sayımı yapıldı. Ancak bu sayıma Arap vilayetlerinin çoğu (Hicaz, Bağdat- Basra, v.s.) ve Doğu illerinin çok ilkel durumda yaşayan aşiretleri alınmamıştı. Bu durumda Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfusu 1914 yılında 18.520.016 dolaylarında idi. Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasından sonra Halep, Suriye, Beyrut nüfusları toplamı olan 2.805.534'ü bu sayıdan düşünce

¹ Geniş bilgi için b.kz.; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İş Bankası Yay., Ankara 1970; Tevfik Çavdar, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla " Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"*, Milliyet Yay., İstanbul 1971; Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Y.d. Yay.,Ankara 1974, ss. 34-185; Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Ege Üniv. Basımevi, İzmir 1986, ss. 319-334; *Nurettin Gülmez, Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, ss. 470-486.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1970, s. 5; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt: 2 Remzi Kitap Evi Yükselen Matbaası, İstanbul 1966, s. 472.

16.714.428 kalıyordu. Ayrıca Türk Ordusu'nu arkadan vurdukları ve iç güvenliği bozdukları için 700.000 kadar Ermeni de sınır dışı edilmişti. Bunun dışında ülkede Rum, Ermeni, Musevi, Latin, Bulgar, Sırp ve Ulahların nüfus toplamı 3.314.965 idi. Bunlar da genel nüfustan düşüldüğünde İstiklal Savaşı'nın başladığı tarihte Türkiye nüfusu 13 milyon kadardı. Ancak İzmir ve Batı Anadolu (3.365.308) ve Trakya(546.280) Yunan işgali altında idi. Buraların nüfusundan yararlanmak da mümkün olmuyordu. Bu bakımdan yararlanılabilen nüfus toplamı 9.000.000 kadardı. Ancak, bu nüfus, açlık, her çeşit, ihtiyaç malzemesinin yokluğu, salgın hastalıklar (kolera, tifüs, verem, sıtma, çiçek, frengi, v.b.) yüzünden perişan durumda idi. Savaşta insan kayıpları yüzünden erkek nüfusunun 18–35 yaş grubunda büyük açık oluşmuştu. Toplumun üretici ve tüketici oranı bozulmuş, tüketici olan çocuk, yaşlı ve kadın nüfusu artarken üretici yaş grubundaki düşüş üretime ve ekonomiye kötü etki yapmıştı. Ülkenin en aydın tabakası olan yedek subaylar savaşta ağır kayıplar vermişti.”

Ekonomik durum ise şu şekildeydi: Birinci Dünya Savaşı'nda ülkenin gençleri üretim alanından alınıp cepheye gönderilince, bu nüfusun tüketici duruma gelmesi sebebiyle üretimde büyük düşüş oldu. Her ne kadar kadınlardan üretimde yararlanmak yoluna gidildiyse de ihtiyacı karşılayamadı. Savaş ekonomisi kuralları uygulandığı için, ülkenin bütün kaynakları ordunun gereksiniminde kullanıldı. Yatırımlar durdu. Bunun yanı sıra mali çöküntü, enflasyon daha çok arttı. Savaş bittiğinde "Kapitülasyonlar" ve "Duyun- u Umumiye" yeniden devreye girdiler. Böylece ekonomik hayatın çökmesi sosyal hayatı da çöktürdü. Açlık ve sefalet baş gösterdi. Dönemin asker kaçakları asayişsizliğe neden oldu.

Mondros Ateşkesi'nden sonra ülkenin en verimli toprakları ve gelişmiş şehirleri işgal edildiler. Yunanlıların da İzmir ve Ege Bölgesi'ni işgal etmeleri üzerine, bu şehir ve yörelerin üretiminden ve vergilerinden yararlanma olanağı bulunamadı. Böylece nüfus kaynağının yetersizliği yanı sıra, en verimli ve zengin ticari şehirlerin de düşman işgalinde bulunması yüzünden, İstiklal Savaşı boyunca ordunun insan kaynağı ve bunların beslenmesi, giydirilmesi, her türlü bakımı, silah ve cephane sağlanması, maaş ve diğer masrafların karşılanması için geri kalan, çoğu yoksul, üretimi çok düşük topraklardan ve küçük ticari işletmelerin bulunduğu şehirlerin kaynaklarından yararlandı. İnsan ve çeşitli üretim mallarından yararlanan vilayet ve sancaklar çok azdı. Doğu Anadolu'dan (Birinci Dünya Savaşı'nda Rus ve Ermeni işgaline uğramış,

nüfus içerilere göç etmiş olduğu için perişan durumda idi.) yararlanmak mümkün olmadı. Çeşitli gıda ve malzemeyi taşımak çok güçtü. “Bu sebeple buradan ancak silah ve cephaneye taşınabildi. Milli Savunma Bakanlığı 1921 yılı sonunda bütün illerin ekonomik durumunu öğrenmek için bilgi istedi. Mentеше, İzmit, Bolu, Eskişehir, Afyon, Teke, Kastamonu, Ankara, Konya, Niğde, Silifke, Samsun, Sivas, Kayseri, Trabzon, Elazığ, Erzurum, Diyarbakır, Bitlis, Van, Kars ve Ardahan'dan gelen raporlar bu yörelerin zirai ve hayvancılıkla ilgili üretim mallarına sahip olduğunu gösteriyordu. Değerli madenlerin üretimi çok düşük olduğu gibi, işletmeciliğinin büyük kısmı yabancıların elindeydi. En önemli maden olan kömürün 1921 yılında üretimi 342.041 ton, 1922'de ise 410.000 ton idi. Ancak kömürün bulunduğu Zonguldak bir süre Fransız işgalinde kalmıştı.”

Ulaşım alanında ise yollar ise çok kötü durumda idi. Karayolları şose ve toprak olup, kullanılmayacak durumdaydı. Bu yollarda kullanılan ulaşım araçlarının çoğu, ilkel araçlardı. “Kağnı, iki veya dört tekerlekli atlı arabalar, deve, eşekle, taşımacılık yapıyordu. Bunlar durumlarına göre 100- 140 km. arası yük taşıyabiliyorlar ve günde (kağnı 15- 20 km.) 15- 40 km. arası gidebiliyorlardı. Kamyon ve benzeri motorlu araçlar yok denecek kadar azdı. Demiryolları İstanbul- Bağdat hattı ve diğer hatlardan oluşuyordu. İzmit'e kadar İngiliz işgalinde idi. Eskişehir'de bulunan İngilizler, Türk kuvvetlerinden kaçarlarken üç tren kullandılar. İşletme vizesindeki 20.000 lirayı önemli memurları ve 13 lokomotif ve 100'den çok vagonu da beraber götürdüler. Ulusal kuvvetlerin elinde Osmaneli- Eskişehir (118 km.), Eskişehir- Ankara (268 km.), Konya- Ulukışla (237 km.) hatları vardı. Bunlar toplam 1.000 km. kadar tutuyordu. Bu hatlarda ise kömürlü 15 ve mazotlu 5 Lokomotif ve 717 kadar vagon vardı. M. Kemal Paşa 25 Mart 1920 tarihinde bu hatlara el koydurarak askeri yönetim altına aldırttı. Ancak Eskişehir- Kütahya Savaşları sırasında kömür olmadığı için odun ve hatta vagonlar yakılarak taşıma yapılmaya çalışıldı. Fakat taşıma yetersizliği ve haberleşme olanaksızlıkları yüzünden Eskişehir'de çok malzeme kaldı. Sakarya Savaşı sırasında bu hatta günde ancak 320 ton malzeme taşınabildi. Büyük Taarruz öncesi ise 600 tona, bazen de 900 tona ulaştı.”

Deniz taşımacılığı, özellikle yurt dışından gelen malzemenin taşınması için büyük önem taşıyordu. Osmanlı Donanması İtilaf Devletleri'nin elinde bulunuyordu. Bu sebeple İstiklal Savaşı boyunca TBMM çok sınırlı olanaklarla çalıştı. 24 Ağustos

1920'de "Mili Savunma Bakanlığı Umuru Bahriye Müdüriyeti" kuruldu. Eylül 1920 tarihinden itibaren Rus limanlarından başlayan taşımada sivil motorlar çalıştılar. Diğer yandan Samsun'da Deniz Harp Okulu kuruldu, fakat ancak altı ay çalışabildi. Birkaç gemiyle başlayan bu ulaşım Rusların yardımı ile güçlendi.

Heyet- i Temsiliye Döneminde ise durum şu şekildeydi: Yunan işgali ve M. Kemal Paşa'nın Anadolu'ya çıkıp, Ulusal Mücadele'ye başlaması aynı tarihlere rastlıyordu. Bu sebeple M. Kemal Paşa Erzurum'dan itibaren Heyet- i Temsiliye'nin kurulması ile birlikte, mali kaynak bulma sorunlarıyla karşılaşırken; Yunan işgaline karşı direnişi başlatan Kuva-yı Milliyetçilerin de insan ve para kaynağı bulmaları gerekiyordu. Bu iki olay Sivas Kongresi'nde M. Kemal tarafından birleştirildi. M. Kemal Paşa Anadolu'ya 16 kişilik bir heyetle gelmişti. Başlangıçta bu heyetin masrafları, peşin alınan üç aylık ödenekleri ile karşılanabilmişti. Fakat Amasya Genelgesi'nin duyulmasından sonra İstanbul Hükümeti kendisini görevden aldı. Bu sebeple masrafların karşılanması zorlaştı. Amasya'dan Erzurum'a ise M. Kemal Paşa'nın biriktirdiği 800 lira ile gidildi. Erzurum Kongresi'ne gönderilen delegelerin masrafları, gönderen ilin Müdafaa- i Hukuk gruplarınca karşılandı. Erzurum Müdafaa- i Hukuku ise, ev sahibi olarak masrafları üstlendi. Erzurum Şubesi Erzurum halkının manevi desteği yanı sıra, maddi yardımda bulunmasını şükranla anıyordu. "Kongre giderlerinin ve temsilcilerin ağırlanması için toplanan para 1.500 liraydı Kongre sona erdiğinde kasada 80 lira kalmıştı. M. Kemal Paşa Erzurum'da askerlik mesleğinden ayrıldığından, kendisinin ve yanındakilerin Erzurum'dan Sivas'a gitmeleri için para bulmak gerekiyordu. Gerçi Heyet- i Temsiliye Başkanı olduğundan yönetmelik gereğince masrafların Vilayet- i Şarkiye Müdafaa- i Hukuk Cemiyeti'nce karşılanması gerekiyordu, fakat kasada 80 lira kalmıştı. M. Kemal Paşa'nın bu sıkıntılı anında, Emekli Binbaşı Süleyman Bey (60 yaşında), Cemiyet'e, "Ulusun selametinden başka bir dileğim yok. Bu parayı size veririm. Fakat bu parayı verdiğimizizi ne Paşa ne de başka kimse bilmeyecek, ileride Müdafaa- i Hukuk'un parası olursa verirsiniz, olmazsa helal olsun." diyerek biriktirdiği 900 lirayı verdi. İşte M. Kemal Paşa ve yanındakiler Erzurum'dan bu para ile yola çıktılar"³.

³ Aybars, ss. 319-334; Müderrisoğlu, ss.183-338(b.kz); İhsan Güneş, "Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12, Ankara 1988, ss. 110- 127; Gülmez, ss. 470-497; Ahmet Emin Yaman , "Anadolu'daki Kongre Kararlarında Silahlı Direniş Güçlerinin Finansmanı ile İlgili Hükümler", *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara 1988, ss. 18-23.

Sivas Kongresi'ne katılan delegelerin masrafları Müdafaa- i Hukuk örgütlerince karşılandı. Fakat bazı yerlerin temsilcileri, temsilcisi oldukları şehirlerde anlaşmazlık olduğundan kendi paralarıyla geldiler. Sivas'a gelen temsilcilerin barındırılma ve yemek ihtiyaçlarını Şekeroğlu İsmail Efendi karşıladı. 28 delegeyi 32 gün ağırladı. Sivas Kongresi'nde seçilen Heyet- i Temsiliye'nin de parası yoktu. Erzurum'da alınan para tükenmişti. Rauf Bey 100 altın vererek bir süre ihtiyacı giderdi. Sivas'tan Ankara'ya kadar aynı sorunlar devam etti. Ankara'da TBMM'nin açılması ile yeni dönem başladı. Meclis'in açılışına kadar ise 2. Kolordu Komutanlığı masrafları karşıladı.

Kuva- yı Milliye Dönemi döneminde ise durum şu şekildeydi: Yunan işgali ile birlikte Batı Anadolu'da başlayan Kuva- yı Milliye kuruluşları insan, para sağlamak için çeşitli yollara başvurdular. Balıkesir Kongresi'nde alınan kararlarla, levazım örgütleri ve Milli Menzil Müfettişliği kurulması uygun bulundu. Halktan silah ve para yardımı alınması esasa bağlandı. Nazilli Kongresinde ise, cephelere yeterli asker ve malzeme yollanması, bunların masraflarının karşılanması için halktan para ve aynı yardım alınmasına ve bu işlerin yürütülmesi mücahit başkanlarının yetkisine bırakıldı. Alaşehir Kongresi'nde ise ulusal ve genel seferberlik ilanı kararı alındı. Asker ve para toplamakla yetkili kurulların çalışmasının devamı uygun bulundu. Bu kongrelerde Batı Anadolu Kuva- yı Milliye'sinin bir otorite altına alınması, asker, para ihtiyacının karşılanması için çok önemli kararlar alındı. Batı Anadolu Kuva- yı Milliyesi, Sivas Kongresi'nde Ali Fuat Paşa'nın Kuva- yı Milliye Komutanlığı'na atanması ile birleşti. Gerek şehirlerde gerekse köylerde kurulan heyetler, Kongrelerin kararlarını uygulamada büyük güçlüklerle karşılaşmadılar. Fakat asıl güçlük, eşkıyadan oluşan Kuva- yı Milliye birliklerinin bir düzene konulamaması ve bunların başlarında bulunanların kendilerini Kongrelerin kararlarına bağlı saymamaları yüzünden kendi başlarına hareket etmelerinden doğuyordu. Eşkıyalıktan gelen bu örgütler, cephe gerisinde halktan, ihtiyaçlarından daha fazla para ve çeşitli malları zorla almışlar bu sebeple birçok olay çıkmıştı. Bunların içinde, kendi başına buyruk ve kendi yöntemleriyle çalışarak yörelerinde adeta mutlak hâkim duruma gelmiş olan Çerkez Ethem ve Demirci Mehmet Efe önemle yer alırlar. Ethem, 1919 Haziran'ından itibaren Yunanlılara karşı Salihli yöresinde silahlı direnişe başladı. "Eski İzmir Valisi Rahmi Bey'in oğlunu kaçırarak 50.000 lira karşılığında serbest bıraktı. Bu para sayesinde kuvvetlerinin uzun süre ihtiyacını karşıladı. Kuva- yı Milliye komutanlarının halktan "Nakti ve Ayni" yardım

almaları ile silâh, cephane, ve askerlerinin beslenmesi, ikamet masrafları karşılanıyordu.” Ethem'in başvurduğu bu yöntem Demirci Mehmet Efe ve bazıları tarafından kullanılıyordu. Bu durum Ulusal Mücadele'ye karşı olanların, Padişah'ın asker toplamayı ve vergi almayı yasakladığı propagandalarını yapanların halkı isyana kışkırtmasına yol açıyordu. Halktan toplanan paraların nasıl ve nerelere harcandığını saptamak ise mümkün değildi. Ethem ve onun gibi çalışanlar emirlerindeki maaş verdikleri için 1920 yılı sonunda bu birliklerin düzenli ordu durumuna geçirilmesinde büyük güçlüklerle karşılaşıldı.

Güney Anadolu Kuva- yı Milliyesi ise Batıdaki gibi değildi. Tam bir halk savaşı verilirdi. Savunma savaşları yapan şehirler kendi kıt olanakları ile savaşı sürdürdüler. Maraş'ın savunmasından sonra, şehir çok fakir düşmüş olduğu için M. Kemal Paşa 10 Şubat 1920'de 12. Kolordu Komutanlığına emir vererek, toplanacak para yardımının Maraş Müdafaa- i Hukuku'na verilmesini bildirdi. Bu yörede de silâh ve cephane yokluğu çok duyuldu. Kuva- yı Milliye'nin desteklenmesi için zenginlerin ve halkın fedakârlıkları ile toplanan yardımlar yararlı oldu. Antep Savaşı TBMM'nin açılmasından sonra da sürdü. Fakat yol olmadığı için Antep'e yeterli yardım yapılamadı. “18.000 Antepli yiyecek bulamadıkları için ot kökü ve ağaç kabukları, zerdali çekirdeği yemek zorunda kalmışlardı. Sonunda açlık ve cephanesizlik yüzünden teslim oldu”.⁴

1.1. TBMM DÖNEMİ MALİ KAYNAKLARI ve SOSYAL DURUM

İstiklal Savaşı'nın çok büyük yokluklar içinde başladığını gördük. Ekonomik çöküntü TBMM'nin açıldığı sırada Meclis'in para bulmakta büyük sorunlarla karşılaşmasına yol açtı. “Mebusların oturduğu yerler bile bin türlü güçle sağlanabiliyordu. Yemekleri askerlere pişen yemek ile aynıydı. Cephedeki askerlerin sıkıntı çekmemesi için her türlü sıkıntıya göğüs geriliyordu. Meclis tutanakları, dilekçe kâğıtlarına yazılıyor, mektup zarfları defalarca kullanılıyordu.”

Meclis'in açıldığı tarihte en büyük sorun bütçe hazırlamaktı. Yeni bir bütçe hazırlamak uzun zaman alacağı için, Meclis- i Mebusan tarafından çıkarılan bütçenin 1920 yılının Mart ve Nisan ayına ait olan kısımları geçici bütçe olarak kabul edildi. “Bütçe hazırlanamadığı için geçici bütçeler (avans kanunları biçiminde) yapmak yoluna

⁴ Aybars, ss. 319-334; Müderrisoğlu, ss. 183-338(b.kz.); Güneş, s. 115- 127; Gülmez, ss. 470-497; Yaman, ss. 23-26; Serpil Sürmeli, *Milli Mücadelede Teklifi Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, ss. 61-121; Taylan Sorgun, *Halil Paşa*, Kamer Yay., İstanbul 2010, ss. 80-278(b.kz.); Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, Cilt: 1-2, Temel Yay., İstanbul 2007, ss. 269 -273.

gidildi. 1 Mayıs- 31 Ekim 1920 tarihleri arasında ilk altı aylık dönem için 30.000.000 lira harcama yetkisi tanındı. Bunun 10.775.303 lirası Milli Savunmaya aitti. Mayıs 1920'de çeşitli illerden toplanan para ancak 20.479 lira idi. Cephelere malzeme taşınması için 250 lira harcama yapılmasına bile M. Kemal'in imzası gerekmişti. Mayıs ayı sonunda Niğde'den 100.000 ve Kastamonu'dan gelen 200.000 lira büyük para sayılmıştı. Maliye bu paraları çok titiz bir şekilde harcıyordu. Subayların 6- 14 ay maaş alamadıkları bir sırada bu paralar silah ve cephane için kullanılıyordu. Ekim ayında ikinci bütçe hazırlanmasına başlandı. Fakat çalışmalar sürdüğü için Kasım- Aralık ayları için 11.923.400 liralık geçici bütçe ile harcama yetkisi tanındı. Ocak- Şubat 1921 ayları için de 10.300.000 liralık (300.000 lirası fakir köylüye yardım idi.) harcama yetkisi tanındı. 1920 yılı esas bütçe kanunu ise ancak 28 Şubat 1921'de, yani mali yılın bitmesine iki gün kala kabul edildi. Bu kanunla gelir arttırıcı yollar aranırken, Kuva- yı Milliye ve Müdafaa- i Hukuk Cemiyetlerinin ve Birlik Komutanlarının, halktan gelir toplamaları da yasaklandı.” “Bütçe gelirleri 61.388.626 lira, giderler ise 63.018.358 liradır. Açık 11.629.732 lira yani %20'ye yaklaşmaktadır. Mali kaynak sağlamak için Duyun- u Umumiye ve Tütün Rejisi İdareleri ve Osmanlı Devleti'ne ait borç ödemeleri barışta ve yalnız Misak- ı Milli sınırlarına düşen hisseye ait olanının ödenmesi koşuluyla durduruldu. Fakat bu kurumların TBMM'nin bulunduğu yerlerde devlet kuruluşlarına zarar vermeden çalışmalarına izin verildi. Osmanlı Bankası'ndan geçici avanslar alınması kabul edildi. Savaş yılları içinde, olağanüstü sebepler dolayısıyla, devlet harcamaları kısa vadeli avans kanunlarıyla yapılırken, gelirler gelir kanunlarına göre yapıldı.”

Meclis açılır açılmaz ele alınan konuların başında gelir kaynağı bulmak geliyordu. Ancak vergi ve asker toplanabilmesi için, Meclis'in Anadolu'da otoritesinin kurulması gerekiyordu. Oysa Meclis'in açıldığı tarihte Anadolu'nun birçok yerinde iç ayaklanmalar çıkmış ve sürmekteydiler. Bu sebeple buralardan vergi almak mümkün olmuyordu. “Meclis'in 24 Nisan 1920'da ilk ele aldığı kanun "Ağnam Resmi" (Hayvanlar Vergisi) ile ilgili kanun oldu. Ağnam Resmi'nin eskiden olduğu gibi dört kat alınması kabul edildi. Duyun- u Umumiye gelirlerine el kondu. İlk gelir getirici kanun 28 Temmuz 1920'de kabul edildi. Anadolu'ya getirilen mallardan vergi alınması için, gümrük vergisi beş kat arttırıldı. Daha sonra Zonguldak yöresinden çıkartılan kömürden gümrük vergisi dışında, ayrıca ton başına 2-3 lira arası ihracat vergisi alınması için kanun çıkartıldı. Pul gelirleri için Maliyeye yetki tanındı. İhracat vergisi diğer mallara

da uygulanmaya başlandı. Diğer yandan 1914 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'ndaki oranlar 5–10 misli arttırıldı. Bütün bu gelir kaynağı bulmaya yönelik çalışmalarda köylüyü vergi yükü altına sokmamaya büyük özen gösterildi.” “Gelir kaynağı aranırken tasarruf önlemleri de alındı. Mebus maaş ve yolluklarından vergi kesildi. Gereksiz yere soba ve geceleri lamba yakılmaması, kışın öğlen saatlerinde çalışılıp, gündüzden yararlanılması, gereksiz telgraf haberleşmelerinin yapılmaması gibi yöntemler uygulanırken, 14 Eylül 1920'de "Men- i Müskiyrat" (içki yasağı) ve 25 Kasım 1920'de de "Men- i İsrifat" (israfı engelleme) kanunları kabul edildi.”

1920 yılı bu önlemlerle geçirildi. 1921 yılı ise İnönü, Eskişehir- Kütahya ve Sakarya Savaşları'nın yapıldığı yıl olduğu için, para sıkıntısı en üst düzeye ulaştı. Cephane ve malzeme yokluğu I. İnönü Savaşı'nda kendini gösterdi. 10 Ocak günü cepheden, cephane olmadığı için yenilmek üzere olunduğu haberleri geliyordu. Fevzi Paşa cephe Komutanı'na telgrafla "Size bir tren cephane gönderdim. Elinize varıncaya kadar mukavemet imkânını temin ediniz." yanıtını verdi. Oysa bir kaç sandık cephane ancak bulunabilmişti. Bu çaresiz durumda askere moral gönderen Fevzi Paşa'nın gözyaşlarını tutamadığı acı bir gerçektir. II. İnönü Savaşı da aynı kıt olanaklarla sürdürüldü. Eskişehir- Kütahya taarruzuna başlayan Yunanlıların ordularını ve kaynaklarını iki kat arttırmalarına karşılık Türkiye'nin kaynakları bu hıza yetmedi. Bu sebeple Başkomutan "Tekâlif- i Milliye Emirleri" ile yeni bir gelir kaynağına başvurup, halktan bir çift çoraba kadar vergi almak zorunda kaldı. Sakarya Savaşı bu yöntemlerle kazanıldı.

“1921 yılı bütçe giderleri yalnız ordu için 45.000.000 liraya ihtiyaç gösteriyordu. Oysa tahmin edilen gelir 55.000.000 lira idi. Gerçek ihtiyaçlar için ise 81.000 000 lira gerekliydi. Daha başlangıçtan açık 26.000.000 lira olarak görülüyordu. 1921 yılı da avans kanunları ile geçirildi. Tam bütçe yapılamadı. Bütçe kanunu ise ancak yılın sonuna doğru kabul edildi. Buna göre 52.285.000 gelir, 77.325.399 lira gider vardı. Açık ise 25.039.899 lira idi. Birçok giderden tasarruf yapılmaya çalışıldıysa da açık kapanamadı. Bu sebeple dış para yardım kaynaklarına başvuruldu.”

1922 yılında da, daha önceki yıllarda olduğu gibi toplu bir bütçe yapılmayıp, avans kanunları ile mali durum yönetildi. “Kesin bütçe ancak mali yılsonunda ortaya çıktı. 22 Şubat 1923'de kabul edilen kanuna göre bütçe 87.735.573 lira olup Milli Savunma Bütçesi 49.207.924 lira idi.”

Sovyet Yardımı meselesi ise şu şekildeydi: Mevcut üç sene içinde çok büyük para sıkıntısı çeken Türkiye, ülke içinde yeni para kaynakları, tasarruf uygulamaları ve olağanüstü yöntemlerle (Tekâlif- i Milliye) para bulmaya çalışırken, dışarıdan da para yardımı aldı. “M. Kemal Paşa, daha 26 Nisan 1920'de Meclis'in açılışından üç gün sonra Sovyetler Birliği'ne yazdığı mektupla, silah, cephane ve malzeme yanında para da istemişti. O tarihte Türkiye'ye yardım edecek tek ülke Sovyetler Birliği idi.”

Sovyetler Birliği ile ilişki ve dış yardım konusu gündeme geldiğinde 3 Temmuz 1920'de Meclis'te gizli oturumda M. Kemal Paşa, "Pek ziyade memüdüdür ki (umulmakta) Sovyet Cumhuriyeti bize tasavvur ettiğimiz muavenetleri (yardım) ifa etsin (yerine getirsin). Biz kendi mevcudiyetimizi (varlığımızı) yine kendi mevcudiyetimizle müdafaa ve muhafaza edecek tarzda hareket etmeliyiz ki hiç bir surette nevmid (ümitsiz) olmayalım," sözleriyle, Sovyet yardımına bağlanmamak, kendi kaynaklarımızla hazırlanmak gerektiğini, çünkü Sovyet yardımının gelmemesinin ümitleri yok edebileceğini belirtti. Dış yardım, doğal olarak bu tarihte Sovyet yardımı söz konusu olunca M. Kemal'in ortaya koyduğu ilkeleri, yardım ve dış ilişkilerin bu ilkeler içinde biçimlendiğini görüyoruz. Bu bakımdan M. Kemal, tam bağımsızlık temeli üzerine oturttuğu temel politikasını, dış yardım konusunda da bu esastan ödün vermeden kabul etmektedir. Dış yardım bir araçtır, oysa bağımsızlık amaçtır. Bu bakımdan her ülke ile ilişki kurmak mümkündür. Bağımsızlığın ön koşulu, uluslaşmak olduğuna göre M. Kemal, ulusal bağımsızlığın her şeyden önce ulusun kendi öz kaynaklarına dayanmasına dış yardımın himaye biçimine girmemesine dikkat etmektedir. “Batılı devletlere karşı bağımsızlık savaşı verilirken, Sovyetlerin Türkiye'nin iç işlerine karışmasına kesinlikle karşıydı. Türk Ulusal Savaşı anti- emperyalist olduğu kadar anti- Bolşevik'tir, çünkü ulusçudur.”

Çiçerin'le görüşen Bekir Sami Bey, Çiçerin'in Ermenistan için toprak istemesi üzerine, sert bir karşılık vererek, dış yardım için bunların kabul edilemeyeceğini bildirmişti. Sovyetler dış yardımı koz olarak kullanıp, Kars, Ardahan, Batum'u istedikleri gibi, Doğu Anadolu topraklarının Ermenilere verilmesini istedikleri için ilişkiler gerginleşmişti. Sovyetler iç savaş, Polonya Savaşı ile de uğraştıklarından ve İngiltere ile ticari ilişki kurmak üzere olduklarından da yardım yapmakta duraksama gösteriyorlardı. Fakat bütün bu anlaşmazlıklara rağmen sonunda, emperyalizme karşı savaşan Türkiye'ye yardımın önemini kavradılar.

“Sovyetler Birliği'ne gitmiş bulunan Halil Paşa Temmuz 1920'de 100. 000 lira değerinde altınla Moskova'dan ayrılmıştı. Bu parayı Karaköse'de Tümen Komutanı Cavit Bey'e teslim etti. Bekir Sami Bey'in Çiçerin'le politik konularda tartışmaları sürerken, Sovyetler prensip olarak yardımı kabul etmişler, Novorsiski ve Tuapse limanlarını hazırlamışlardı. Ekonomi Bakanı olarak Moskova'da bulunan Yusuf Kemal Bey Ekim ayında Türkiye'ye dönerken 1.000.000 altın ruble getirdi. 1920 yılı içinde Sovyetler Türkiye'ye politik sebeplerden dolayı yeterli yardım yapmadılar. Fakat 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması'nın imzalanması sırasında Çiçerin Yusuf Kemal Bey'e bir mektup vererek, para (10.000.000 Ruble) yardımı yapmayı vaad etti. Sovyetler Birliği'nden para ve silah, cephane, malzeme yardımları gelmeye başladı. Bu yardımlar çeşitli tarihlerde, çeşitli miktarda geldi.”

“Sovyet yardımı yapılacağı tarihte Sovyetlerin elinde yeterli altın Ruble bulunmadığı için, Buhara Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Osman (Kocaoğlu) Bey, Lenin'e, kendilerinde altın para bulunduğunu ve Türkiye'ye verilmek üzere 100.000.000 altın Ruble verebileceklerini söyledi. Buhara Meclisi de bunu kabul edince Buhara Cumhuriyeti, Ankara'ya gönderilmek üzere Ruslara parayı teslim etti. Burada bunların dökümünü vermeden önce o tarihte Ruble ile lira arasındaki farkı belirtmekte yarar vardır. Bir Ruble 59 kuruş idi. Buna göre üç yıl içinde yapılan Sovyet yardımı şöyledir:

Tablo 2.1. Üç Yıllık Sovyet Yardımı

1920 Yılı	Cinsi	Tl. Olarak
516.800	Adet Altın Ruble	304.912
1.000.000	Adet Altın Ruble	590.000
1.500.000	Adet Altın Ruble	885.000
50.000	Adet Altın Ruble	29.500
100.000	Osmanlı Altını	507.000
Toplam		2.316.412
1921 Yılı	Cinsi	Tl. Olarak
4.000.000	Adet Altın Ruble	2.360.000
4.000.000	Adet Altın Ruble	2.360.000
1.160.000	Adet Altın Ruble	900.000
240.000	Adet Altın Ruble	241.000
400.000	Adet Altın Ruble	236.000
Toplam		5.997.000
1922 Yılı	Cinsi	Tl. Olarak
1.100.000	Adet Altın Ruble	649.000
3.500.000	Adet Altın Ruble	2.065.000
Toplam		2.714.000
Genel Toplam		11.028.012

Türkiye'nin Milli Savunma Bütçesi 1920'de 27.576.039 Lira olduğuna göre Sovyet yardımının yetersiz olduğu görülür.”

Hindistan Müslümanlarının Para Yardımı: Osmanlı İmparatorluğu tek bağımsız Müslüman devleti idi. Birinci Dünya Savaşı'nın çıktığı tarihte diğer Müslüman ülkelerinin büyük kısmı İngiliz- Fransız sömürgesi halinde yaşıyorlardı. Osmanlı Halifesi'nin bütün Müslümanlar üzerinde etkisi olacağı düşünülmüşse de, etkisiz kalmıştı. Savaş sonu Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi ve Türk İstiklal Savaşı'nın başlaması, Müslüman toplumları etkiledi. Türklerin kazanması bir ümit ışığı olabilirdi. “Özellikle Hindistan Müslümanları (Bugünkü Pakistan) Türkiye'ye yardım için çeşitli tarihlerde para gönderdiler. Bu paralar M. Kemal Paşa'nın şahsına yollandı. Hindistan Hilafet Komitesi'nin 26 Aralık 1921'den 12 Ağustos 1922'ye kadar yolladığı paranın tutarı 675.494 Türk lirası idi. Bu para Maliye Bakanlığı'nda durdu ve Hazine'ye girmedi, M. Kemal Paşa'nın emrinde Osmanlı Bankası'nda idi çok sıkıntılı zamanlarda bile bu paraya dokunulmadı.” Büyük Taarruz öncesi büyük sıkıntı doğunca M. Kemal Paşa, bu parayı geçici olarak Maliye'ye verdi. Büyük Taarruz sırasında Yunanlıların yaptığı yıkımı ve katliamı gören M. Kemal Paşa, paranın bir kısmını yardım olarak felakete uğrayanlara dağıttı. Geri kalan parayı Maliye, savaştan sonra iade etti. Silah, Cephane ve Malzeme Kaynakları ise şöyleydi: Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri, bir yandan Türk Ordusu'nu terhis ettirirlerken diğer yandan da orduya ait silah ve cephaneye el koydular. Toplayamadıkları silahların önemli parçaları (tüfeklerin sürgü kollarını, topların kamalarını) kendi bölgelerine taşıttılar, geri kalanları da imha ettiler. “Ordu elinden alınan silah ve elde kalanların durumu şöyleydi:

Tablo 2.2. Ordunun Elinden Alınan ve Elde Kalan Silahlar

Silahın Cinsi	Ordunun Elinden Alınan	Türk Ordusu'nun Elinde Kalan
Ağır Top	1.099	82
Sahra Topu	606	200
Piyade Tüfeği	667.983	123.191
Ağır Mk. Tüfek	3.118	1.370

Anadolu'ya dağılmış bulunan birlikler içinde en düzgün ve malzeme bakımından en iyi durumda olanı Erzurum'da bulunan 15. Kolordu idi. 660 Subay, 19.047 er, 1.380

tüfek, 120 makineli tüfek, 64 top, 3. 769 hayvana sahip olan bu Kolordu, Ermeni saldırılarına karşı bulunuyordu. M. Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı sırada Anadolu'da bütün kuvvet 35.000 savaşı kadardı.” Eldeki silahların cephanesi ise çok sınırlı idi. Bunlarla en çok iki savaş yapılabilirdi. “Oysa iç ayaklanmalar, Ermeni Harekâtı, Pontus Ayaklanması, Fransızlara ve Yunanlılara karşı savaşıyordu. Türk Ordusu'nun savaşı kazanabilmesi için gücünün en az şöyle olması gerekiyordu:

Tablo 2.3. Türk Ordusunun Olması Gereken Gücü

Düşünceler	Er	Tüfek	Ağır Mk.Tüfek	Top
Çeşitli Cephelerde	300.000	300.000	2.000	700
Geri Teşkil ve Jandarma	150.000	150.000	---	---
Toplam	450.000	450.000	2.000	700

Bu olanakları sağlamak için şu önlemlere başvuruldu:

- Elde mevcut silah ve malzeme ile işe başlamak. Dağınık durumda bulunan silah ve malzemeyi cephelerde toplamak.
- Savaş için gerekli görülen ve yurt içi kaynaklarından yararlanmak için, silah yapımına başlamak. Atölyeleri çalıştırmak.
- Tarafsız dış ülkelerden silah ve malzeme satın almak.
- Yurt içi kaynakları top yekûn seferber etmek.
- İstanbul'da İtilaf Devletleri elinde bulunan çok büyük sayıdaki silah ve aracı Anadolu'ya kaçırmak.”

İtilaf Devletleri'nin işgali altında bulunan yerlerde, özellikle İstanbul'da, gerek Anadolu'ya silah, cephane ve milliyetçileri kaçırmak ve bilgi toplayıp Ankara'ya ulaştırmak, gerekse Rumların taşkınlıklarına ve Türklere karşı giriştikleri saldırılara karşı, Türk halkının can, namus ve malını korumak amacıyla çeşitli gruplar kuruldu. “Bunlar Felah Grubu'ndan başka şu isimler altında çalışmaya başladılar:

- M.M Grubu (Milli Müdafaa Grubu)
- Karakol Grubu
- Namık Grubu
- Bizci Grubu
- Kaynarca

– Ferhat ve Kerimi Grubu

Bu gruplar Anadolu'ya silah, cephane ve milliyetçilerin kaçırılmasında büyük hizmetler yaptılar. Akbaş Cephaneliği baskını ve bunun gibi birçok baskın olayı da kişisel faaliyetlerle gerçekleştirildi. 4 Eylül 1919- 23 Nisan 1920 arası bu şekilde kaçırılan silah şöyleydi:

- 230 piyade tüfeği
- 14 makineli tüfek
- 2 dürbün

Akbaş Cephaneliği'nden kaçırılanlar ise:

- 8.000 tüfek
- 5.000 sandık cephane
- 200 ağır makineli tüfek

Tekâlif- i Milliye Emirleri ile de Anadolu'nun kaynakları ordunun emrine verildi. Böylece iç kaynakların tüm sınırı zorlandı.”

1920 yılı sonuna doğru Eskişehir ve Ankara'da silah ve cephane yapan fabrikalar bir merkez altına alınmaya başlandılar ve 10 Ocak 1921'de Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı "İmalat- ı Harbiye Genel Müdürlüğü" kuruldu. Bu atölyeler ve fabrikalarda, Türk işçileri olağanüstü gayretle çalıştılar. Eski tren ve ray parçaları eritilerek, kılıç, süngü, tüfek süngüsü, top kamaları yapıldı. Çapları büyük mermiler, patlama tehlikesine rağmen inceltildiler. Ordunun büyük ihtiyacını özellikle, İnönü ve Sakarya Savaşları'nda bunlar karşıladılar. Sakarya Savaşı sırasında Eskişehir'dekiler de Ankara'ya taşındılar. Buralarda üretilen ve onarılan malzeme dökümünü yapmak çok yer alır.

Sovyet Yardımı: “Sovyetler Birliği ile ilişkiye çok önem veren Türkiye, Sovyetler Birliği'nden yardım almıştır. Bu bağlamda Sovyetler birinci parti olarak 21 Eylül'den, 15 Ekim 1920'ye kadar 2.815 İngiliz Tüfeği, 1885 sandık İngiliz Piyade Cephanesi yolladılar. Ayrıca Giresun Alayı Komutanı Osman Ağa'ya da 500 İngiliz Tüfeği ve 250 sandık cephane verildi. Sovyet yardımının 18 Eylül 1921'den 14 Haziran 1922'ye kadar ki genel toplamı şöyledir:

- 43.374 Piyade Tüfeği
- 56.042 sandık Piyade Tüfeği Mermisi
- 18 sandık Rus Piyade Tüfeği Fabrikası Aletleri
- 318 Ağır ve Hafif Makineli Tüfek

- 81 Top
- 13 Rus Bomba Topu
- 159.043 top mermisi
- 40 sandık Fransız El Bombası
- 83 sandık İngiliz El Bombası
- 200 adet Rus El Bombası
- 60 Süvari Kılıcı
- 10 sandık Dumansız Barut
- 48 sandık Rus Piyade Mermi Kovanı
- 8 sandık Rus Piyade Mermi Kapsülü
- 104 sandık Rus Piyade Mermi Çekirdeği

Sovyet kaynaklarına göre ise bu yardım şöyleydi:

- 39.275 Tüfek
- 327 Makineli Tüfek
- 54 Top
- 62.986.000 Piyade Mermisi
- 147.079 Top Mermisi
- 1.000 atımlık Top Barutu
- 4.000 El Bombası
- 4.000 Şarapnel Mermisi
- 1.500 Kılıç
- 20.000 Gaz Maskesi

Gerek Türk, gerekse Sovyet kaynakları, Sovyet yardımının, Türk Ordusu'nun ihtiyacı göz önüne alınırsa, pek de yeterli olmadığı görülür.” Ayrıca Fransızlarla Ankara Antlaşması imzalandıktan sonra Fransızlar Güney Anadolu'yu terk ederlerken, bir kısmını bağış, bir kısmını da satış yoluyla olmak üzere Türk Ordusu'na: “

- 10.089 Tüfek
- 1.505 sandık Mermi
- 10 Uçak bıraktılar. Bu anlaşma ayrıca, Türkiye'ye Fransız piyasalarından

silah satın alma olanağı da tanıdı.”

Sağlık Hizmetleri alanında ise durum şöyleydi: “1921 yılından önce en çok sıkıntısı duyulan şeylerin başında sağlık personeli azlığı ve sağlık malzemesi yokluğu idi. Bu tarihe kadar orduda 300 muvazzaf ve 116 yedek olmak üzere 416 doktor, 99 muvazzaf ve 32 yedek olarak 131 eczacı vardı. Bu yıl içinde İstanbul'dan 271 muvazzaf, 7 yedek olarak 278 doktor, 11 dış doktoru 18 eczacı geldi. Bu rakamlar 1922 yılında arttı. 957 doktor, 224 eczacı ve 26 dış doktoru düzeyine ulaştı.”

Yalnızca savaşta yaralananlar değil, ayrıca salgın hastalıklar, yoksulluk, beslenme noksanlığı, kış mevsiminin aşırı soğukları da Türk halkını ve orduyu perişan ediyordu. Verem, zatürree, çiçek, tifo, çeşitli bağırsak hastalıkları, zührevi hastalıklar yüzünden yüz binlerce insan hastanelere başvuruyordu. Aşı kampanyaları ile bulaşıcı hastalıklarla savaşıldı. Ameliyatlarda uyuşturucu bulunmadığı zamanlar oldu. Gaz tenekelerinde su kaynatılarak buharında aletler temizlendi. Büyük sıkıntılar çekildi. “Savaşlarda ölenlerden çok, hastalıktan ölenler vardı. Savaşlarda şehit düşenler ile yaralanıp hastanede ölenlerin sayısı en çok 11.600 dolaylarında iken, aynı sürede hastalıktan ve yakın sebeplerden ölenlerin sayısı 26.000'den çoktu.”

Ordunun beslenme durumu çok zor yürütülebildi. İskorpit hastalığını engelleyen yiyeceklerin yokluğu bu hastalığa neden olurken, değişik gıda verilememesi, etin kemikli oluşu, ekmeğin iyi olmaması, hububatın kabuklu, hatta taşlı ve topraklı oluşu beslenmeyi kötü etkiliyordu. Giyim işleri oldukça yetersizdi. “Tekâlif- i Milliye Emirleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Giyim yetersizliği sebebiyle sevk erlerinin çıplak denecek durumda gelmeleri, askerlik şubelerinin olanaksızlıkları yüzünden ve ulaşım güçlüklerinden askerlerin uzun yürüyüşlerle gönderilmeleri de kayıplara yol açtı. Kayıpların büyümesini engelleyen en önemli etken Birinci Dünya Savaşı'nda Komutanların edindikleri tecrübe oldu. Bu sebeple acele seferberliğe gidilmedi. Planlı ve dikkatli bir seferberlik uygulandı. Ordunun sağlık hizmetlerine yardımcı olan en büyük kuruluş Kızılay Derneği oldu. Hastanelerde sağlık hizmetlerine yardımcı olurken, binlerce adet giyecek malzemesi sağlandı.”⁵

⁵ Aybars, ss. 319-334; Müderrisoğlu, ss. 183-338(b.kz); Güneş, ss.118-129 ;Gülmez, ss. 470-497; Yaman , ss. 83-96; Sürmeli,,ss. 61-121; Sorgun, ss. 80-278(b.kz.); Cebesoy, s. 271; Cemil Kutlu, *Birinci Dönem TBMM'nin İç Güvenlik İle İlgili Çıkardığı Kanun ve Kararnameler (23 Nisan 1920 -16 Nisan1923)*, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Erzurum 1992, ss. 5-6; Enver Ziya Karal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)*, TTK Yay., Ankara 1978, ss. 172-176.

1.2. DÖNEMİN KISACA ÖZETİ ve DEĞERLENDİRİLMESİ

Değerlendirmemize Mondros Ateşkesinden başlamak yerinde olur. Mondros Ateşkesini izleyen işgaller; coğrafi kolaylıkları, ekonomik ve stratejik önemi olan yerlerden başlamış, işgalin etkileri ve işgal tehlikesi yaşam içinde hissedilince, Anadolu'daki ulusal güçler örgütlenerek, önce yerel sonra da ulusal kurtuluş yolları aramaya başlamışlardır.

Örgütlenmenin dayandığı toplum kesimleri sırasıyla sivil- asker bürokrasi, eşraf ve halktır. Sivil- asker bürokrat kadro ile eşraf devlet erkine sahiptir. Askeri ve idari gücü ellerinde bulunduran bürokratlar, ülkenin durumuna uygun, gerçekçi bir yaklaşımla örgütlenmeye giderken; toprak mülkiyeti, ticaret ve sanayi yoluyla ekonomik gücü ellerinde bulunduran, dinsel güçleriyle de önemli bir toplumsal güç oluşturan eşrafın tutumunu, harekete olan inanç, ya da kişisel kaygılar ve çıkarlar belirlemiştir.

“Yoksul, ulusal bilinci gelişmemiş halk da kuşkusuz işgalleri onaylamamaktadır. Ancak, o zamana kadar kendisine bir yarar sağlamayan savaşlardan yılmıştır. Yeni bir savaşa taraftar görünmemektedir. Büyük çoğunluğu köylerde ve küçük kasabalarda yaşayan bu kesimin başlıca uğraşı tarım ve hayvancılıktır. Son tahlilde, sözü edilen üç toplumsal kesimin de, sosyo- ekonomik açıdan birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu görülür.”⁶

İşgallerin yanı sıra, Rum ve Ermeni azınlıkların can ve mal güvenliğini tehdit etmesi, taşkınlıkları, toplumu harekete geçiren temel etken olmuştur. Her yönüyle parçalanmış, birbirinden kopuk yerel kurtuluş örgütleri oluşturan toplum, Erzurum ve Sivas kongreleri sonucu tek bir amaç etrafında toplanmış; önce olumsuzlukları yaşamda hissedilen azınlıklar karşıya alınmış, sonra da emperyalist işgale yönelinmiştir.⁷

Örgütlenmeye yöneticiler arasında başlanacak, eşraf örgütlenerek, eşrafa sosyoekonomik yaşamda bağımlı olan halka inilecektir. Emperyalist güçlerin görevlendirdiği Yunanistan'ın saldırıya geçmesi karşısında saldırıya, yönetici- eşraf işbirliğinin, karşı koyma olanağı bulunmadığından, halkın ulusal savaşındaki yerini alması

⁶ Emre Kongar, “Türkiye’de 1960’dan Sonra Sosyal Bilim Araştırmalarının Siyasal Bilim Yönünden Getirdikleri; Bir Yaklaşım Önerisi,” *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1-2, Ankara 1976, s. 1; Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yay., Evin Matbaacılık, İstanbul 1978, s. 18; Kamil Erdeha, *Milli Mücadelece Vilâyetler ve Valiler*, Yükselen Matbaacılık Lmt. Şrk. Yay., İstanbul 1975, s. 22, 32, 14-18.

⁷ *Nutuk*, s. 5, 12; Sami Onal, *Milli Mücadelede Oltu*, Ankara 1968, ss. 40-41; Tosun Saral, Hulki Saral, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, İş Bankası Yay., Ankara 1970, s. 13.

kaçınılmaz olmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı sonuçta, tüm halkın omuzladığı, emperyalizme karşı yürütülen silahlı karşı koyma eylemi olacaktır.⁸

Silahlı direniş birliklerinin her biri, kendine özgü bir yapıya sahip olup; kuruluşu, disiplin anlayışı, eylemleri, düzenli ordu birliklerinden ayrılmaktadır. Temelini gönüllü, yurtsever kişilerin oluşturduğu bu birlikler, kuruluşlarının ilk günlerinde mali kaynağa fazla gereksinim duymamış, her biri ya doğrudan silahlarıyla gelmiş, ya da kendilerine askeri depolardan silah verilmiştir. Gereksinimleri değişik yollarla, doğrudan silahlı birliklerin oluşturulduğu bölge halkınca karşılanmaktadır. Uygunsuz, kişisel uygulamalar karşısında, cephe gerilerinde kurulan örgütler, direnişin finansmanına düzen getirmek istemişlerse de, aksaklıklar hem gelir sağlamada hem de giderlerde sürüp gitmiştir. Hiç bir kuvvetin ne zaman, ne kadar harcama yapacağı belli değildir. Ne bir bütçesi, ne de bir harcama düzeni vardır. Elde bulunanlar harcanmakta, sonra tekrar halka başvurulmaktadır. Genelde kuvvetler ne bulurlarsa onunla beslenmişler, bu durum kuvvetler ve yükümlülüğü yerine getiren halk arasında huzursuzluklara yol açmıştır.⁹

Silah ve cephe gereksinimi başlangıçta sorun olmazken, sayısal artış bu gereksinimi de arttırmış, çözüm olarak ya kaynak yaratılmış, ya da mevcut silah kadar savaşçı alınmıştır. Silah bakım ve onarım işleri bir harcama gerektirmemekte, silâhına alınan ustalarca yürütülmektedir. “Halk bir yandan düşmana karşı kendisini korumaktan aciz bir devlete, devletin borçlandığı yabancı kuruluşlara vergi öderken, diğer yandan da kendisini, düşmana karşı koruyan- yönlendiren- ulusal kuvvetlerin finansmanına katkıda bulunmakta, yeme içme, barınma gibi zorunlu giderlere isteyerek ya da istemeyerek kaynak olmaktadır. Vergi yükümlülüğüne benzeyen bu yükümlülük, "Aynî ve Nakdî Teberru" adıyla halktan alınan para ve mal bağışlarıdır.”

Kimden ne kadar alınacağını, ulusal kuvvetler ya da örgütler saptamakta, farklı uygulamaların söz konusu olması düzensizlik yaratmakta, halkın güvenini sarsmaktadır. Bazı suiistimler de, halkın üzerinde olumsuz etki yaptığından, İstanbul hükümetleri ve işgalci güçlerin kışkırtmaları ve desteği ile iç isyan çıkaranlara propaganda aracı olmaktadır.

⁸ *Nutuk*, s. 186; Erdeha, s. 35; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, “Atatürk’ün Örgütlenme Gücü”, *Türkiye İş Bankası Atatürk Sempozyumu*, Ankara 1981 s.34.

⁹ Yavuz Abadan, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Yarıık Yay., İstanbul 1972, ss.101-105; Müderrisoğlu, ss.182-186, 217; Saral, s. 13, 19, 100, 105, 259,269, 272; Doğu Ergil, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitapevi, Çağ Matbaası, Ankara, 1981, s. 82.

Tüm aksaklıklara karşın, işgal ve ileride işgale uğrama tehlikesi halkı, ulusal kuvvetlerin gereksinimini karşılamaya yöneltmiş, kuvvetler beklenilenin üzerinde, övgüye değer savaşlar vermişler, düzenli ordunun çekirdeğini oluşturmuşlardır.¹⁰

Kurtuluş Savaşı süresince, siyaset yapmaktan kaçınılmış, ulusal bağımsızlıkta odaklaşan düşünceler, ilke olarak benimsenmiştir. Örgütlenme aşamasında, mevcut güçleri koruma, eldeki silahı teslim etmeme ve yönetim birimlerini ele geçirme uğraşı verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, geçici bir başarıya taraftar olmamış, kuvvetlerin yıpratılmamasına, ulus ve ordu kaynaklarının harcanmamasına özen göstermiştir. Ülke ekonomisinin temeli olan tarım, yıkım noktasındadır. Tarımsal araçların ve uygulanan üretim yöntemlerinin ilkelliği, toprağın verim gücü, toprağa sahiplilik oranı ve özellikle iklim koşulları tarımsal üretimi etkilemektedir. Tarımsal girdiler, Anadolu'da hemen hemen yok denecek kadar azdır. Geçimlik üretim yapılması nedeniyle, verimliliği yüksek topraklar ekilmekte, toprağın nadasa bırakılması üretimi düşürmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda üretici nüfusun ve tarımsal hayvanların ordu emrine alınması, buna asker kaçaklarının eklenmesi sonucu tarımsal işgücü açığı doğmuş, üretim düşmüş, aşırı vergiler ve kamulaştırmalar nedeniyle üreticinin çoğu toprağından, tarımsal hayvanlarından, tohumluktan yoksun kalmış, ülke ekonomisinin temeli olan tarım, yıkım noktasına gelmiştir. “Öyle ki, 1922 yılında tarımsal ürün rekoltesi, 1913 yılının yarısından aza düşmüştür. Esas itibarıyla, sadece ordunun gereksinimleri için çalışan işletmeler üretimde buluna bilmektedir.” “Tarımsal üretim değerinin yüksek olduğu, ihracata yönelik üretimin yapıldığı Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin işgal altında bulunduğu düşünülürse, Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadronun ekonomik açıdan da ne kadar güç durumda olduğu daha iyi anlaşılır.”¹¹

Çiftçinin ekonomik yaşamı, büyük ölçüde eşrafın elindedir. Serbestçe işleyebileceği, ürününü yalnız kendisinin alabileceği yeterli toprağı bulunmamakta; çoğunluğu kiracı veya yarıcı olarak üretime katılmaktadır. Toprak sorununun yanında, ulaşım güçlüğü nedeni ile ürününü değerlendirememektedir. İyi ürün aldığı yıllarda,

¹⁰ Alptekin Müderrisoğlu, “Atatürk'ün Mali Dehası, Tekâlifî Millîye,” *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, Ankara 1981, s. 217; Nutuk, s. 453; Abadan, s. 106; Müderrisoğlu, *Mali Kaynaklar*, s.18, 183, 190.

¹¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, (Devre: 1), Cilt: 3, Ankara 1985 s. 201; Eldem, s. 63, 71, 73, 75-76,; Çavdar, s. 15; Müderrisoğlu, s. 70, 72, 98-100.

bunu bol miktarda ve ucuz fiyatla satmakta, kıtlık yılında satacak bir şeyi bulunmadığından borçlanmaktadır.¹²

“Kurtuluş Savaşı boyunca, tarımsal ürün alıcısı olarak karşımıza Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetlerinden başka bir güç çıkmamakta, tarımsal ürün fiyatları bölgelere göre hükümetçe saptanmaktadır. Ulaşım giderleri, kimi zaman üretim giderinin iki katına yaklaşmakta, saptanan fiyatlar bazı bölgelerdeki üretimin korunması amacıyla kaynaklanmaktadır.”¹³

“Esas itibarı ile ordunun gereksinimi için çalışan işletmeler üretimde bulunur. Yaşlılar, kadınlar ve çocuklar çalışmakta ise de, boş toprakların oranı en az yüzde elliye bulmaktadır.” “Tarımsal üretim de yarı yarıya düşmüştür. Üretimin düşmesi, üretim ve istihdam önlemleri alınmasını gerektirmiş, savaş nedeni ile üretimde görülen işgücü açığı, getirilen yükümlülüklerle kapatılmaya çalışılmıştır.” Tarım yükümlülüğüne tabi tutulanların, askerlik yükümlülükleri ertelenmiş, cezaevlerinde bulunan tutukluların işgücünden aşamalı olarak yararlanma yolu izlenmiştir.¹⁴

“Savaş ekonomisi içinde, bir yandan üretimin artırılması, üretici güçlerin birleştirilmesi istenirken, diğer yandan tarımsal vergiler büyük oranda arttırılmakta, tarımsal ürün stoklarına el konulmaktadır.” Aynı uygulamanın tekrarlanacağı düşüncesi, üretimin bilinçli olarak düşürülmesine neden olacaktır. Ulaşımsızlık, çağdaş ulaşım araçlarının bulunmaması ve değişim yöntemlerinin çiftçinin aleyhinde olması, yasaların çiftçiyi koruyamaması gibi güçlüklerin ortadan kaldırılması, tarımsal ürünlerin yabancı ülkelere karşı korunması, ilke olarak bir kilogram da olsa ihracata yönelmek düşünülmektedir. “Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetlerince, hem yerli üretimi korumak, hem gelir sağlamak, hem de ülkeden para çıkmasını önlemek gibi amaçlarla, ithalat malları gümrüğü yüzde beş yüze varan oranlarda arttırılmış; savaş boyunca askeri gereksinimlerle ilgili olmamak koşulu ile iç pazarda görülen darlığa karşın, ihracatta serbestlik uygulamaya özen gösterilmiştir. Kapitülasyonların artık mevcut olmadığına, tarım ve sanayinin Avrupa rekabetinden korunacağına dikkat çekilmektedir. Tarım, uygun ortam yaratılarak, kâr esasına dayanan serbest rekabetle geliştirilecektir.”¹⁵

¹² TBMM Gizli..., Cilt: 1, s. 187; Gülmez, ss. 470-471; İsmail Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul 1979, s. 247.

¹³ TBMM Gizli..., Cilt: 2, s. 691, 694, 681-683, 685-686, 753-755.

¹⁴ *Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, 1920-1923*, (Top: Özel Şahin Giray), Doğu Lmt. Ortaklığı Matbaası, Ankara 1956, s. 69; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (Devre: I)*, Ankara 1941-1961, Cilt: 6, s. 304, ve Cilt:10, s. 67.

¹⁵ *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, TTK Basımevi, Ankara 1941-1961 Ankara 1961, s. 221, 225-226.

Savaş nedeni ile ülkede, ne üretim planlaması yapılabilirmekte, ne de tüketimin ne olacağı bilinmektedir. Bütün enerji orduya, onun donatımına, örgütlenmesine, iç güvenliğin sağlanmasına yöneltmiş, ülke ekonomisinin tarımsal nitelik göstermesi nedeniyle, ulusal savaşın finansmanı için tarımdan olabildiğince yararlanılmıştır. “Tarihsel süreç içinde, ticari etkinliklerin yabancıların ya da azınlıkların eline geçmesi, İstanbul ve İzmir burjuvazisinin bir bölümünün yabancı sermayenin aracı rolünü üstlenmesi, yabancı kapitalin Anadolu pazarına sızmasına, Anadolu'daki küçük ve orta sermayeli tüccarın yok edilmesine yardımcı olmuştur.” Yerli tüccarın dış ticarete aracı rolü oynaması, Kurtuluş Savaşı'nda ithalat ve ihracat güçlüklerine yol açmış, deneyimsizlik nedeni ile sık sık yanılgılara düşülmüştür. Bunda, ihracata dönük tarımsal ürünlerin, üretildiği kentler işgal edilmesi de büyük etkindir. “Başlıca ihracat ürünlerini fındık, tiftik, yapağı oluşturmakta, karşılığında savaş araçları alınmakta, sürekli açık veren dış ticaret, dış yardımlarla kapatılmaya çalışılmaktadır. Dış ticaretin gelişmemesi ve ticareti buhrana düşüren neden olarak, dış ticaret dengesi görülmekte; ekonominin geleceğine kapı açmak için ihracatın kolaylaştırılması, tüccarın özendirilmesi, iç pazarın yabancılar karşısında korunması öngörülmektedir.” “İhracatın gelişmesini engelleyen unsurlar arasında ulaşım, ulaşım fiyatları, güvenlik, gümrük politikası başta gelmekte, en önemlisi de, üretim maliyetinin yüksekliği nedeniyle Avrupa ile rekabet etmek bir yana, bir yöreden diğerine mal dahi taşınmamaktadır.”¹⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda iç borçlanmaya gidilmiş olunması ve tüccarın sermayesini tarafsız ülkelere yatırması, Kurtuluş Savaşı'nda sermaye sıkıntısı çekilmesine yol açmıştır. “Ülkenin genel savaş ve ateşkes yıllarında, vurgunculuk ticareti ile servet edinmiş tüccarlarının bir kısmı Anadolu'da kazanç yolları ararken, Anadolu'daki birçok servet sahibi de Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine olan güvensizliklerinden dolayı sermayelerini ortaya atmamakta, Anadolu dışına kaçırmaktadır.” Anadolu tüccarları sayıca fazla olmasına karşın, sınırlı sermayeye ve bilgi birikimine sahiptir.

Tarımsal nitelik gösteren Anadolu ticareti, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin denetimindedir ve ordu gereksinimlerinin karşılanması en büyük ticari

¹⁶ Ahmet Hamdi Başar, *Para ve inkılâp, iktisadi Devletçilik*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1936, s. 39; Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni, Dün Bugün Yarın*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1979, s. 252-258; *TBMM Gizli...*, Cilt: 2, s. 62, 745-747.

girişim olarak görünmektedir. Hükümet, ordu gereksinimlerini karşılamak için girişimlerde bulunmakta, yeterli olmazsa tüccara iş vermektedir.¹⁷

Uygulamada, ithalatı yapılacak malların listesi tüccara verilmekte, ithalatı gerçekleştirdiği takdirde, daha önce açık eksiltme ile belirlenen komisyonu almaktadır. Yerli mallar pahalı da olsa, yabancı mala tercih edilmekte, tüccar hükümet adına iş yapmaktadır. “Tüccar malı peşin aldığı halde, hükümet mali darlık nedeni ile tüccara olan borcunu zamanında ödeyememekte, tüccarların bir kısmı iflasa sürüklenmektedir. Sermayenin sınırlılığı nedeniyle tüccarlar, ticaret grupları oluşturmuş, Müdafaa- i Milliye Vekâleti ile müteahhitlik sözleşmeleri yapmışlardır. Ankara'da sekiz ticaret grubu göze çarpar. Parasını zamanında alamayan tüccarın, savaş ekonomisi içinde bulunduğu mal güvenliği de yoktur: Tekâlif- i Milliye uygulaması yeni beklentilere neden olmuştur denilebilir.” Bir diğer sorun da, ulaşım güçlüğü ve güvensizliğidir.

Savaş boyunca, iç ulaşım güçlüğü nedeni ile cephe gereksinimleri daha çok yerinden sağlanmış, ya da geriden ileriye doğru akan bir ulaştırma sistemi kurulmuş, halka ulaştırma yükümlülüğü getirilmiş, askeri birlikler bunun için yapılarında birer satın alma komisyonu oluşturmuşlardır. Satın alma yolu ile yiyecek ve yem gibi maddelerin bulunması mümkün ise de, örgüt ve ödenek yetersizliğinden yeterli depolama yapılamamakta, ulaşım güçlüğü değişimi aksatmaktadır.¹⁸

Kısaca, devletin kontrolü altında olan iç ve dış ticaret, daha çok askeri gereksinimler için yapılmakta, sermaye sıkıntısının yanında, dış bağlantılar kurabilecek deneyimli tüccar sıkıntısı çekilmekte, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kurduğu satın alma komisyonları tüccara iş vermekte, cephedeki birlikler zorunlu tüketim maddelerini kendileri sağlamaya çalışmakta, ulusal direniş örgütleri bunlara yardımcı olmaktadır. Tüccarların, dış ticarete başarılı ve verimli olamaması nedeni ile yönetim, kendisini dış ticari ilişkilere girmek zorunda hissetmiş ve girmiştir.¹⁹

¹⁷ *TBMM Gizli...*, Cilt: 1, ss.191-194 ve Cilt: 2, s. 685, 275, 398, 383; Ş.İ. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, (Çev.Hasan Ali Ediz), Burçak Yay., İstanbul 1967, s. 33; Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet Yay., İstanbul 1978, s. 14; Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, TTK Yay., Ankara 1975, s. 117.

¹⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt: 4, Ankara 1966, s. 259; *TBMM Gizli...*, Cilt: 1, s. 316; Cilt: 3, s. 210, 219; Cilt: 2, s.685, 381-383.

¹⁹ Nurettin Peker, *1981 – 1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekatı*, Gün Basımevi, İstanbul 1955, s. 277,358-361; *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt: 4, ss. 38-39, 46; İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, Tipo Neşriyat ve Basımevi Yay., İstanbul, 1965, s. 555.

Gelişmemiş savaş sanayi yanında, hafif sanayi adı verilen ve tarımsal üretime bağımlı, çoğunlukla yerel hammaddeyi ilk işlemlerden geçiren yapım sanayine dönük, el emeğine dayanan gıda, dokuma ve dericilik gibi alanlarda yoğunlaşan gelişmemiş bir sanayi vardır. “Küçük atölyelerde ve ev ekonomisi içinde üretim yapılmaya çalışılmaktadır. Karşılanamayan yeni gereksinimler için küçük imalathaneler kurulmakta, savaş içinde bulunulması ve sanayide emeğin büyük ölçüde azınlıkların elinde olması nedeni ile yetişmiş insan gücü sıkıntısı çekilmekte, ülke içinde üretilmeyen sanayi ürünleri dışarıdan bağış, ya da para karşılığında alınmaktaydı.”²⁰

Madenleri işleme bilgi, beceri ve teknolojisinden yoksun oluş savaş boyunca gereği gibi yararlanılamamasına yol açmıştır. Sanayi teşvik edilmiş, korunması öngörülmüş, muafiyetler getirilerek bazı sanayi kollarının canlandırılması denemesine girişilmiş ise de, olumlu sonuç alınamamıştır. Sanayinin tümü ile himayeye muhtaç olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Örneğin, en gelişmiş sanayi kolu olarak kabul edilmesi gereken dokuma sanayi hakkında, "... Hammadde varsa da dokuyacak tesisimiz yoktur..." denilmektedir. Tunalı Hilmi Bey'in deyiimiyle, "Bunların hangisi himayeye muhtaç değildir."²¹

Kısaca, savaş sanayisiz yürütülmüş, dış yardımın yanında gereksinimlerin zorlaması ile küçük savaş sanayi oluşturulmuştur. Sanayi, teknolojiye yoksun olup, ülke gereksinimlerinin küçük bir bölümünü karşılayabilmektedir. Osmanlı sanayinin, Marmara ve Ege bölgelerinde yoğunlaştığı, bu bölgelerin ise işgal altında olduğu düşünüldüğünde, gelişmemiş Osmanlı sanayinin de ulusal savaşta pek katkısı olmadığı sonucu ortaya çıkar.²²

Kurtuluş Savaşı'nın esas amacı, öncelikle ekonomiyi kurtarmak değil, işgalden kurtularak tam bağımsızlığın kazanılması ve Ulusal Ant ile belirlenen sınırlar içinde egemen, ulusal bir devletin kurulmasıdır. Ancak, ülkeyi bu duruma getiren nedenlerin ekonomik olduğu bilinmekte, ülkeyi yarı sömürge yapan koşulların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Ülkenin siyasi, ekonomik ve mali gelişmesini durdurabilecek her türlü engele karşı çıkılmakta, gerçek kurtuluş için yapılacak ekonomik çalışmaların barıştan sonra başlatılacağı belirtilmektedir. “Çağdaş bir ülke olabilmek için, ulusal sanayi, ticaret ve tarımın da geliştirilmesi düşünülmekte; sosyalizm ve kapitalizmin

²⁰ Çavdar, s. 44-46; Eldem , s. 114; Müderrisoğlu, s. 61; *TBMM Gizli...*, Cilt: 2, s. 377, 395, 470.

²¹ Erdeha, s. 311; Türk İstiklâl, Cilt 2, 3. Kısım, s. 30 ve 1 Kısım s. 34.

²² Saral, s. 347; Arar, s. 30; Türk İstiklâl, Cilt. 5, s. 119, 130, 153, 172

yapımıza uymadığı gerekçesiyle, her iki ucun arasında sosyal bir sistem aranmakta, ülkede güçlü kapitalistlerin olmadığına inanılmaktadır. Ülke ekonomisinin gereklerine göre hareket edilecektir. Ülkenin gelişebilmesi için, teknoloji ve sermayeye gereksinim duyulmaktadır.” Ayrıcalık biçiminde olmamak koşulu ile yasalarımızın elverdiği ölçüde, barıştan sonra yabancı sermayeden de yararlanılması düşünülmektedir.²³

Ulusumuz bireylerinin, çıkarlarının bir diğerine karşı olmadığı savı temel alınırca, antikapitalistliğin, ülkenin dışa bağımlı olduğunun bir simgesi haline gelen yabancı ve azınlıklara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse, genel çıkarlar ve maliyenin gücü oranında devletleştirme yapılacaktır. Kaynak darlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni savaş boyunca iç ve dış arayışlara yöneltmiş, dışarıdan yardım alma olanağının sınırlılığı, içe olabildiğince yüklenme zorunluluğunu getirmiş, bu durum halkı da, yönetimi de zor durumda bırakmıştır. İstanbul'un işgal edilmesi üzerine ülke kaynaklarının tümüne el konulmuş, İstanbul'a kaynak akımı yasaklanmıştır. Ancak, Anadolu'nun gelir kaynaklarına sahip olmak, güçlü olmaya, iç güvenliği sağlamaya ve merkezi otoriteyi kabul ettirmeye bağlıdır. Bu nedenle, önceleri geniş halk kitlelerini doğrudan etkilemeyen vergilerin oranı artırılmış, iç güvenliğin sağlanması ile önemli gelir kaynaklarının artırılması mümkün olmuştur. Çıkarılan gelir artırıcı yasalar, genelde Osmanlı hükümetlerince çıkarılan vergi yasalarının oranlarının artırılması şeklinde olmuş; halka yeni yükümlülükler getirilmiştir.²⁴

Sakarya Savaşı öncesi, Tekâlif- i Milliye emirleri ile ulus, savaş ekonomisi içine sokulmuş, tüm kaynaklar ulusal bağımsızlık amacına yöneltmiştir. Sakarya zaferinden sonra, kesin başarıya ulaşma amacı, daha önce zorlanmış olan kaynakların tekrar zorlanması, mevcut gelirlerin oranlarının artırılması gereğini ortaya koymuştur. Yeni kaynak yaratılamaması nedeni ile sorunlar günü gününe çözümlenmeye başlanmış, oluşturulan savaş komisyonunun başlıca gündemini, ordunun gereksinimlerinin nasıl karşılanacağı oluşturmuştur. Bütün enerji orduya ve onun donatımına yöneliktir. Bu bağlamda halka ve sosyal yapıya gerekli yardım ve düzenleme yapılamamıştır.²⁵

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yönetime el koyması ile bir bütçe hazırlama gereği duyulmuşsa da, savaş boyunca gelirlerin toplanması işi ve harcamalar bir bütçe

²³ Nutuk, s. 358, 657; *TBMM Gizli...*, Cilt: 1, s. 340 ve Cilt: 2, s. 322, 329 ve Cilt: 3, s. 752; Kazım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969, s. 1055, 1063, 1078.

²⁴ Kaynak sorunu, savaşın başlangıcında manda ve himaye istemlerini gündeme getirmiştir. B.kz., Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK Yay., Ankara, 1969, s. 58, 70; Nutuk, s. 446; Müderrisoğlu, ss. 258-261.

²⁵ *TBMM Gizli...*, Cilt: 3, s. 491, 249 ve Cilt: 2, s. 477,479, 813, 815,891; Nutuk, ss. 658-659; Kazım Özalp, *Milli Mücadele 1919-1922*, Cilt: 1, TTK Yay., Ankara, 1971, s. 190; Müderrisoğlu, ss. 443-445.

olmaksızın yürütülmüştür. Harcamalar, geçici bütçe uygulamalarına benzer avans uygulamaları ile Maliye Bakanlığına verilen yetkilere dayanılarak yapılmaktadır. Amaç, savunma hizmetlerinin aksamaması olduğu için, harcamaların kısıtlanmış, Maliye Bakanlığının bu yetkisi Müdafaa- i Milliye dışındaki tüm bakanlıkları kapsamıştır.

Zamanında bütçe yasası çıkarılamamış, Meclis açıldığında Osmanlı hükümetinin 1918 bütçesindeki harcamalar esas alınmıştır. “Her bütçe çalışmasında bir önceki uygulamanın temel alınması söz konusu olmuştur. Savaş içinde bulunulması ve toprakların sürekli el değiştirmesi gelir- gider tahminlerini alt üst etmekte; gelirin ve özellikle de harcamaların ne kadar olacağı tahmin edilememektedir. Bütçe, maliye politikasının etkili bir aracı olarak kullanılamamış, denk bütçe özlemi çekilmiştir.”²⁶

“Savunma giderlerinin, bütçenin ortalama %60 inin üzerinde olduğu görülmekte ise de, savaş boyunca yerine getirilen yükümlülüklerin, mal ve para bağışlarının, el konulan malların tutarını saptamak mümkün olmadığından, gerçek savunma giderlerinin, genel giderler içindeki payının çok daha yüksek olduğunu gözlemlemek mümkündür.”²⁷

“Batılı emperyalist ülkelerin, Mondros Ateşkesinden sonra Anadolu'nun paylaşılmasında görüş birliğine varamamaları, her birinin azami çıkar elde etmeye çalışması, barış antlaşmasını geciktirmiş, politikalarını yönlendirmelerinde kendi iç çelişkileri kadar, Anadolu'daki gelişmeler de etkili olmuştur. Bunu, Anadolu'nun her askeri başarısından sonra görmek mümkündür.” Savaş süresince özellikle, İtalya ve Fransa ile olumlu ilişkiler kurularak geliştirilmiş, eski ayrıcalıklarını korumaya çalışan bu ülkelerle görüşmeler uzayıp gitmiştir. Olumlu gelişmelere karşın, Osmanlı devletinin devamı olarak görmek istedikleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne güvenmemekte, bankaya teminat yatırılmadıkça, ticari pazarlıklara dahi girmemektedirler.²⁸

Ancak, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra imzalanan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması ile durum değişmiştir. Fransa, Anadolu'yu boşaltırken savaş araç gereçlerini bırakmış, para ya da avansla her istenilenin verileceğini vaat etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti daha önce genelde kaçakçılardan almak

²⁶ Müderrisoğlu, s. 269, 263, 219, 271, 272; *TBMM Gizli...*, Cilt: 1, s. 150, 79-83. ve Cilt: 2, s. 161-163, 736-741, 805-807.

²⁷ *TBMM Gizli...*, Cilt: 2, ss. 49-51, 81-82.

²⁸ *TBMM Gizli...*, Cilt: 2, s. 213 ve Cilt: 3, s. 505,164-169.

zorunda olduğu savaş malzemelerini Fransa'dan serbest ve güvenli bir şekilde alabilme olanağına kavuşmuştur.²⁹

“Anadolu direnişi, kongrelerle bütünüleşmeye yönelirken hareketin, ulusal kurtuluş savaşi niteliğinde olduğunu saptayan ve ulusal çıkarları "Misak- ı Milli" ile ters düşmeyen Sovyetler Birliği ile olumlu ilişkiler kurulmuşsa da, karşılıklı güven tam oluşmamıştır. Türkiye'nin barışa ulaşabilmek için batıda dost aramasını Sovyetler Birliği hoş karşılamamış, yeni Türkiye'nin batı ile bütünüleşmesi olasılığından rahatsız olmuştur.” Türk Kurtuluş Savaşi'na en büyük dış desteği veren Sovyetler Birliği'nin yardımının gecikmesinde ve yardım miktarının saptanmasında; önceleri, Anadolu hareketinin başarıya ulaşıp ulaşamayacağı kaygısı, daha sonra da siyasi hesapları ve mali sıkıntı etkili olmuştur. Yardımın bir düzen içinde yapılmaması ve her iki ülkece gizli tutulması kesin rakamlar verilmesini engellemektedir. Anadolu'nun batı ile olumlu ilişkiler içine girmeye başlaması üzerine gönderdikleri silah, cephane ve parayı azaltmışlar, önlemler almaya başlamışlardır.³⁰

“Müslüman ülkelerle ilişkiler, olumlu ve Ulusal Antlaşmalar çerçevesinde yürütülmüş, harekete bakış açılarından Ulusal Kurtuluş Savaşi lehine yararlanma yoluna gidilmiştir. Önemli bir yardım alınmamış, yardımlarına umut bağlanmamıştır. Hint Müslümanlarının içten, sınırlı yardımlarına ek olarak, Azerbaycan'ın da az da olsa yardımda bulunduğu söylenebilir.”³¹

Kısaca, Ulusal Kurtuluş Savaşının temel amacı, tam bağımsızlığın kazanılması, Ulusal Ant ile belirlenen sınırlar içinde egemen, ulusal bir devletin kurulmasıdır. Ülkenin sosyo- ekonomik değişimi bu amaç doğrultusunda ve barıştan sonra düşünülebilecek; ulusal savaşa katılıp yararlılığı görülenlerce ve savaş sonrası bunlara katılanlarca belirlenecek, Osmanlı devletini yarı sömürge durumuna getiren koşullara ve Osmanlıdan devralınan olumsuzluğa tepki olarak gelişecektir. Ayrıca, savaş sonunda Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar, ulusal savaşta çekilen sıkıntılar da izlenecek ekonomi politikasının sınırlarını çizecek, önemli ölçüde etkileyecektir.

²⁹ TBMM Gizli..., Cilt: 2, ss. 366, 399, ve Cilt: 3, ss. 502-503; Özalp, ss. 220-221.

³⁰ Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları*, Vatan Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul, 1955, s. 40, 14-16; Özalp, s.219;Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1975, s. 675, 630.

³¹ Müderrisoğlu, ss. 555-557; Özalp, s. 233; Selâhi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşi ve Dış Politika I. Mondros Birakişmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılişına Kadar*, TTK Yay., Ankara 1973, ss. 179-180.

İşte böylesine olağanüstü bir zamanda görev yapan I.TBMM hükümeti 23 Nisan 1920 ‘den 15 Nisan 1923’ e kadarki süre zarfında aşağıda belirteceğimiz kanun, kararname ve heyeti umumiye kararlarını sosyal ve ekonomik alanlarda çıkartmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1920 YILI TBMM’NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL VE EKONOMİK ALANDAKİ KANUNLAR, KARARNAMELER VE HEYETİ UMUMİYE KARALARI

2.1. KANUNLAR (1920)

2.1.1. Ağnam Resmi Kanunu

Kanun No: 1

“Ağnam resminin sabıkı misilli dört misli olarak istifasına karar verildi.”

Müzakeresi: 24 Nisan 1336 tarihli bu kanunun meclise teklif tarihi 24 Nisan 1336 olup aynı gün mecliste müzakere edilerek yasalaşmıştır.

24 Nisan 1336’da çıkan bu kanun 3 Şubat 1337’de Ceridei Resmîye ile neşir ve ilan edilmiştir. TBMM’nin çıkardığı ilk kanun olup Ağnam Resminin dört kat artırılmasını sağlayarak yeni kurulan meclise ekonomik anlamda kaynak sağlamaya çalışılmıştır.

TBMM’nin açılışının ertesi gününde 5. Oturumunda Müfit Efendi (Kırşehir) ve 16 arkadaşı bir önerge vererek, Ağnam resmi hakkında her taraftaki mevcut dedikoduları ortadan kaldırmak ve halkı rahatlatmak için Ağnam resmi miktarının, belirlenmesini istemleriyle meclise gelen kanunun lahiyası mecliste görüşülerek yukarıda ifade edildiği şekilde kabul edilmiştir³².

2.1.2. Gümrük Resminin Beş Misline İblâğına Dair Kanun

Kanun No. 8

Madde 1- “Tarifeye tatbikan elyevm istifa edilmekte olan gümrük resmi beş misline iblağ edilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren tatbik olunacaktır.

Madde 3- Bu kanunun Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 28 Temmuz 1336 tarihli bu kanunun lahiyasının meclise verilmesi ve müzakeresi de aynı gün olup 28 Temmuz 1336’dır.

TBMM’de uzun tartışmalara neden olan bu kanun Ceridei Resmîye ile 14 Şubat 1337 tarihinde neşir ve ilan edilmiş olup gümrük vergilerinin beş katına çıkarılması

³² *Düster (3. Tertip)*, Cilt: 1, İstanbul 1929, s. 1; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt:1, Ankara 1959, ss. 43-46; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi 1. Dönem*, Cilt:1, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1994, s. 119.

hususunu içermektedir. Böylece kapitülasyonlardan zarar gören ekonomi ve ticari hayat yabancılar karşısında canlandırılacak; ayrıca yeni meclise kaynak sağlanmış olacaktır³³.

2.1.3. Mülkiye Harcırah Kararnamesine Tevfikan Verilmekte Olan Umum Harcırahlardan Yüzde Kırk Tenzilât İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 9

Madde 1- “15 Mayıs 1335 tarihli harcırah kararnamesi ve muaddel 15 teşrinisani 1335 tarihli kararı muvakkat mucibince harcırah namile tahakkuk eden yol masrafı, yevmiye, aile masrafı yekûnundan yüzde kırkı bittenzil mütebakisi ita olunur.

Madde 2- Muayyen tarifeli vesaiti nakliye bilet ücretleri ve dokuzuncu ve on yedinci ve muaddel kararı muvakkatin ikincisi maddeleri mucibinde tahakkuk eden masarifi zaruriye birinci maddedeki tenzilattan müstesnadır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer’iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Heyeti Vekile memurdur.”

Müzakeresi: Kanun lâhiyasının TBMM’ye veriliş tarihi, 2 Ağustos 1336, müzakeresi ise, 2 Ağustos 1336’dır. 14 Şubat 1337- Sayı: 2 ile Ceridei Resmîye ile neşir ve ilan edilen bu kanun son şeklini 2 Ağustos 1336’da alarak yukarıdaki metinde ifade edildiği gibi 15 Mayıs 1335 tarihli harcırah adıyla verilen yol masrafı, yevmiye, aile masrafının yüzde kırkının verilmesi şeklinde kabul edilmiştir. Bu durum, nakliye, bilet ücretleri ve zaruri masraflar içinde birinci maddedeki gibidir.³⁴.

2.1.4. Arziye Resminin On Misline İblâğına Dair Kanun

Kanun No. 10

Madde 1- “Eşyayı ticariyenin ambara teslimi günü dahil olmak üzere bir hafta mürurundan sonra geçecek günler için elyevm gümrüklerce istifa edilmekte olan arziye resmi on misli olarak istifa olunur.

Madde 2- Bu kanun tarihi neşrinden muteberdir ve icrasına Maliye Vekâleti memurdur.”

Müzakeresi: Arziye resminin on misline çıkarılmasına dair kanun lâhiyası 2 Ağustos 1336’da meclise verilmiş olup, aynı gün kanun müzakere edilmeye başlandı ve

³³ *Zabıt C.*, Cilt: 2, ss. 396-407; “Gümrük Resminin Beş Misline İblâğına Dair Kanun,” *Ceridei Resmîye*, 14 Şubat 1337 – Sayı: 2; *Düstur*, s. 38.

³⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 3, ss. 35-38; *Düstur*, s. 40.

kabul edildi. Böylece gümrük ambarlarındaki mallardan günü geçenlerden arziye resmi on kat fazla alınacaktı³⁵.

2.1.5. Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun

Kanun No. 11

Madde 1- “Ereğli – Zonguldak havzai fahmiyesinden çıkarılan kömürlerin furuht ve sevki hakkında mevzu kuyut refedilmiştir.

Madde 2- Maden kömürlerinin yıkanmış cinsinin beher tonasından iskeleden hini ihracında muayyen olan rüsumu nisbiyeden maada maktuan üç lira ve yıkanmamış cinsinden iki lira ihracat resmi alınacaktır. Kömür fiatlarının tereffü ve ya tedennisi halinde işbu rüsum Heyeti Vekile kararile yüzde elliye kadar tezyit ve yahut tenkis olunabilir.

Madde 3- Komisyon namına beher ton kömürden istifa edilmekte olan on beş kuruş badema ahzedilmeyecek ve şimdiye kadar alınmış olan mebalığın hesabı Zonguldak muhasebesince rü’yet edilerek bakiyei mevcut mal sandığına devrolunacaktır.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer’iyülicradır.

Madde 5- işbu kanunun icrayi ahkâmına Müdafaa-i Milliye, İktisat ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 15 Ağustos 1336 ve 17 Zilkade 1338 tarihinde müzakereye başlanan bu kanun ile Ereğli – Zonguldak havzasında çıkartılan taş kömüründen alınacak olan ihracat vergi miktarı belirlenmiştir. Kanun 14 Şubat 1337- Sayı: 2 tarihli Ceride-i Resmîye ile neşir ve ilan edilmiştir³⁶.

2.1.6. Aşarın Teslise Raptı Hakkında Kanun

Kanun No. 12

Madde 1- “Maliye Vekâletince aynen ihalesi takarrür eden mahallerde aynen ve diğer yerlerde nakten ihale olunamıyan senei haliyle aşar bedelatı kefaleti müteselsile ile ahaliye nakten zimmet kaydedilecektir.

³⁵ *Zabıt C.*, Cilt:3, ss. 39-40; *T.B.M.M. Kavanin Mecmuası (Devre: 1)*, Cilt:1, TBMM Matbaası, Ankara 1943, s. 11.

³⁶ *Zabıt C.*, Cilt: 3, ss. 253-268; “Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun,” *Ceride-i Resmîye*, 14 Şubat 1337 – Sayı:2.

Madde 2- Bedeli ihalenin tayininde teslim usulüne müracaat olunacaktır. İşbu teslim üç yüz yirmi dokuz ve üç yüz otuz senelerle üç yüz otuz beş senesi bedelâtı ihalesi esas ittihaz edilecektir.

Madde 3- Mezkûr senelerde ayniyatla ihale olunan karyeler aşarı bedelâtı ayniyesi emaneten idare olunmuş ise taşir defterlerindeki miktarı taşirat bulunacak ve sinini merkumedeki zehairin fiatı mecalisi belediye ve ticaret odalarından bamazbata alınacak eylül rayici üzerinden hesap edilerek O senelerde ayrıca ihale edilmiş göğeri aşarı varsa bunlar da ait olduğu senelere zam olunarak hasılı bulunacaktır.

Madde 4- Sinini merkumeye ait tayin olunacak miktarı vasatî ağustos 1336 tarihindeki zehair rayici vesatisinden dun olduğu taktirde her ikisi arasındaki farkı miktar bedeli teslim zam olunacaktır.

Madde 5- İkinci, üçüncü ve dördüncü maddeler ahkâmına tevfiikan tayin edilen bedeli teslim kefaleti müteselsile ile kura ahalisine zimmet kaydedilip aşar kanunu mucibince beş taksitte istifa edilecektir.

Madde 6- İşbu teslim muamelesi üç yüz otuz altı senesi aşarına mahsustur.

Madde 7- İşbu kanunun icrayi ahkâmına Maliye vekili memurdur.

Madde 8- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.”

Müzakeresi: 2 Ağustos 1336 tarihinde lâhiyası verilen bu kanun 10 – 17 Ağustos 1336 tarihleri arasında T.B.M.M’de müzakere edilerek, alınmakta olan aşar vergisinin yukarda belirtildiği üzere teslim raptına karar verilmiştir. Kanun mecliste uzun bir tartışma ve görüşmeden sonra şıkarılmıştır. Bu kanun Ceridei Resmîye ile 14 Şubat 1337- Sayı: 2 ile neşir ve ilan edilmiştir³⁷.

2.1.7. Bağdat Demir Yolu Hattının Maşat ve Masarifatı İçin Doksan Liranın Sarfı Hakkında Kanun

Kanun No. 13

Madde 1- “Bağdat demiryolları idaresinin 7 temmuz 1336 tarihinde ağustos 1336 gayesine kadar maşat ve masarifatı için doksan altı bin lira tahsis kılınmıştır.

Madde 2- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Nafia Vekilleri memurdur.”

³⁷ Zabıt C., Cilt: 3, ss. 130-140, 178-186, 190-199, 308-322; *Kavanin Mecmuası*, s. 13.

Müzakeresi: 22 Ağustos 1336 tarihli bu kanun lâhiyası 21 Ağustos 1336 tarihinde verilmiş olup, mecliste müzakereye 22 Ağustos 1336 tarihinde başlandı. Bu kanun ile Bağdat demir yolları için ayrılan 96 bin liranın tahsisine karar verildi³⁸.

2.1.8. Anadolu Hattı Memurlarının Mütedahil Maaşlarının Tesviyesi Hakkında Kanun

Kanun No. 14

Madde 1- “Hükûmet tarafından vaz’iyet edilmiş olan Anadolu şimendiferi memurin maşatına mahsuben Hazinei Maliyeden on altı bin liranın sarfına Maliye vekâleti mezundur.

Madde 2- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Nafia vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 21 Ağustos 1336 tarihinde verilen kanun lâhiyası mecliste 21- 22 Ağustos 1336 tarihinde müzakere edildi. Böylece demir yolu çalışanlarına on altı bin lira verilmesi kararlaştırıldı. Bu karar Ceridei Resmîye ile 21 Şubat 1337- Sayı: 3 ile neşir ve ilan edildi³⁹.

2.1.9. Anadolu Şimendifer İdaresinin Maaşat ve Masarifatı Müteferrikası İçin Yüz Kırk Beş Bin Liranın 1336 Senesi Bütçesinden Sarfı Hakkında Kanun

Kanun No: 15

Madde 1- “Anadolu Şimendifer idaresinin 7 temmuz 1336 tarihinden ağustos 1446 gagesine kadar maaşat ve masarifatı müteferrikası için yüz kırk beş bin liranın bin üç yüz otuz altı senesi bütçesinden sarfına Maliye Vekâleti mezundur.

Madde 2- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Nafia Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 23 Ağustos 1336 tarihli kanunun lâhiyası 22 ağustos 1336’da meclise verildi. 22- 23 Ağustos 1336 tarihinde müzakere edilen kanun ile Anadolu Şimendifer idaresine 7 Temmuz tarihinden Ağustos 1336 tarihine kadar 1336 senesi bütçesinden yüz kırk beş bin liranın verilmesi kararlaştırıldı. Bu kanun ile asker ve malzeme sevkindeki önemine binaen demir yolu ulaşımının ayakta tutulmaya çalışıldığı görülür.

³⁸ Zabıt C., Cilt: 3, ss.431-435, 453-457; *Düstur*, s. 52.

³⁹ Zabıt C., Cilt: 3, s. 440, 429-431; *Düstur*, s. 52.

Kanun, 21 şubat 1337- Sayı: 3 ile Ceridei Resmiye ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁰.

2.1.10. Men'i Müskirat Kanunu

Kanun No. 22

Madde 1- “Memaliki Osmaniyede her nevi müskirat imâl ithâl, fûruht ve istimali memnudur.

Madde 2- Müskirat imâl, ithâl ve nakıl ve fûruht edenlerden müskiratın beher kıyyesi için elli lira cezayı nakti ahiz ve elde edilen müskirat imha olunur.

Madde 3- Alanan müskirat istimâl edenler veya hafiyen istimâl edipte sarhoşluğu görülenler veya haddi Şer'î veya elli liradan iki yüz liraya kadar cezayı naktî ve yahut üç aydan bir seneye kadar hapis cezası ile tecziye olunurlar. Sıfatı resmiye erbabından olanlar dahi memuriyetten tardedilir ve bu husustaki hükümle kabili itiraz ve istinaf ve temyiz değildir.

Madde 4- Bu kanunun tasdiki ve neşri ile beraber içki imaline mahsus bilcümle alât ve edevat müsadere edilir. Mevcut içkiler derhal temhir edilir ve iki ay zarfında memaliki ecnebiyeye ihracına müsadere olunur. İki ay hitamında mevcut müskirat imha olunur.

Madde 5- Tababette kullanılacak her nevi ispirotolu mevat ihtiyaç nisbetinde Sıhhiye Vekâletince eczanelere tevzi ve sarfiyatı kontrola tabi tutulur.

Madde 6- Tababette istimal olunacak ispirotolu mevaddın sureti istimâl ve sarfi hakkında Sıhhiye Vekâletince talimatname kaleme alınacaktır.

Madde 7- Bu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 8- Bu kanunun icrayı ahkâmına Dahiliye, Adliye ve Sıhhiye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 14 Eylül 1336 tarihli olan bu kanunun lâhiyası 17 mayıs 1336 tarihinde meclise verilmiş olup 17 Mayıs 12- 15 Temmuz, 13- 14 Eylül 1336 senesinde çok uzun bir zamanda müzakere edilmiştir. Ali Şükrü Bey (Trabzon) Meclise sunduğu bu kanun ile her türlü alkollü içkinin yapımı, memlekete sokulması, satılması ve kullanılmasının kesinlikle yasaklanmasını istemektedir. Önerinin gerekçesi İslâm dinin içki kullanmayı haram saydığı, içki alışkanlıklarının birçok fenalıkların, hatta

⁴⁰ *Zabit C.*, Cilt: 3, ss. 457-459, 496-505; *Düstur*, s. 53.

felâketlerin nedeni olduğu; Hristiyanlık'ta bu şekilde yasaklanamadığı halde A.B.D'nin halkını bu beladan kurtarmak için içki yasağını kabul ettiğidir.

Teklif, Milet vekillerince önemli bulunarak ivedilikle görüşülmek üzere Adalet, Maliye, Sağlık ve Şer'iyeye komisyonlarına gönderildi. Sosyal içerikli olan bu kanun 14 Eylül 1336 birleşiminde verilen farklı önergelere karşın oya katılan 145 üyeden 71'i kabul 75'i de red oyu vermesiyle sonuçlandı. Ancak başkan Konya mebusu Vehbi Efendi'nin kabul oyu ile çoğunluk sağlanarak Men- i Müskirat kanunu yukarıdaki metindeki gibi kabul edildi. 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile Ceridei Resmiye'de neşir ve ilan edildi⁴¹.

2.1.11. İhracat Rüsümü Kanunu

Kanun No. 23

Madde 1- “Anadolunun memaliki ecnebiyeye veya işgal altında bulunan aksamı memaliki Osmaniyeye ihraç olunacak mevaddan alınmakta olan yüzde bir ihracat resmi badema merbut tarifede muharrer mevat için tarifede muharrer ve münderiç miktar dairesinde istifa olunur.

Madde 2- İşbu mevat fiatlarının tereffü veya tedennisi halinde miktarı rüsum Heyeti vekile kararıyla yüzde elliye kadar tezyit veya tenkis olunabilir. Tezyit veya tenkis vukuu halinde keyfiyet nihayet on beş gün zarfında Meclise bildirilir.

Madde 3- Tarifede münderiç olmyan mevat kemakân kıymet üzerinden yalnız yüzde üç ihracat resmine tabidir.

Madde 4- İhracat resmine tabi bütün mevaddan gümrüklerce kavanini mevzua dairesinde alınacak resimden maada hiçbir idare ve hiçbir kimse tarafından her ne nam ile diğer bir resim alınmaz.

Madde 5- İşbu kanun her mahalde tarihi neşir ve ilânından muteberdir.

Madde 6- işbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 20 Eylül 1336 tarihli olan bu kanunun lâhiyası 16 Eylül 1336 tarihinde meclise verilmiş olup 16- 20 Eylül 1336 tarihleri arasında mecliste müzakere edilerek, yukarıdaki kanun metninde ifade edildiği gibi kabul edilmiştir. Bu kanun ile ihraç resmine tabi ürünlerin durumu yukarıdaki gibi belirtilmiştir.

⁴¹ *Zabıt C.*, Cilt: 1, ss. 381-387; Cilt: 2, ss. 276-78, 348-350; Cilt: 4, ss. 115-137, 141- 162; Çoker, ss. 127-130; *Düstur*, s.63.

Böylece hem ticaret, hem de çok zor bir şekilde kıt kanaat yapılan ziraat korunmaya çalışılmıştır. Maliye Vekili kanunun icrasına görevli kılınmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴².

2.1.12. Tuz Resmi Kanunu

Kanun No. 26

Madde 1- “Memaliki Osmaniye memlahalarında tuzun beher kilosu üç kuruşa satılır.

Madde 2- İşbu kanunun mevkii mer’iyete vazedildiği günden itibaren nihayet bir hafta zarfında tuz tüccar ve esnafı yedlerinde bulunan tuzun miktarını beyanname ile Düyunu Umumiye idaresine haber vererek farkı resmi ifa etmeğe mecburdur. Aksi halde ve müddeti mebhusenin inkızasında miktarı mektum kaçak addedilerek resmi cedit üzerinden iki misli resim cezaen istifa edilir. Beyannamede muharrer miktardan fazla zuhur ederse aynı muamele icra olunur.

Madde 3- İşbu kanunun tatbiki hususunda alâkadar memurin tarafından vukubulacak müracaat üzerine bilûmum memurini inzıbatiye ve belediye ile kura ve mahallat heyeti ihtiyariyeleri muavenet ifasına mecburdur.

Madde 4- Tuz fiatının tezyidine dair olan 24 kanunuevvel 1333 tarihli kanunun birinci maddesi ahkâmı mülgardır.

Madde 5- Tuz ihtiyacı temin edilemeyen mahallerde beher kilosundan üç kuruş ithalât resmi alınmak üzere hariçten tuz ithaline Maliye Vekâleti memurdur.

Madde 6- İşbu kanun her mahalde tarihi neşrinden itibaren mer’iyülicradır.

Madde 7- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve Dahiliye Vekilleri memurdurlar.”

Müzakeresi: 23 Eylül tarihli bu kanunun lâhiyası 22 Eylül 1336 tarihinde meclise verilmiş olup, 22- 23 Eylül 1336 tarihlerinde kanun T.B.M.M’de müzakere edilmiştir. Bu kanun Düyun- ı Umumiye idaresinin o dönem Türk halkı ve ekonomisi üzerinde ne derece tahribat yaptığını göstermesi bakımından çok ilgi çekicidir. Halk o kadar kötü bir hale gelmiştir ki bir avuç tuza muhtaç olmuştur. Yukarıda 5. Madde ile ifade edildiği üzere üç kuruş ithalat resmi alınmak şartıyla tuz ithaline izin verilmiştir. Bu durum Milli Mücadelemizin ne kadar güç şartlar altında yürütüldüğünü göstermesi

⁴² *Zabit C.*, Cilt: 4, ss. 166-197, 233-239; *Ceridei Resmîye*, 28 Şubat 1337- No: 4; *Düstur*, s. 67.

bakımından dikkat çekicidir. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴³.

2.1.13. Damga Resminin Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 29

Madde 1- “25 Zilhicce 1332 ve 6 şubat 1321 tarihli resmi damga kanunu mucibince istifa edilmekte olan rüsumu maktua ve yirmi birinci maddelerindeki rüsumu nisbiye ile resmi munzam pulları iki misline iblağ edilmiştir.

Madde 2- Resmi damga kanunun dokuzuncu maddesinde gösterilen cetveli mahsusun 66, 73, 79, 81 numaralarile alınmakta olan damga resmi birinci maddedeki tezyitten müstesnadır.

Madde 3- Resmi damga kanunun ikinci ve dokuzuncu ve on birinci maddelerinde muayyen olan rüsumu nisbiye ve maktua pulları istimal ve ilsak itibarile işbu kanunun mevki mer’iyete vaz’ından itibaren hükmen tevhit edilmiştir.

Madde 4- Resmi damga kanunun 39 ve 77 inci maddeleri mülğadır.

Madde 5- Resmi damga kanununun 38 ve 52 inci maddelerini muadil 3 Nisan 1333 tarihli mevaddı müzeyyele ahkâmına tevfikân alınacak cezayı naktilerden yüzde elli tenzilât icra edilir.

Madde 6- Pulların şekli ibtal ve ilsakına dair damga kanununun ceza kısmında münderiç ahkâm mülğadır.

Madde 7- İşbu kanun her mahalde tarihi neşrinden on beş gün sonra mer’iyülicradır.

Madde 8- İşbu kanun icrasına heyeti vekile memurdur.”

Müzakeresi: Damga resminin tezyidi hakkında kanun 29 Eylül 1936’da çıkarılmış olup, bu kanunun lâhyası 28 Eylül 1336’da meclise verildi. Müzakeresi ise 28–29 Eylül 1336 tarihleri arasında yapıldı. Alınmakta olan damga vergisini ve damga pullarını düzenleyici nitelikte olan bu kanun gelir artırıcı bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁴.

⁴³ *Zabıt C.*, Cilt: 4, ss. 317-33; “Tuz Resmi Kanunu,” *Ceridei Resmîye*, 28 Şubat 1337- Sayı: 4; *Düstur*, s.76.

⁴⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 4, ss. 431-433, 442-448, 464, 475, 476; *Düstur*, s. 81.

2.1.14. Aşar Mültezimlerinden Edayı Deyn Edenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevyizelerinin İadesine Dair Kanun

Kanun No. 30

Madde 1- “1335 senesi nihayetine kadar olan senelere ait aşar ihale bedelatından deyni bulunan mültezimler resülmalden olan deyinlerini 1337 senesi Şubat nihayetine kadar nakten ve tamamen tediye eyledikleri taktirde faizden olan deyinleri tamamen affedilecektir.

Madde 2- 1335 senesi nihayetine kadar olan senelere ait aşar borçlarına mukabil tefavvuz edilip elyevm hazinesinin tahtı tasarrufunda bulunan emlâk ve arazi ve masarif muhakeme ve reddi ferag harcı kezalik 1337 Şubatı gayesine kadar mültezimin ve küfela ve bunların veresesi tarafından tediye olunduğu halde faizi aranmaksızın tefavvuz edilmiş olan emlâk ve arazi iade kılınacaktır.

Madde 3- Mevaddı salife ahkâmına tevfikân tediyei deyn için mültezimin ve küfela ve veresesi veya bu veresenin veli ve vasileri tarafından müracaat edildikte verese müteaddit ise mal memurlarınca nüshai mümziyesi alınmak şartile bilûmum vereseye baihbarname tebligat icra edilerek üç ay zarfında müracaat etmedikleri taktirde emlâk ve arazi mütefevvize deyni asliyi tesviye eden vereseye verilir. İhbarnamenin tebliğinden sonra vereseden veya veli ve vasilerden bir diğeri dahi reddi ferag muamelesinin ikmalinden evvel hissei irsiye ve intikaliyesi nisbetinde deyni asliyi tediye ettiği taktirde hissei musibesi kendisine ve müteaddit olan verese mütesaviyen tediyei deyn eyledikleri halde hissei musibeleri dahi kezalik anlara mütesaviyen reddi ferag edilir.

Madde 4- İşbu kanunun her mahalde tarihi neşrinden mer’iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 29 Eylül 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 2 Eylül 1336’da meclise verildi. Kanun 2- 26 Eylül 1336 tarihleri arasında mecliste müzakere edildi. Bu kanun ile 1335 senesinin sonuna kadar ki Aşar borçları 1337 senesi Şubat sonuna kadar ödenmesiyle borcun faizinin kaldırıldığını esasa bağlamıştır. Ayrıca borçlarından dolayı halktan alınanların (emlak; arazi gibi) geri verileceği ifade edilmiştir.

Aşar vergisi şer’i bir vergi olduğundan Osmanlı Devleti zamanında Müslüman halktan alınmaktaydı. Çiftçi borcunu ödemeyince bazı mülklerine el konuldu. Fakat yukarıdaki düzenleme ile bu durum giderilerek halkın üretime dönmesi sağlanmaya

çalışılmıştır. Bu kanun dönemin Müslüman- Türk çiftçisinin gayrimüslimler karşısındaki durumunu göstermesi bakımından önemlidir. Gelir artırıcı bir kanundur. Kanun Ceridei Resmiye ile 28 Şubat 1336- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁵.

2.1.15. Sigara Kâğıdı İstihlâk Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 31

Madde 1- “Azamî dokuz santimetre tul ve azamî beş santimetre arzında elli varakı havi bir sigara kâğıdı defteri için alman on para resmi istihlâk, yirmi paraya iblağ edilmiştir.

Madde 2- Bu kanunun tarihi meriyetinden itibaren on beş gün nihayetine kadar bilûmum sigara kâğıdı amil ve bayi ve tacirleri yedlerindeki bandrollu sigara kâğıdı defterlerine daha onar paralık bandrol ilsak ettireceklerdir. Bu müddetin hitamında yirmi paralık bandrol ilsak edilmemiş olan sigara kâğıtları bandrolsüz addolunarak bunlar için kanunun yedinci maddesinde muharrer ceza tatbik olunur.

Madde 3- İşbu kanunda mezkûr olan cezayı naktiler hukuku şahsiyei devletten madut olup alâkadar hazine memurin veya vekilleri tarafından takip olunur.

Madde 4- 12 mart 1334 tarihli kanunun işbu mevaddı kanuniyeye muhalif olmayan ahkâmı bakidir.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 30 Eylül 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 30 Eylül 1336'da meclise verildi. Yine aynı gün müzakeresi yapılan kanun ile sigara resmi ilgili yukarıdaki düzenleme getirildi. Sigara resminin 10 paradan 20 paraya çıkarıldığını ifade eder. Ayrıca izinsiz sigara kağıdı alım satımının tabi olduğu cezayı durumu açıklar. Gelir artırıcı olan bu kanun Ceridei Resmiye ile 28 Şubat 1337 Sayı: 4 ile neşir ve ilan edildi⁴⁶.

2.1.16. Kibrit İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 32

Madde 1- “Elliden altmışa kadar kibriti muhtevi bir kutu için alınan beş para resmi istihlâk on paraya iblağ edilmiştir.

⁴⁵ *Zabit C.*, Cilt: 3, ss. 517-523, 540-541; Cilt:4, ss.465- 476. *Düstur*, s. 82. Çoker, s. 633

⁴⁶ *Zabit C.*, Cilt: 4, ss. 439-496; *Kavanin Mecmuası*, s. 33.

Madde 2- Bu kanunun tarihi meriyetinden itibaren on beş gün nihayetine kadar bilûmum kibrit amil ve tacir ve bayileri yedlerindeki bandrollu kibrit kutularına daha beşer paralık bandrol ilsak edeceklerdir. Bu müddetin hitamında on paralık bandrol ilsak edilmemiş olan kibritler bandrolsüz addolunarak bunlar için kibrit ve kav istihlâk resmine dair olan kanunun altıncı maddesinde muharrer ceza tatbik olunur.

Madde 3- İşbu kanunda mezkûr olan cezayı naktiler hukuku şahsiyei devletten madut olup alâkadar hazine memurin veya vekilleri tarafından takip olunur.

Madde 4- 14 Mart 1334 tarihli kanunun işbu mevaddı kanuniyeye muhalif olmayan ahkâmı bakidir.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: Gelirlerin artırılmasına yönelik bu kanun 30 Eylül 1336 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun lâhiyası 30 Eylül 1336'da meclise verilmiş olup aynı gün kanun müzakere edilmiştir. Bu kanun meclisten aynı gün çıkartılarak yasalaşmıştır. I. T.B.M.M'nin içinde bulunduğu ekonomik dar boğazı gösteren kanunlardan birisidir. Kanun Ceridei Resmiye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁷.

2.1.17. Oyun Kâğıtlarından Alınmakta Olan İstihlâk Resminin Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 33

Madde 1- “Oyun kâğıtlarından alınan beş kuruş resmi istihlâk yirmi beş kuruşa iblâğ edilmiştir,

Madde 2- Kahve ve gazinolarda bulunan bilardodan senevi beş yüz ve tavla, dama ve satranç tahtalarının beherinden üç yüz 'kuruş resim ahiz ve istifa olunur.

Madde 3- İşbu kanunun mev'kii mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren on beş gün nihayetine kadar bilûmum oyun kâğıdı amil, tacir ve bayileri yedlerindeki bandrollu oyun kâğıdı destelerine daha yirmi kuruşluk bandrol ilsak ettireceklerdir. Bu müddetin hitamında yirmi beş kuruşluk bandrol ilsak edilmemiş olan oyun kâğıtları bandrolsüz addolunarak bunlar için kanunun beşinci maddesinde muharrer ceza tatbik olunur.

Madde 4- İşbu kanında mezkûr olan cezayı naktiler hukuku şahsiyei devletten madut olup alâkadar hazine memurin veya vekilleri tarafından takip olunur.

⁴⁷ Zabıt C., Cilt: 4, s. 500, 496- 499, 506-507; *Düstur*, s. 84.

Madde 5- 13 Mart 1334 tarihli kanunun işbu mevaddı kanuniyeye muhalif olmayan ahkâmı bakidir.

Madde 6- İşba kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 7- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 30 Eylül 1336 tarihinde çıkartılan bu kanunun lâhiyası 30 Eylül 1336'da T.B.M.M'ye verilmiş olup, aynı günde mecliste müzakere edilerek yasalaşması sağlanmıştır. Bu kanunda gelir artırıcı bir kanun olup, oyun kâğıtları ve eğlence yerlerinden alınan vergilerin artırıldığını ilan eder. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁸.

2.1.18. Müessesatı Diniye ve Sıhhiye Eşyasının Gümrük Resmine Tabi Tutulmasına Dair Kanun

Kanun No. 35

Madde 1- “Müessesatı diniye ile meccanen hasta tedavi ve etfal ve eytam tedarik eden müessesatı sıhhiye ve talimiye namına gelecek olan eşyanın gümrük resminden muaf olmasına dair 12/eylül/1335 tarihli kanun ahkâmı mülğadır.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun tatbik ve icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 6 Teşrinievvel 1336 tarihli olan bu kanunun lâhiyası 6 teşrinievvel 1336 günü meclise verilmiş olup, aynı gün müzakere edilmiştir. Bu kanun sosyal olarak halkın dini ve sıhhi açıdan gözetilmesine bir nebze de olsa kolaylık sağlamasını hükme bağlanmıştır. Böylece dini ve sıhhi müesseseler için dışarıdan ithal edilecek olan eşyadan gümrük vergisi alınmayacağı hükme bağlanmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁴⁹.

2.1.19. Ziraat Bankası Muvakkat Bütçe Kanunu

Kanun No. 36

Madde 1- “1336 senesi Mayısından Teşrinievvel gayesine kadar Ziraat Bankası muamelât ve hidematı umumiyesinin ifasına muktazi yüz altmış beş bin (165,000) liranın Ziraat Bankasının Umumî, bütçesinden mahsubu icra olunmak üzere avans olarak sarfına İktisat Vekili mezundur.

⁴⁸ *Zabit C.*, Cilt: 4, s. 506, 489-496; *Kavanin Mecmuası*, s. 330.

⁴⁹ *Zabit C.*, Cilt: 4, s. 580, 587-588; *Düstur*, s. 89.

Madde 2- Ziraat Bankası Müdüriyeti ummiyesine ait varidat işbu altı ay zarfında kavanin ve nizamatı mahsusasına tevfikana ahiz ve tahsil olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına İktisat Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 6 Teşrinievvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 6 Teşrinievvel 1336'da T.B.M.M'ye verilmiş olup, aynı gün müzakere edilen kanun yasalaşmıştır. Kanun ile Ziraat Bankasının kendi kendisini finanse etmesi, ihtiyaç ve giderlerini kendisinin karşılaması hükme bağlanmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Şubat 1336-Sayı: 4 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁰.

2.1.20. Mekâtibi Askeriye Talebesile İhtiyat Zabıt Namzetlerine Verilecek Zamaimi Fevkalâde Hakkında Kanun

Kanun No. 37

Madde 1- “Maaşı aslilerinden maada şehri mektebi harbiyfe talebesile askerî tıbbiye mektebi birinci, ikinci, üçüncü ve askerî: baytar mektebi birinci ve ikinci sınıfları talebesine dört yüz ellişer ve mektebi harbiyenin ihtiyat zabıt namzedi talebesine üçer yüz ve mektebi idadii askerî talebesine ikişer yüz ve leylî rüşti askeri talebesine yüz kuruş zamaimi fevkalâde verilir.

Madde 2- İşbu zamaimden hiç bir suretle tevkifat yapılmaz.

Madde 3- İşbu zamaim için Müdafai Milliye Vekâletinin üç yüz otuz altı senesi bütçesinin üç yüz on sekizinci faslın üçüncü, dördüncü, beşinci maddelerine bir milyon yüz on dokuz, bin üç yüz kuruş ilâvesi kabul olunmuştur.

Madde 4- İşbu kanun 1 ağustos 1336 iptidasından muteberdir.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 6 Teşrinievvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası aynı gün meclise verilmiş olup, 6 Teşrinievvel 1336 tarihinde T.B.M.M'de müzakere edilmiştir. Bu kanun ile askeri talebe ve ihtiyat zabıtlarına verilecek olan maaş yukardaki metindeki gibi hükme bağlanmıştır. Kanun Ceridi Resmîye ile 7 Mart 1337- Sayı: 5 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵¹.

⁵⁰ Zabıt C., Cilt: 4, ss. 595- 603; *Düstur*, s.90.

⁵¹ Zabıt C., Cilt: 4, ss. 602, 589-595; *Kavanin Mecmuası*, s. 39

2.1.21. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Muvakkat Bütçe Kanunu

Kanun No. 41

Madde 1- “Bin üç yüz otuz altı senesi haziranının yedisinden teşrinievvel gayesine kadar Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi vazaif ve hidematı umumiyesinin ifasına muktazi kırk beş bin liranın Müdüriyeti mezkûre umumî bütçesinden mahsubu icra kılınmak üzere sarfına Heyeti Vekile Reisi mezundur.

Madde 2- 20 ramazan 1338 ve 7 Haziran 1336 tarihli kanuna merbut kadro ve tahsisat cetvelini tadilen dairesince tanzim edilmiş olan kadro teşrinievvel 1336 gayesine kadar muteberdir.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile Reisi ve Maliye Vekili memurdurlar.”

Müzakeresi: 25 Teşrinievvel 1336 tarihli kanunun lâhiyası 2 Teşrinievvel 1336 tarihinde T.B.M.M'ye verilmiş olup, 2- 25 Teşrinievvel 1336 tarihinde kanun T.B.M.M'de müzakere edilmiştir. Kanun ile yüz kırk beş bin lira Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine aktarılmıştır. Dönem açısından şartların ağırlığına binaen bu paranın ayrılması çok mühim bir önem arz eder. Çünkü bu yıllar işgal ve Kurtuluş Savaşının verilmeye çalışıldığı yıllardır. Böylece hem haber alma alanında, hem de olan biteni halka ve dünyaya duyurmak ancak bu şekilde mümkün olabilecekti. Kanun Ceridei Resmiye ile 21 Mart 1337- Sayı: 7 ilan neşir ve ilan edilmiştir⁵².

2.1.22. Emlâk ve Arazi ve Temettü Vergisi Tezkere Esmanının Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 48

“Tahsili emval kanununun üçüncü maddesinin fıkrai ahiresi berveçhi ati tadil olunmuştur:

Madde 1- Her sene marttan evvel mükellefinin her birine uhdelerine mürettep tekâlifin mikdarile tediye için tayin olunan taksitlerini havi tanzim edilmiş musaddak ve beş kuruş mukabilinde birer tezkere verilecektir.

Madde 2- İşbu kanun 1336 senei maliyesi iptidasından, muteberdir.

⁵² *Zabıt C.*, Cilt: 4, ss. 603-605; Cilt: 5, ss. 80-190, *Düstur*, s. 103. Müderrisoğlu, ss. 253- 255.

Madde 3- işbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye vekili, memurdur.”

Müzakeresi: 9 Teşrinisani 1336 tarihli olan bu kanunun lâhiyası 16 Eylül 1336’da meclise verilmiştir. 9 Teşrinisani 1336’da kanun T.B.M.M’de müzakere edilerek aynı gün yasalaşmıştır. Kanun ile emlak, arazi ve temettü vergilerin bir kereye mahsus 5 kuruş mukabilinde birer tezkere ile verileceği ifade edilmiştir. Sosyal ve ekonomik içerikli bir kanundur. I. T.B.M.M’nin gelirlerini düzenlemeye yönelik bir uygulamayı hükme bağlamıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Mart 1338- Sayı: 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵³.

2.1.23. Ispartanın Keçiborlu Kükürt Fabrikasile Ereğli Maden İdaresi Maaşat ve Masarifalı Hakkında, Kanun

Kanun No. 49

Madde 1- “Isparta’nın Keçiborlu nahiyesindeki kükürt fabrikası memurin maaşatı ile masarifi sairesine muktazi 1684 lira ile Ereğli maden idaresi maaşat ve masarifi için sarfi zarurî görülen yirmi bin iki yüz kırk liranın altı aylık muvakkat bütçedeki makadire ilâveten ve tahsisatı munzamına olarak umumî bütçeden mahsubu, icra kılınmak üzere sarfına Maliye vekili mezundur.

Madde 2- İşbu kanun, muvakkat bütçenin tarihi neşrinden, muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 15 Teşrinisani 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 14 Teşrinisani 1336’da meclise verilmiş olup, 15 Teşrinisani 1336 tarihinde T.B.M.M. tarafından müzakere edilerek yukarıdaki metinde geçtiği şekilde kabul edilmiştir. Kanun bütçeden yapılan masrafları göstermesi açısından önemlidir. Öyle ki devlet üretime dönük kurulmuş olan Isparta Keçiborlu kükürt işletmeleri ile Ereğli maden memurlarına ödemek zorunda olduğu maaşların ne şekilde verildiğini beyan eder. Kanun Ceridei Resmîye ile 28 Mart 1336- Sayı: 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁴.

2.1.24. Düğünlerde Men'i İsrifat Kanunu

Kanun No. 55

Madde 1- “Düğünlerde alelittlak cihaz teşhiri, cihazın açıktan nakli, erkek tarafından iki kattan fazla elbise ihdası, düğün günlerine münhasır olmak üzere bir

⁵³ Zabıt C., Cilt: 5, ss.322-336.

⁵⁴ Zabıt C., Cilt: 5, s. 411, 404- 407; *Düstur*, s. 141.

günden ziyade çalgı çaldırılması ve ziyafet verilmesi, nişan, çevre merasimi ile ağırlık ve hedaya itası ve köçek oynatılması gibi israfat memnudur.

Madde 2- Her livanın mecalisi umumiyesi işbu kanun ile kavanini saire ahkâmına mugayir olmamak şartile mahallî ve idarî talimatnameler tanzimine ve gerek ona müstenit tedabirin hükümet marifetile tatbikini takibe mecburdur.

Madde 3- İşbu mevat ve talimatnameler hilâfında hareket edenler mahallî belediyelerine ait olmak üzere elliden yüz liraya kadar d zayı naktî ita veya bir aydan altı aya kadar hapis ile mücazat olunurlar.

Madde 4- İşbu mevaddan mütevellit mesail Sulh mahkemelerinde niyet olunur. Bu bapdaki hükümler kat'i ve lâzimül'inf azdır.

Madde 5- Hitan cemiyetleri için masraf ihtiyarile düğün yapmak memnudur.

Madde 6- İşbu kanun ile menedilen eşya müsadere ve mahallî belediyeleri namına bilmüzayede fûruvte irat kayıt edilir.

Madde 7- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Madde 8- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Büyük Millet Meclisi Dahiliye ve Adliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 25 Teşrinisani 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 2 Haziran 1336'da meclise verildi. 11; 15, 25 Teşrinisani 1336 tarihlerinde kanun T.B.M.M'de müzakere edilerek yukarıdaki metindeki gibi kanunlaştı. Kanun düğünlerdeki her türlü israfın yasak olduğunu ilan eder. Sosyal alanda çıkarılmış ilginç bir kanundur. Kanun ile israf ve ihtiyaç duyulan dövizin yurt içerisinde tutulması amaçlanmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 25 Teşrinievvel 1336- Sayı: 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁵.

2.1.25. Oyun Kâğıtlarından Alınan Rüsümü İstihlâkiyenin Tezyidine Dair 30 Eylül 1338 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanun

Kanun No. 57

Madde 1- “Oyun kâğıtlarından alınan istihlâk resminin tezyidi hakkında 30 eylül 1336 tarihli kanuna ahkâmı atıye tezyil olunmuştur.

İşbu kanunun tarihi neşrinden itibaren on beş gün zarfında; Bilardo, Tavla, Dama, Satranç tahtalarını damgalattırmadıkları bitteftiş tebeyyün edenlerden resmi aslının bir misli cezayı naktî alınır.

⁵⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 5, ss. 370-379, 390-402; Cilt: 5, ss. 37-43; *Kavanin Mecmuası*, s. 59.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 27 Teşrinisani tarihli bu kanunun lâhiyası 28 Teşrinievvel 1336’da meclise verilmiştir. 27 Teşrinisani 1336 tarihinde müzakere edilen kanun ile 30 Eylül 1336 tarihli oyun kağıtlarından alınan istihlâk resminin hükmüne eklenerek bilardo, tavlâ dama, satranç tahtalarını damgalattırmayanlardan verginin bir misli fazlasının alınacağı ifade edilmiştir. Sosyal içerikli bir kanundur. Kanun Ceridei Resmiye ile 28 Mart- Sayı 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁶.

2.1.26. Senei Haliye Ağnam Resmine Bir Misli Zamma Dair Kanun

Kanun: No. 58

Madde 1- “Bin üç yüz otuz altı senesinde tadat olunani ağnamın tahsil olunan resmine bu seneye mahsus olmak üzere aynı miktar zammolunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanun icrasına Maliye vekili memurdur.”

Müzakeresi: 27 Teşrinisani 1336 tarihindeki bu kanunun lâhiyası 27 Teşrinisani 1336’dır. Aynı gün mecliste müzakere edilen kanun ile ağnam resmine tek seferlik zam yapılmıştır. Gelir artırmaya yönelik olan bu kanun Ceridei Resmiye ile 28 Mart 1337- Sayı: 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁷.

2.1.27. Tedavülden Kaldırılacak Meskûkâtı Mağşuşenin Temdidi Tedavülü Hakkında Kanun

Kanun No. 59

Madde 1- “Tedavülden kaldırılacak meskukâtı mağşuşenin temdidi tedavülü hakkındaki 28 şubat 1336 tarihli kanuna ahkâmı atıye tezyil edilmiştir

Meskûkâtı mağşuşe bin üç yüz otuz yedi senesi nihayetine kadar beynelahali tedavül edeceği gibi devlete ve müessesatı resmîyeye ait bilûmum veznelerce de kabul ve sarf- olunacaktır. Mübadele muamelesi de işbu tarihe kadar icra olunmayacaktır.

Madde 2- İşbu kanun 1336 senesi iptidasından muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.”

⁵⁶ Zabıt C., Cilt: 6, s. 83, 71-72.

⁵⁷ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 58- 69; “Senei Haliye Ağnam Resmine Bir Misli Zamma Dair Kanun,” *Ceridei Resmiye*, 27 Teşrinisani 1337- Sayı: 8.

Müzakeresi: 27 Teşrinisani 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 28 Teşrinievvel 1336 tarihinde T.B.M.M'ye verilmiştir 27 Teşrinisani 1336 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile tedavülden kaldırılacak olan paraların durumu kararlaştırılmıştır. Mali ve sosyal içerikli bir kanundur. Kanun Ceridei Resmiye ile 28 Mart 1337- Sayı: 8 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁸.

2.1.28. Müdafaai Milliye Bütçesine Üç Milyon Lira İlâvesine Dair Kanun Kanun No. 67

Madde 1- “Müdafaai milliye vekâletinin melbusat ve teçhizat faslına iki milyon ve nakliyat faslına bir milyon ki ceman üç milyon liranın umumî bütçeden mahsubu icra edilmek üzere 21 teşrinievvel 1336 tarihli iki aylık muvakkat bütçeye zamimeten sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşirinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 4 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 30 Teşrinievvel 1336 tarihinde meclise verildi. 2- 4 Kânunuevvel 1336 tarihleri arasında mecliste kanun müzakere edildi. Böylece Milli Savunma bütçesine üç milyon lira ilave edildi. Kanun Ceridei Resmiye ile 4 Nisan 1337- Sayı: 9 ile neşir ve ilan edilmiştir⁵⁹.

2.1.29. Matbaa Alât ve Edevatile Kitap ve Gazete Kâğıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair Kanun

Kanun No. 71

Madde 1- “Matbaa ve litografya makinelerile aksamı, sitronlu levazımı, hurufat ve kiliseler, hurufat dökömane levazımı, hurufat kasaları, mürettiphane levazımı, çinkoğrafya alât ve edevatı ve eczası gümrük ve oktruva resminden muafır.

Madde 2- Her türlü gazete ve risale kâğıtları vaki olacak müracaat üzerine heyeti vekile kararile gümrük ve oktruva resminden istisna edilir.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşirinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Maliye vekili memurdur.”

⁵⁸ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 81- 62; *Düstur*, s. 149.

⁵⁹ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 192-200, 210-211; *Düstur*, s. 156.

Müzakeresi: Kânunuevvel 1336 tarihinde kabul edilen bu kanunun lâhiyası 26 Teşrisinasi 1336'dır. 9 Kânunuevvel 1336'da müzakere edilen bu kanun ile matbaa malzemeleri ile kitap ve gazete kağıtları gümrükteki giriş (oktruva) vergisinden muaf tutulmuştur. Amaç bu alandaki çalışmaları desteklemektir. Ayrıca gazete çıkarmanın zevata kolaylık sağlanarak gazete ve kitap çıkarmanın önü açılmak istemiştir. Böylece halka sosyal ve kültürel açıdan katkıda bulunulmak istenmiştir. Kanun Ceridei Resmiye ile 4 Nisan 1337- Sayı: 9 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶⁰.

2.1.30. Muaddel Usulü Muhasebei Umumîye Kanunu Muvakkatinin 32 ve 34 Üncü Maddelerinin Tadiline Dair Kanun Kanun No. 72

Madde 1- “Muaddel usulü muhasebei umumîye kanunu muvakkatinin otuz ikinci maddesinin avans miktarına dair olan fıkrası berveçhi zir tadil edilmiştir:

Her vekâlet ve daire mutemedine verilecek avans miktarının haddülgayesi yüz bin kuruşa kadar Maliye vekili tarafından ve buncan fazlası Heyeti vekile kararile tayin ve icabı hale göre aynı suretle tezyit veya tenkis olunur.

Madde 2- Muaddel usulü muhasebei umumîye kanunu muvakkatinin otuz dördüncü maddesi berveçhi zir tadil edilmiştir.

Bazı umuru mühimine ve müstacelenin teshili icrası için işbu umurun temşiyetile mükellef memurini mahsusaya yekûnu beş yüz bin kuruşu' tecavüz etmemek ve iki ay zarfında evrakı müsbitesi muhasibi mesule ibraz edilmek şartıyla tahsisatı muayyenesine mahsuben alelhesap akça ita olunabilir. Bu suretle verilecek avans miktarında tahsisat masrafın taallûk ettiği fasıl ve madde yekûnundan mevkuftutulur. İşbu memurine bir kerre alelhesap akçe verildikten sonra ikinci defa alelhesap akça verilmesi evvelki akçadan henüz hesabı verilmemiş kısım ile yeni verilecek alelhesap mecmuunun beş yüz bin kuruşu tecavüz etmemesine mütevakıftır. "Mamafih ahvali istisnaiye ilcaat ile ve Maliye vekili tarafından mümza ayrı bir kararname sadır olmak şart ile mezkûr alelhesap akçanın haddi azamı beş yüz bin kuruştan fazla olarak tayin edilebilir. Otuz ikinci maddedeki mutemetler hakkındaki ahkâm işbu memurin hakkında da aynen cari olacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşirinden muteberdir.

⁶⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 6, ss. 329-330, 336-337; *Düstur*, s. 158.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Heyeti vekile memurdur.”

Müzakeresi: 9 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanun lâhiyası 28 Teşrinievvel 1336 tarihinde meclise verilmiş olup, kanun 28 Teşrinisani 1336 ve 9 Kanunuevvel 1336 tarihleri arasında müzakere edilmiştir. Yukarıdaki metinde de ifade edildiği gibi kanunun maddeleri muhasebei umumiye kanununun 32 ve 34 maddelerine uygun şekilde düzenlenmiştir. Bütçe ile ilgili mali düzenlemeye esas bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 14 Nisan 1337- Sayı: 9 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶¹.

2.1.31. Ziraat Bankasının Teşrinisani ve Kânunuevvel Aylarına Mahsus Muvakkat Bütçe Kanunu

Kanun No. 73

Madde 1- “1336 senesi teşrinisani ve kânunuevvel ayları zarfında Ziraat bankası muamelât ve hidematı umumîyesinin ifasına muktazi (81470) liranın ziraat bankası umumî bütçesinden mahsbu icra olunmak üzere avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Ziraat bankası müdiriyeti umumiyesine ait varidat, işbu iki ay zarfında kavanin ve nizamatı mahsusasına tevfikan ahiz ve tahsil olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun teşrinisani iptidasından itibaren mer'- iyül icradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına İktisat vekili memurdur.”

Müzakeresi: 11 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası meclise 26 teşrinisani 1336 tarihinde verilmiştir. 11 Teşrinievvel 1336 tarihinde kanun T.B.M.M’ de müzakere edilmiştir. Ziraat bankası ile ilgili olan bu kanun ile yapılacak harcamanın miktarı ve nasıl harcanacağı tesbit edilmiştir. Bankacılık alanındaki çıkartılan bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 11 Nisan 1337- Sayı: 10 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶².

2.1.32. Hariciye Bütçesine Onbeş Bin Lira Zammına Dair Kanun

Kanun No. 74

Madde 1- “Hariciye vekâletinin iki aylık muvakkat bütçesine on beş bin liranın ilâvesine ve umumi bütçenin iki yüz sekizinci faslının yedinci maddesine aynı miktarın zammına mezuniyet verilmiştir.

⁶¹ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 90-92, 330-33; *Düstur*, s. 159.

⁶² Zabıt C., Cilt: 6, s. 363, 351- 353; *Kavanin Mecmuası*, s. 77.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Hariciye ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 11 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 9 Kanunuevvel 1336 tarihinde meclise verilmiş olup 11 Kanunuevvel 1336 tarihinde T.B.M.M’de müzakere edilmiştir. Bu kanun ile dışişleri vekâleti bütçesine on beş bin lira zam yapılmıştır. Kanun mali bir kanun olup Ceridei Resmîye ile 11 Nisan 1337- Sayı: 10 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶³.

2.1.33. Nafia Bütçesine On Altı Bin Lira Zammına Dair Kanun

Kanun No. 75

Madde 1- “Nafia vekâleti senei haliye muvakkat bütçesine inşaat ve tamiratı müstacele ve cesim köprüler için on altı bin lira zammedilmiştir.

Madde 2- İşbu kanunun icrasına Nafia ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 11 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 31 Teşrinievvel 1336’da meclise verilmiş olup, 11 Kânunuevvel 1336 tarihinde T.B.M.M’ de müzakere edilerek bu günkü adıyla bayındırlık bakanlığı bütçesine 16 bin lira gibi düşük bir paranın zam verilmesini hükme bağlamıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 11 Nisan 1337- Sayı: 10 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶⁴.

2.1.34. Talimgâhtan Neş'et Eden Efendilere Yüz Ellişer Lira İtasına Dair Kanun

Kanun No. 76

Madde 1- “Talimgâhtan zabıt vekili olarak neş'et eden efendilere ikmali navakıs ve teşhizatları için yüz Ellişer lira verilecektir.

Madde 2- Verilen işbu meblâğ Müdafai Milliye vekâleti teşhizat faslından ita kılınır.

Madde 3- İşbu kanun 1 Teşrinisani 1336 tarihinden muteberdir.”

Müzakeresi: 11 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyası 8 Teşrinisani 1336’da meclise verilmiştir. 11 Kânunuevvel 1336’da mecliste müzakere edilen bu kanun ile talimgâhtan zabıt vekili olarak çıkanlara yüz Ellişer lira verilmesi hükme

⁶³ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 340-344; *Düstur*, s.161.

⁶⁴ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 345-348; *Düstur*, s. 161.

bağlanmıştır. Mali içerikli, bütçe harcamalarını gösteren bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 11 Nisan 1337- Sayı: 10 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶⁵.

2.1.35. Zonguldak Memurini Maaşatına Zamaim İcrasına Dair Kanun Kanun No. 77

Madde 1- “Zonguldak livası merkezi memurini ile maden memurlarına galayı es'arın devamı müddetince maaşlarının bir misli zam verilir. Miktarı munzam için ayrıca tahsisatı fevkalâde hesap olunmıyacağı gibi bundan tavkifat icra olunmaz.

Madde 2- İşbu kanun teşrinisani 1336 iptidasından muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Heyeti vekile memurdur.”

Müzakeresi: 23 Kânunuevvel 1336 tarihli bu kanunun lâhiyasının verildiği tarih 28 Teşrinisani 1336'dır. 9- 23 Kânunuevvel 1336 tarihleri arasında müzakere edilen kanun ile Zonguldak'taki memurlara ve madende çalışanlara maaşlarının bir misli zam verilmesi hükme bağlanmıştır. Mali içerikli bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 11 Nisan 1337- Sayı: 10 ile neşir ve ilan edilmiştir⁶⁶.

2.2. KARARNAMELER (1920)

2.2.1. İhracatın Serbestîsi Hakkında Kararname

20 Şaban 1338 ve 10 Mayıs 1336

1- “İhracatın bilâ kaydü şart serbestîsi ve heyeti icraiyeden maada hiç bir makamın bu serbestîyi ihlâl ve takyide salâhiyettar olamıyacağı takarrür etmiştir.

2- Bu kararın icrasına Dahili ve vekâleti memurdur.

B.M.M. Reisi M. Kemal Umuru şer'îye V. Dr. Rıza Nur

Hariciye V. Dr. Rıza Nur Dahiliye V. Cami

Erkânınarbiyeiumumiye Reisi ismet Müdafaa-i Milliye V. Fevzi

Adliye V. Celal ettin Arif Maliye V. Hakkı Behic

Nafia V. İsmail Fazıl Sıhhiye V. Dr.

Adann Umuru iktisadiye V. Hakkı Behic Maarif V. Dr. Rıza Nur”

Bu kararname ile ihracat serbest kılınmıştır⁶⁷.

⁶⁵ Zabıt C., Cilt: 6, ss. 342-345; *Düstur*, s. 162.

⁶⁶ Zabıt C., Cilt: 6, ss.331- 335, 595-598; *Kavanin Mecmuası*, s. 81.

⁶⁷ *Düstur*, s.9.

2.2.2. Nikâhtan Evvel Muayene Usulünün Devam ve Tarzı İcrası Hakkında Kararname

26 Haziran 1336- No. 48

“Sıhhiye vekâletinden muhavvel ve Eskişehir sıhhiye müdiriyetinden mevnut 12 haziran 1336 tarih ve 246- 2436 numaralı tahrirat ile melfuû bulunan Sıhhiye müdiriyeti umumiyesinin 14 şubat 1336 tarih ve 31388 numaralı tamim sureti heyetimizce ledelmütalea kablennikâh muayene usulünün lağvı takdirinde sıhhati umumiyenin tahtı tehditte bulunacağı varestei izah olduğundan tabip olmyan mahallerde bizzarure muayenesinden sarfi nazar edilmesi ve tabip bulunan merakizde kemakân muayeneye devam olunması ve şu kadar var ki genç kızların muayenesinin kadın etıbbaya tevdi şartile icrası ve birde halka teshilât olmak üzere muayeneye tabi tutulanların gerek askerî ve gerek mülkî memur olsun, olmasın İstedikleri atıbbaya kendilerini muayene ettirmek hususunda serbest bırakılmaları ve bu atıbbanın verecekleri raporların mahakim ve devairi resmiyece muteber addedilmesi ve resmî atıbbaya tarafından İcra edilecek muayenelerden ücret talep edilmemesi fakat mesakini hususiyeye davet vukuunda ücreti azimet ahzedebilmeleri ve .keyfiyetin Sıhhiye vekâletine tebliği karargir olmuştur.

B.M.M. Reisi M. Kemal

M. M. V. Fevzi

Da. V. Cami

Ma. V. Hakkı Behiç

Na. V. İsmail Fazıl

Sı. V. Dr. Adnan

Erkânıharbiyeiumumiye Reisi İsmet”

Umuru Şer’iye V. Fehmi

Ad. V. Celâlettin Arif

Ha. V. namına M. Kemal

Mf. V. Dr. Rıza Nur

İk. V. Hakkı Behiç

Bu kararname ile nikâhtan evvel muayene usulünün devamı eskisi gibi kabul edilmiştir⁶⁸.

⁶⁸ *Düstur*, s. 28.

2.2.3. Ussat Tarafından Emval ve Eşyası Gasbedilen; Memurin ve Ahaliye Tazminat Verilemeyeceği Hakkında Kararname

29 Haziran 1336- No. 49

“Bolu hadisesinde usat tarafından emval ve eşyası gasbedilen memurin ile ahaliye zayıatı maddiyei umumiyenin yedi milyon ilet yüz seksen bin kuruşa baliğ olduğu ve bundan başka zabıtana ait eşyayı zatiye ile eşyayı askeriyeden vukubulan zayıatın dahi dört: milyon iki yüz otuz yedi bin dört yüz onbir kuruş tahakkuk ettiği Bolu mutasarrıflığının tahriratı üzerine Umuru Dahiliye vekâletinin 26 haziran 1336 tarih ve 1034 numaralı tezkeresi heyetimizce ledelkırae gerek bunlara ve gerek diğer mahallerdeki zayıata maruz kalanlara tazminat verilemeyeceği ve keyfiyetin dahiliye vekâletine: tebliği karargir olmuştur.

B. M. M. Reisi M. Kemal

Mf. V. Dr. Rıza Nur

Da. V. Cami

Fl. V. namına M. Kemal

İk. V. Hakkı Behiç

Sı. V. Dr. Adnan

Ad. V. Celâlettin Arif

Umuru Şer'iyeye V. Fehmi

Na. V. İsmail Fazıl

M. M. V. Fevzi

Ma. V. Hakkı Behiç

Erkânıharbiyeiumnmiye Reisi İsmet”

Bu kararname malları ve eşyaları gasp edilen ahali ve memurlara tazminat verilmeyeceği kararı alınmıştır⁶⁹.

2.2.4. İstilâ ve Tehcir Zamanında Tahribata Uğrayan Mahaller Emlâkından İstifa Olunacak Tekâlif Hakkında Kararname

25 Temmuz 1336- No. 85

Madde 1- “Memaliki müstevliye ahali ile mehcurinden 1336 senesi emlâk ve arazi ve temettüat vergisile küsuru munzamması istifa olunacaktır.

Madde 2- İstilâ ve tehcir zamanında vukua gelen tahribat emlâkin hali hazır kıymetini nisfina tenzil eylediği takdirde bu kabil emlâk üzerinden tekâlifi mezkûre istifa edilmeyecektir.

Madde 3- Derecei tahribat mahalleri mecalisi belediye ve idaresi tarafından takdir ve keyfiyet mazbataya rabtolunacaktır.

⁶⁹ *Düstur*, s.29.

B.M.M.Reisi M. Kemal	Adliye V. Celâlettin Arif
Umuru Şeriye V. Fehmi	Dahiliye V. Hakkı Behiç
Müdafaai Milliye V. Fevzi	Hariciye V. M. Kemal
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. İsmail Fazıl	İktisat V. Hakkı Behiç
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânıharbiyeiumumiye Reisi İsmet”

Bu kararname istilâ ve tehcir zamanında tahrip edilen yerlerdeki mülklerin vergi durumu hakkındadır⁷⁰.

2.2.5. Arziye Resminin On Misli Olarak İstifası Hakkında Kararname 22 Temmuz 1336- No. 86

Madde 1- “Eşyayı ticariyenin anbara teslimi günü dahil olmak üzere iki gün mürrurundan sonra geçecek günler için elyevm istifa edilmekte olan arziye resmi on misli olarak istifa olunur.

B. M. M. R. M. Kemal	Umuru şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaai Milliye V. Fevzi	Adliye V. Celâlettin Arif
Dahiliye V. Hakkı Behiç	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. İsmail Fazıl	Hariciye V. N. M. Kemal
Maliye V. Ferit	İktisat V. Hakkı Behiç
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânıharbiyeiumnmiye Reisi İsmet”

2.2.6. Memleketimize Vürut Edecek Eşyanın Gümrük Resmine Tabi Tutulması Hakkında Kararname

22 Temmuz 1336- No. 96

“Memaliki Osmaniyenin bir kısmında mütarekeden sonra düveli itilâfiye tarafından meşgul bulunan mahallere külliyetli miktarda transit namı altında eşyayı ecnebiye gelmekte olduğu anlaşılmiş ve memurini osmaniyenin ise serbestii vazaif ve tamamile takayyüdatma mani olan kuvayi işgaliye üzerine bazı tüccaran bundan istifade ederek bu eşyaları vapurlar içinde bilmubayaa gümrük resmini tediye etmeksizin kaçak suretile memlekete ithal etmekte olduklarına dair son zamanlarda hasıl olan mahsusat kanaat derecesine varmış ve diğer taraftan da mühim miktarda eşyayı ticariyeniri kuvayı

⁷⁰ *Düstur*, s. 35.

işgaliyeye ait eşyayı askeriye şeklinde gümrükten geçirilmeksizin kolaylıkla imrarve ashabına teslim olunduğu da anlaşılmıştır, Halbuki buralardan memaliki Osmaniyenin diğer iskelelerine de ehemmiyetli miktarda ticareti dahiliye beyannamelerde getirilmekte olduğu görülen eşyayı ecnebiyenin de vesaili hilekârane ile resimsiz ithal edilmiş emvalden olacağı şüphesizdir. Bu halin böylece devamı bir taraftan varidatı hükümetin azim ziyamı mucip olmakta bulunmuş ve hukuku hazinenin temini zımnında tedabiri seriai ittihaziyenin zarurî bulunduğu ve memurlarımızın orada nüfuz ve salâhiyetini istimal etmiyecek bir derecede olduklarından onların nazarı murakabelerine tevdi edilmiyerek geçmiş olan eşyanın üzerinden bir resim ahzı hakkımız olacağı ve binaenaley buralardan her hangi bir memleketimiz gümrüğüne vürut edecek eşyayı ecnebiyenin resme tabi tutulması hakkında Umuru Maliye vekâletinin 22 temmuz 1336 tarihli tezkerei aliyeleri Heyeti vekilece ledelmutalea aynen kabulü karargir olmuştur.

B. M. M. Reisi M. Kemal

Maarif V. Dr. Rıza Nur

Müdafaai Milliye V. Fevzi

Nafia V. İsmail Fazıl

İktisat V. Hakkı Behiç

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Adliye V. Celâlettin Arif

Umuru Seriyeye V. Fehmi

Dahiliye V. Hakkı Behiç

Hariciye V. M. Kemal

Maliye V. Ferit

Erkâniharbiyeiumumiye Reisi İsmet”⁷¹.

2.2.7. Müskirat Beyiye Nizamnamesinin Dokuzuncu Maddesinin Üçüncü Fıkrası İle Yirmi Dördüncü Maddesinin Tadiline Dair Kararname 4 Ağustos 1336- No. 135

Madde 1- “15 ağustos 1283 tarihli müskirat beyiye nizamnamesinin dokuzuncu maddesinin üçüncü fıkrası berveçhi ati tadil olunmuştur:

Derunlarında müskirat şürp olunmayıp toptan kıyye veya kapalı şişelerde müskirat satılan mağaza ve dükkânlar ikinci maddedeki şeraite tabi tutulmıyarak on birinci maddede münderiç sunufu selâse için muayyen beyiye resminin (sınıfına göre) nısfı tabidir.

Madde 2- Kanunu mezburun yirmi dördüncü maddesinin; birinci fıkrası berveçhi ati tadil olunmuştur:

⁷¹ *Düstur*, s.34.

Panayır yerlerinde ve sair açık mahallerde müskirat satmak için canibi hükümetten ruhsat tahsil eden kimseler her bir defasında idare canibine müracaatla başka başka beyiye tezkeresi almağa mecbur bulunacak ve işbu tezkereleri istihsal edebilmek için panayırın sürdüğü müddetçe her yerde yevmiye ellişer kuruş resim tediye- edecekler ve işbu tezkereler her hangi panayır için verilmiş ise yalnız o panayır için muteber tutulup diğer panayırdaki istimal olunmayacaktır.

Madde 3- İşbu kararname her mahalde yevmi neşrinin ferdasından itibaren mer'iyülicradır.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Umuru Seriyeye V. Fehmi
Müdafaai Milliye V. Fevzi Paşa H.[*]	Adliye V. Celâlettin Arif
Maarif V. Dr. Rıza Nur	Dahiliye V. N. Dr. Adnan
Hariciye V. M. Kemal	Nafia V. İsmail Fazıl
İktisat V. Dr. Adnan	Maliye V. Ferit
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânıharbiyeiumumiye Reisi İsmet”

Bu kararname Müskirat beyiye nizamnamesinin dokuzuncu maddesinin üçüncü fıkrası ile yirmi dördüncü maddesinin tadiline dair kararnamedir⁷².

2.2.8. Zonguldak Kömür Madeni Amelelerinin Hizmeti Askeriyelerinin Tecili Hakkında Kararname

10 Ağustos 1336- No. 154

“Zonguldak kömür madeni amelelerinin hizmeti askeriyelerinin tecili 8 ağustos 1336 tarihinde Heyeti vekilece karargir olmuştur.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Maarif V. Dr. Rıza Nur	Umuru şeriye V. Fehmi
Müdafaai milliye V Fevzi	Dahiliye V. N. Dr. Adnan
Nafia V. İsmail Fazıl	Hariciye V. Ahmet Muhtar
İktisat V. Dr. Adnan	Maliye V. Ferit
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânıharbiyeiumumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile Zonguldak kömür madeni amelelerinin askeri hizmetleri tecil edilmiştir⁷³.

⁷² *Düstur*, s. 48.

⁷³ *Zabıt C.*, Cilt:3, s. 157.

2.2.9. İhracatın Serbestisi Hakkında Verilen Karardan Damızlığa ve Çifte Elverişli Hayvanatın 11 Nisan 1334 Tarihli Kanun Mucibince İmrara Ait Kısımının İstisnası Hakkında Kararname

19 Ağustos 1336- No. 168

“İhracatın bilâ kaydü şart serbestisi hakkında verilen karardan damızlığa ve çifte elverişli hayvanatı bakariye ve sairenin sureti muhafazası hakkındaki 11 nisan 1334 tarihli kanun mucibince imrara ait kısmının istisnaiyeti Heyeti vekilece takarrür etmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal

Müdafaa-i Milliye V. Fevzi

Dahiliye V. V. Dr. Adnan

Maliye V. Ferit

Sıhhiye V. Dr. Adnan

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Umuru Şeriye V. Fehmi

Adliye V. N. Ahmet Muhtar

Hariciye V. V. Ahmet Muhtar

Maarif V. N. Mahmut Celâl

Nafia V. İsmail Fazıl

Erkânıharbiye-i umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile hayvanlardan çift ve damızlığa elverişli olanların 11 Nisan 1334 tarihli kanun mucibince ihracat serbestliğine son verilmiştir ⁷⁴.

2.2.10. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine İki Yüz Bin Lira Avans İtası Hakkında Kararname

19 Ağustos 1336- No. 171

“Sene-i haliye için tanzim edilen bütçenin istihbarat ve irşat faslından muamele-i mahsubiyesi bilâhare icra edilmek üzere iki yüz bin kuruşun avans suretile tesviyesi zımında Matbuat ve istihbarat müdüriyeti unumiyesinin iş'arına atfen Umuru Maliye Vekâleti celil esine 18 ağustos 1336 tarihli tezkeresi heyeti vekil ece ledettezekkür iki yüz bin kuruş avans itası ve keyfiyetin Maliye Vekâleti celilesine tebliği 19 ağustos 1336 tarihinde takarrür etmiştir.

B. M. M. R. M. Kemal

Müdafaa-i Milliye V. Fevzi

Dahiliye V. V. Dr. Adnan

Maliye V. Ferit

Nafia V. İsmail Fazıl

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Umuru Şer'iyeye V. Fehmi

Adliye V. N. Ahmet Muhtar

Hariciye V. V. Ahmet Muhtar

Maarif V. N. Mahmut Celâl

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Erkânıharbiye-i umumiye Reisi İsmet”

⁷⁴ *Düstur*, s. 49.

Bu kararname ile Matbuat ve İstihbarat müdüriyetine iki yüz bin lira avans verilmiştir⁷⁵.

2.2.11. Devairde Kullanılan Pulların Tevhidi Hakkında Kararname

19 Ağustos 1336- No. 182

“Devairde istimal edilmekte bulunan bütün pulların tevhidile kıymetine göre muhtelif renklerde ve “Devleti Aliye „ ve “Hazinei Maliye,, ibarelerinin dercine ve pullardan yüz milyonun Avrupada tab'ettirilmesi ve keyfiyetin Umuru Maliye Vekâletine tebliğ takarrür etmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Umuru Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaa-i Milliye V. Fevzi	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Dahiliye V. V. Dr. Adnan	Hariciye Vekâleti V. Ahmet Muhtar
Maliye V. Ferit	Maarif V. N. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Nafia V. İktisat V. V.
İsmail Fazıl Mahmut Celâl	Erkânıharbiye-i umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile resmi dairelerde kullanılan pulların birleştirilerek muhtelif renklerde yüz milyonunun Avrupa'da bastırılması kararı alınmıştır⁷⁶.

2.2.12. Millî Aşireti Tarafından Emval ve Eşyaları Ahzû Gasp Olunan Viranşehir Memurini Mülkiye ve Askeriyesine İkişer Maaş Avans İtası Hakkında Kararname

16 Eylül 1336- No. 241

“Millî aşireti tarafından ahiren bilûmum menkulâtı ahzû gasp olunarak teseül derecesine gelmiş oldukları anlaşılın Viranşehir memurini adliyesinin hadisei vakıadan tabiiyülhusul olan zaruret ve ıztırabatı maneviyelerinin tehvini zımında Diyarbekir istinaf Müddei Umumiliğinin iş'arına atfen Umuru Adliye vekâletinin 15 eylül 1336 tarih ve 91- 95 numaralı tezkeresi Heyeti vekilenin 16 eylül 1336 tarihindeki içtimamda ledettzekkür ihtilâlat neticesinde tearruz ve tecavüze uğrayan kâffe-i memurini mülkiye ve askeriyeye ikişer maaş avans itası takarrür etmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Umuru Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaa-i Miliye V. N. İsmet	Adliye V. N. Ahmet Muhtar

⁷⁵ *Düstur*, s. 50.

⁷⁶ *Düstur*, s. 51.

Dahiliye V. Refet	Hariciye Vekâleti V. Ahmet Muhtar
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. İsmail Fazıl Pş. H.[*]	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânıharbiyeiumumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile Millî Aşireti tarafından mal ve eşyaları gasp edilen Viranşehir mülkiye memurları ve askerlerine ikişer maaş avans verilmiştir⁷⁷.

2.2.13. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine «3000» Lira Avans, İtası Hakkında Kararname

18 Eylül 1336- No. 243

“Matbuat ve istihbarat müdüriyeti umumiyesinin 13 eylül 1336 tarih ve 583 numaralı teklifnamesi mucibince müdüriyeti mezkûreye üç bin "3000,, lira avans itası Heyeti vekilenin 16 eylül 1336 tarihindeki içtimasında takarrür etmiştir.

M. M. Reisi M. Kemal	Umuru Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaai Milliye V. N. İsmet	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Dahiliye V. Refet	Hariciye vekâleti V. Ahmet Muhtar
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. İsmail Fazıl Pş. Hz. [*]	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânı harbiyei umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetine 3000 lira avans verilmiştir⁷⁸.

2.2.14. Rüsumat Müdüriyeti Umumiyesine Otuz Bin Kuruşa Kadar Avans İtası Hakkında Kararname

2 Teşrinievvel 1336- No. 252

“Rüsumat Müdüriyeti umumiyesinin 30 Eylül 1336 tarihli teklifnamesi mucibince müdüriyeti mezkûreye otuz bin kuruş kadar avans itası 2 Teşrinievvel 1336 tarihindeki içtimasında takarrür etmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaai Miliye V. N. İsmet	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Dahiliye V. Refet	Hariciye V. V. Ahmet Muhtar

⁷⁷ *Düstur*, s. 64.

⁷⁸ *Düstur*, s. 66.

Maliye V. Ferit

Maarif V. Dr. Rıza Nur

Nafia V. İsmail Fazıl P.H.[*]

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Erkânıharbiyei umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile gümrük idaresi müdürlüğüne otuz bin kuruş avans verilmiştir⁷⁹.

2.2.15. Hayvanatı Feresiyenin Men'i İhracı Hakkında Kararname

23 Teşrinievvel 1336- No. 281

“Bilûmum ihracatın bilâ kaydü şart serbestisi mukaddema takarrür etmiş isede Müdafaai Milliye vekâletinden varit olan tezkerede: altı senedenberi devam eden seferberlik hasebile esasen memlekette hidematı nakliyeye ve süvariye elverişli hayvanat mevcudu pek az- olduğundan ihracata nihayet verilmesi lüzumu dermeyeran edildiği, Dahiliye vekâletinin 26 Eylül 1336 tarih ve 407- 489? numaralı tezkeresinde bildirilmesine binaen bilûmum hayvanatı fersiyenin men'i ihracı Heyeti vekilenin 21 Teşrinievvel 1336 tarihindeki içtimamında takarrür etmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal

Şer'iye V. Fehmi

Müdafaai Milliye V. Fevzi

Adliye V. N. Ahmet Muhtar

Dahiliye V. N. Dr. Adnan

Hariciye V. V. Ahmet Muhta

Maliye V. Ferit

Maarif V. Dr. Rıza Nur

Nafia V. N. Mahmut Celâl

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Erkânı harbiyei umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile devam seferberlik dolayısıyla hayvan ihracı yasaklanmıştır⁸⁰.

2.2.16. Anadolu Bağdat Demir Yolları İşletme Müdüriyetinin Mahrukat ve Havayici Zaruriyesinin Temini İçin Yüz Bin Liranın Sarfına Ait Kararname

2 Teşrinisani 1336- No. 302

Madde 1- “Anadolu Bağdat demir yolları işletme müdüriyetinin mahrukat ve havayici zaruriyesinin temini için bilâhare Müdafaai Milliye vekâleti 1336 senesi bütçesinin nakliyat tahsisatından mahsup edilmek üzere yüz bin lira avans itası için Maliye vekâletine mezuniyet verilmiştir.

⁷⁹ *Düstur*, s. 87.

⁸⁰ *Düstur*, s.102.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Şer'iye V. Fehmi
Müdafaai Milliye V. Fevzi	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Dahiliye V. N. Dr. Adnan	Hariciye V. V. Ahmet Muhta
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. N. Mahmut Celâl	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânı harbiyei umumiye Reisi İsmet”

Bu kararname ile Anadolu Bağdat demir yolları işletme müdüriyetinin yakacak ve diğer zaruri ihtiyaçlarının temini için yüz bin liranın verilmiştir⁸¹.

2.2.17. İhraç Olunacak Tütünlerden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kararname

12 Kânunuevvel 1336- No. 435

“İhracat resmi hakkında münteşir 20 Eylül 1336 tarihli kanunun ikinci maddesi sarahatine binaen 16 teşrinisani 1336 tarihinden itibaren ihraç edilecek tütünlerin kilosunun kıymeti kırk kuruşa kadar olan adi cinslerinden yüz para ihracat resmi alınacaktır.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Şer'iye V. Fehmi
Müdafaai Milliye V. Fevzi	Adliye V. N. Ahmet Muhtar
Dahiliye V. N. Dr. Adnan	Hariciye V. V. Ahmet Muhta
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Rıza Nur
Nafia V. N. Mahmut Celâl	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânı harbiyei umumiye Reisi Fevzi”

Bu kararname ile ihraç olunacak tütünlerden alınacak ihracat resmi miktarı belirlenmiştir⁸².

2.2.18. Evrakı Naktiye İhracının Serbest Bırakılması Hakkında Kararname

15 Kânunusani 1337- No. 504

“Evrakı naktiyenin süratle harice çıkarıldığı rivayeti üzerine 10 Temmuz 1336 tarihinde nakit irsali tahtı memnuiyete alınmış isede o zamandan beri ticaretin tevessüü dolayısıyla mübadeleye esas olacak evrakı naktiye ihracının tahtı memnuiyette tutulması bittabi iktisadiyatımızla muvafık olamayacağından bahisle memnuiyetin 23 teşrinievvvel

⁸¹ *Düstur*, s. 120.

⁸² *Düstur*, s. 168.

1330 tarihli kanun mucibince yalnız madeni akçaya hasrile evrakı naktiye ihracının serbest bırakılması Maliye vekaletinin 11 kânunusani 1337 tarih ve 21 numaralı tezkeresinde bildirilmiş ve keyfiyet Heyeti vekilenin 15 kânunusani 1337 tarihindeki içtimasında tasvip edilmiş olmakla ana nazaran muamele ifası, hususunun Maliye vekâletine tebliği karargir olmuştur.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaa-i Milliye V. Fevzi	Adliye V. N. Celâleddin Arif
Dahiliye V. N. Dr. Adnan	Hariciye V. V. Ahmet Muhtar
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Hamdullah Suphi
Nafia V. N. Ömer Lutfi	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânı harbiye-i umumiye Reisi Fevzi”

Bu kararname ile evrakı naktiye serbest bırakılmıştır⁸³.

2.2.19. Esaretten Avdet Eden Zabitan Harcırahları Hakkında Kararname 16 Kânunusani 1337- No. 507

“Esaretten avdet edipte orduya alman muvazzaf ve ihtiyat zabitanın masariflerinin harcırah tertibinden, orduya alınmayan zabitanın masariflerinin de nakliyat tertibinden tesviyesine Heyeti Vekilenin 16 kânunusani 1337 tarihindeki içtimasında karar verilmiştir.

B. M. M. Reisi M. Kemal	Şer'iyeye V. Fehmi
Müdafaa-i Milliye V. Fevzi	Adliye V. N. Celâleddin Arif
Dahiliye V. N. Dr. Adnan	Hariciye V. V. Ahmet Muhtar
Maliye V. Ferit	Maarif V. Dr. Hamdullah Suphi
Nafia V. N. Ömer Lutfi	İktisat V. V. Mahmut Celâl
Sıhhiye V. Dr. Adnan	Erkânı harbiye-i umumiye Reisi Fevzi”

Bu kararname ile esaretten dönen Zabitan harcırahlarının ne şekilde olacağı kararlaştırılmıştır⁸⁴.

⁸³ *Düstur*, s. 180.

⁸⁴ *Düstur*, s. 181.

2.2.20. Anadoluya İltihak Eden Zabıtana Verilecek Harcırah Hakkında Kararname

16 Kânunusani 1337- No. 509

“Bilûmum zabıtan beyannamei resmi ve umumi ile davet edildiğinden bahisle tarihi mufarakatlarına bakıl m ayarak kendileri ailelerine mahalli mufarakatları olan Edirne, İstanbul veya sair mahalden Ankaraya kadar 27 teşrinievvel 1336 tarihli kanun ve 17 teşrinisani 1336 tarihli Heyeti Vekile kararı mucibince harcırah itası Müdafaa-i Milliye vekâletince dermeyan edildiğinden bahisle bubabta bir karar ittihazı Maliye vekâletinin 1 kânunusani 1336 tarih ve 1- 13754 numaralı tazkeresinde bildirilmesine binaen Heyeti Vekilenin 16 kânunusani 1337 tarihindeki içtimamında mevaddı atıye karargir olmuştur.

1- Hükûmet tarafından davet edilenlere mebdei İstanbul olmak üzere memur oldukları mahalle kadar gerek kendilerine ve beraberlerinde aileleri olduğu halde ailelerine harcırah verilir.

2- Bilâ davet gelenlere bir mahalle memur edildikleri takdirde çıktıkları iskeleden tayin olundukları mahallere kadar kendilerine ve beraberlerindeki ailelerine harcırah verilir. Zabıtan için aile harcırahı azamî ordu merkezlerine kadar verilir.

3- Ailesiz olarak gelipte ailesini getirmek isteyenler ailesini celp ettiği anlaşıldıktan sonra bulunduğu yere en yakın iskeleden itibaren memur oldukları mahalle kadar aile harcırahı verilir. Zabıtan için yine azamî ordu merkezlerine kadar aile harcırahı verilir.

B. M. M. Reisi M. Kemal

Şer'iyeye V. Fehmi

Müdafaa-i Milliye V. Fevzi

Adliye V. N. Celâleddin Arif

Dahiliye V. N. Dr. Adnan

Hariciye V. V. Ahmet Muhtar

Maliye V. Ferit

Maarif V. Dr. Hamdullah Suphi

Nafia V. N. Ömer Lütfi

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Erkânı harbiye-i umumiye Reisi Fevzi”

Bu kararname ile Anadolu'ya iltihak eden zabıtana verilecek harcırahların durumu yukarıdaki gibi kararlaştırılmıştır⁸⁵.

⁸⁵ *Düstur*, s. 182.

2.2.21. Ümera Ve Zabitanın Telef Olan Binek Hayvanları Yerine Tarafı Miriden Verilen Hayvanat Mukabilinde Alınmakta Olan Ücreti Yevmiyenin İlgası Hakkında Kararname

22 Şubat 1337- No. 685

“Erkân, Ümera ve zabitan mali zatileri binek hayvanatı sahibinin sun'u taksiri olmaksızın mürt, sakat veya düşman eline geçtiği halde tarafı miriden muvakkaten hayvan tedarik edinceye kadar ita olunan hayvan için zabitan dan yirmi para ümera ve muadilinden bir ve erkândan iki kuruş olarak kat'edilen ücreti yevmiyenin ilgası hakkında Müdafaai Milliye vekâletinin 5 şubat 1337 tarih ve 1793 numaralı tezkeresi İcra vekilleri Heyetinin 22 şubat 1337 tarihindeki içtimasında kıraat olunarak zabitan ve Ümeranın miri hayvana binmemeleri şartile mezkûr ücreti yevmiyenin ilgası karargir olmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaai Milliye V. Fevzi

Şer'iyeye V. Fehmi

Müdafaai Milliye V. Fevzi

Adliye V. N. Mehmet

Dahiliye V. N. Dr. Adnan

Hariciye V. V. Ahmet Muhtar

Maliye V. Ferit

Maarif V. Dr. Hamdullah Suphi

Nafia V. N. Ömer Lutfi

İktisat V. V. Mahmut Celâl

Sıhhiye V. Dr. Adnan

Erkânı harbiyei umumiye Reisi Fevzi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”

Bu kararname ile üst rütbeli subay ve diğer zabitanın telef olan binek hayvanları yerine devlet tarafından verilen hayvanat mukabilinde alınmakta olan ücretin ve yevmiyenin kaldırıldığı kararı alınmıştır⁸⁶.

⁸⁶ *Düstur*, s. 229.

2.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1920)

2.3.1. Büyük Millet Meclisi Azasının Harcırahları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

12 Eylül 1336

Karar No. 44

“Büyük Millet Meclisi azasının almış oldukları ve alacakları azimet ve avdet harcırahlarından, tadili ahirden evvelki harcırah "kararnamesine göre bilhesap tahakkuk edecek miktardan, yüzde- otuzunu teberru suretile terketmeleri takarrür etti⁸⁷.”

2.3.2. İdarei Hususiyeden Maaş Alan Muallimler Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

9 Kânunuevvel 1336

Karar No: 81

“İdarei hususiyeden maaş alan mualliminin tehvini ihtiyacı için. Maliye bütçesinin muavenet faslından elli bin liranın itası kabul edilmiştir⁸⁸.”

2.3.3. Maaşatın Evrakı Naktiye ile Tediyesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

29 Kânunusani 1337

Kanun No. 93

“Bütün maşatın evrakı naktiye ile tediyesi takarrür etti⁸⁹.”

2.3.4. Ağnam Resmi Munzamının Tecili Tahsili Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

31 Kânunusani 1337

Karar No. 95.

“Yunan işgalinden tahlis edilen mahallerde ağnam resmi munzamının tecili karar verildi⁹⁰.”

⁸⁷ *Zabıt C.*, Cilt: 4, s. 114.

⁸⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 6, s. 316.

⁸⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 7, s. 509.

⁹⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 8, s. 23.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
1921 YILI TBMM’NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL EKONOMİK ALANDAKİ
KANUNLAR, KARARNAMELER VE HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

3.1. KANUNLAR (1921)

3.1.1. Liğnit Kömürü İhracı Hakkında Kanun

Kanun No. 82

MADDE 1- “Liğnit maden kömürü ihraç ve nakledilmek üzere Nafia vekâleti bütçesinde (271 A) namile bir fasıl küşat olunmuştur.

Madde 2- Bu hususta mubayaa olunacak alât ve edevat esmanı ile ücreti ihraciye ve nakliye ve istihdam olunacak memurin ve asker ve amele maşat ve masarifi ve masarifati sairesi tahsisatı mezbure meyanından tesviye olunur.

Madde 3- Bu suretle ihraç bir fiat takdiri ile fûruhtu Nafia Vekâletine aittir.

Madde 4- İhraç ve fûruht olunacak kömür bedeli bir taraftan muvazenei umumiyeye irat ve diğêr taraftan faslı mahsusuna tahsisat olarak ilâve olunur ve bu suretle tezyit edilen tahsisatın sene nihayetinde Büyük Millet Meclisinden bir lâyiha ile tasdiki talep olunur.

Madde 5- 1336 senesi Nafia vekâleti bütçesinde yeniden küşat edilecek fasla bu maksatla altmış bin lira vazedilmiştir.

Madde 6- İşbu tahsisatın şubat gayesin deki mevcudu gelecek sene bütçesine aynen devredilerek istimal olunabilecektir.

Madde 7- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 8- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Nafia vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 8 Kânunusani 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 2 Kanunusani 1337 tarihinde meclise verilmiş olup aynı gün T.B.M.M’ de müzakere edilmiştir. Bu kanun linyit kömürünün ne şekilde ihraç edileceğini hükme bağlamıştır. Parasal açıdan önem taşıyan bu kanun gelir artırıcı bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 18 Nisan 1337-Sayı: 11 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹¹.

⁹¹ Zabit C., Cilt: 7, ss. 263-270; Kavanin Mecmuası, s. 86.

3.1.2. Hariciye Vekâleti Bütçesine Yedi Bin Beş Yüz Lira İlâvesine Dair Kanun No. 83

Madde 1- “Hariciye Vekâletinin iki aylık bütçesine yedi bin beş yüz liranın ilâvesine ve işbu mebaliğden dört yüz elli lirasının umumi bütçenin iki yüz beşinci faslının ikinci ve üç bin lirasının iki yüz altıncı faslın birinci ve dört bin seksen lirasının kezalık iki yüz altıncı faslın ikinci maddelerine zammına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyül- icradır.

Madde 3- İşbu kamımın icrasına Hariciye ve Maliye vekilleri mezundur.

Müzakeresi: 17 Kânunusani 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 17 Kânunusani 1337 tarihinde meclise verilmiş ve aynı gün T.B.M.M’ de müzakere edilerek dış işleri vekâleti bütçesine yedi bin beş yüz lira ilave yapılmasını hükme bağlamıştır. Kanun Ceridei Resmiye ile 18 Nisan 1337- Sayı: 11 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹².”

3.1.3. Hariciye Vekâleti Bütçesinde Münakale ve Zamaim İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 84

Madde 1- “Hariciye vekâletinin senei haliye muvazenei urnumiyesinin iki yüz beşinci faslının, beşinci madesinden bin altı yüz kırk liranın iki yüz dokuzuncu masarifi müteferrika faslına naklile iki bin liraya iblâğı ve iki aylık muvakkat bütçeye ilavesiyle sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Hariciye vekilleri, memurdur.”

Müzakeresi: 17 Kânunusani 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 17 Kânunusani tarihinde meclise verilmiş olup, aynı gün kanun mecliste müzakere edilmiştir. Hariciye vekaleti bütçesiyle ilgili olan bu kanun mali bir kanun olup Ceridei Resmiye ile 18 Nisan 1337- Sayı: 11 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹³.

⁹² Zabit C., Cilt:7, ss. 383-387; Kavanin Mecmuası, s. 87.

⁹³ Zabit C., Cilt: 7, ss. 383-387; Kavanin Mecmuası, s. 88.

3.1.4. Posta Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 89

Madde 1- “Posta ve telgraf ve telefon müdüriyeti umumiyesi eşya ve levazımı fenniyesile evrakı matbua karşılığı olarak 1336 senesi bütçesinin yüz otuz ikinci faslının ikinci eşya bahası maddesine otuz beş bin ve yüz yirmi yedinci faslının üçüncü kırtasiye ve evrakı matbua maddesine on bin ki ceman kırk beş bin liranın umumî bütçeye zam ve ilâvesine ve muvakkat bütçeye zamimeten sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 3 Şubat 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 27 Kanunusani 1337 tarihinde meclise gelmiş olup, 3 Şubat 1337 tarihinde kanun müzakere edilmiştir. Böylece Posta Telgraf müdüriyeti umumiyesi bütçesine yukarıdaki gibi ek zam yapılmıştır. Haberleşmenin önemine binaen yapılan bu zam ve düzenlemeyle iletişim imkânı ekonomik açıdan düzeltilmeye ve ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Kanun Ceridei Resmiye ile 3 Şubat 1337- Sayı: 5 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁴.

3.1.5. 1336 Senesi Evkaf Bütçe Kanunu

Kanun No. 101

Madde 1- “1 Mart 1336 tarihinden gayei şubat 1336 tarihine kadar imtidat eden 1336 senesi maliyesi zarfında Evkaf vekâletince cibayet olunacak varidatı mütenevvia (A) cetvelinde murakkam olduğu üzere (511148) lira (74) kuruş tahmin olunmuştur.

Madde 2- 1336 senesi maliyesi Evkaf vekâleti masarifi umumiyesi olmak üzere merbut (B) cetvelinde muharrer olduğu üzere (511,148) lira (74) kuruş tahsis olunmuştur.

Madde 3- Evkaf vekâletinin varidatı umumiyesini teşkil eden ve işbu kanuna merbut bulunan (T) cetvelinde gösterilen kâffe varidatı vakfiyenin 1336 senesi zarfında tahsiline devam edilecektir.

Madde 4- Evkaf bütçesinin müddeti icraiyesi bir senesi maliyeye inhisar eder.

Madde 5- İşbu kanunun icrasına Şer'iyeye ve Evkaf vekili memurdur.”

Müzakeresi: 19 Şubat 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 30 Eylül 1336 tarihinden verilmiştir. 15 Şubat 1337 tarihinde müzakere edilen kanun ile Evkaf bütçesi

⁹⁴ Zabıt C., Cilt: 8, ss.79-82, *Düstur*, s.205.

yukarıdaki şekilde kabul edilmiştir. Mali ve sosyal içerikli bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 7 Mart 1337- Sayı: 5 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁵.

3.1.6. Tarik Bedeli Naktisi Hakkında Kanun

Kanun No. 102

Madde 1- “Memaliki Osmaniyede sakin bilûmum nüfusu zükûr on sekiz yaşından altmış yaşma kadar tarik bedeli naktisi ile mükelleftir. Ancak maluliyetini ba rapor isbat eden fukara ile silâh altında bulunan efradı askeriye ve amelei mükellefe celp ve ceminde ve tahakkuk muamelesinde hizmetleri sebkedecek olan kariye ve mahalle imam ve muhtarları bu mükellefiyetten müstesnadır.

Madde 2- Tarik bedeli naktisinin mîkdarı her mahallin amele rayici gözedilmek ve dört amele yevmiyesi esas olmak üzere vilâyet ve müstakil livalar mecalisi umumiyesince takdir ve tayin olunur.

Madde 3- Tarik bedeli naktisi hazineden maaş alan bilcümle mükellef memurin ve müstahdimini devlete de şamil olup mecalisi umumiyelerce tayin olunan müddetlerde ve iki taksitte tahsil olunur.

Madde 4- Tarik bedeli naktisi tahsili emval kanunu mucibince tahsil olunur. Ashabı maaşın mükellefiyeti naktiyeleri takasit zamanına tesadüf eden aylarda maaşlarından kat ve tevkif edilir.

Madde 5- Tarik bedeli naktisi kariye ve mahalle heyeti ihtiyariyeleri marifetile tahsil veyahut mükellefin tarafından bizzat ait olduğu sandığa teslim edilir. Ancak heyeti ihtiyariye 'marifeti! e tahsil ve teslimi sandık edilen mebalîğ için her mükellef namına ayrı ayrı sandık makbuzu ahiz ve tevzi olunacaktır. İkinci taksitin hulûlünden itibaren nihayet bir ay zarfında kariye ve mahallesi tarik bedelâtı mutahakkıkasının lâakal yüzde seksen besi teslimi sandık edildiği sabit olan heyeti ihtiyariyeye yüzde beş kuruşu tecavüz etmemek üzere mecalisi umumiyenin tayin edeceği miktarda aidat verilir.

Madde 6- Birinci madde mucibince nakden ifayı mükellefiyete muktedir olmadıkları heyeti ihtiyariyenin şahadet ve meclisi mahallinin tasdiğiyle sabir olanların mükellefiyetleri, mahalleri memurini idare ve fenniyesince tayin olunan karye ve

⁹⁵ Zabıt C., Cilt: 8, ss. 367- 377; Düstur, s. 221.

kasabalarına üç saati tecavüz etmiyen mahallerde turuku adiyeye vehususiyede çalışmak üzere mükellefiyeti bedeniyyeye tahvil edilir.

Madde 7- Altıncı madde mucibince mükellefiyetlerini ifade taallül edenler ifayı mükellefiyete icbar edilmekle beraber kavanini Devlete itaat etmiyenler gibi haklarında takibatı kanuniye icra edilir.

Madde 8- Tarik bedelatı nakdiyesi hakkındaki kanunla kanunu mezkure müzeyyel 24 Şubat 1331 tarihli kararnamenin işbu mevaddı kanuniyeye muhalif maddeleri ahkamı mülğadır.

Madde 9- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 10- İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Nafia vekilleri, memurdur.”

Müzakeresi: 21 Şubat 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 12 Kânunusani 1337 tarihinde verilmiş olup, 21 Şubat 1337’de T.B.M.M’de müzakere edilmiştir. Sosyal ve ekonomik içerikli bir kanun olan tarik bedeli nakdisi hakkındaki kanun ile bu bedeli kimlerin vermeyeceği; kimlerden ne kadar alınacağı hükme bağlanmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 7 Mart 1337- Sayı: 5 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁶.

3.1.7. Avans Kanunu

Kanun No. 104

Madde 1- “1337 senesi mart ve nisan aylarına mahsus muvakkat bütçeden mahsubu icra edilmek üzere alelumum devair masarifi için iki milyon lira sarfi hususuna Maliye vekili mezundur.

Madde 2- Kavanini mahsusası mucibince 1336 senesinde tarh ve tahsil olunan bilûmum tekâlif aynı nisbetler dairesinde olmak üzere tarh ve tahsil olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun 1337 senesi martının birinci gününden muteberdir.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Maliye vekâleti memurdur.”

Müzakeresi: 28 Şubat 1337 tarihli bu kanunun teklif tarihi 28 şubat 1337’dir. Müzakeresi de 28 Şubat 1337 tarihi olan kanun mali içerikli ve bütçe ile ilgili bir düzenleme kanunudur. Kanun Ceridei Resmîye ile 25 Nisan 1337- Sayı: 12 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁷.

⁹⁶ Zabıt C., Cilt: 8, ss. 324-351, 356-364, 424-426, *Düstur*, s. 227.

⁹⁷ Zabıt C., Cilt: 8, ss. 643- 658; *Düstur*, s. 321.

3.1.8. İkinci Avans Kanunu

Kanun No. 108

Madde 1- “1337 senesi muvazenei umumiye kanununun tasdikında mahsubu icra edilmek ve senci haliye mart ve nisan ayları zarfındaki hidematı umumiyeye karşılık olmak üzere 28 şubat 1337 tarihli kanun ile verilen tahsisata ilâveten sekiz milyon liranın sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Birinci madde ile sarfına mezuniyet verilen' tahsisat 1336 bütçesinin fusul ve mevadma dahil masarif ve hidemata hasredilecektir. Tahsisatın fusul ve mevada tevzii Hey'eti Vekile karariie ifa edilecektir.

Madde 3- Müdafaayı Milliye Vekâletinin sarfıyatı 1337 bütçesinin Muvazene encümenince musaddak şekli dairesinde ifa kılınacaktır.

Madde 4- Devair muhasebelerinde mevcut muhasebe müdürleri ve muhasebe memurin ve ketebesinin maaş at ve tahsisatı fevkalâdeleri senei haliye martından itibaren Maliye bütçesine naklolunmuşum Her daireye ait muhasebe tahsisatı Maliye bütçesinin yeniden açılacak (56A) faslında birer madde olarak irae olunacaktır.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile memurdur.”

Müzakeresi: 24 Mart 1337 tarihli bu kanunun lâhiyasının verildiği 20 Şubat 1337'dir. 21- 24 Mart 1337 tarihlerinde müzakere edilen bu kanun ile 1921 yılı Bütçe Kanunun onaylanmasında mahsubu yapılmak üzere önceki Avans Kanunu ile verilen ödeneğe ek olarak sekiz milyon liranın harcanmasına için verilmiştir. Bu kanunun bütçeyle ilgili mali bir kanun olup Ceridei Resmîye ile 25 Nisan 1337- Sayı 12: ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁸.

3.1.9. Anadolu Bağdat Demiryolları Nakliyat Tarifesinin Altı Misline İblâğına Dair Kanun

Kanun No. 110

Madde 1- “Anadolu- Bağdat ve İzmir- Kasaba ve temdidi demir yollarının hükümet tarafından işletildiği müddetçe bilumum nakliyat tarifeleri 22 Eylül sene 1340 ve 3 şubat sene 1308 ve 20 şubat sene 1318 ve 10 şubat sene 1308 tarihli şartnamelerde musarrah tarifeler mekadiri altı misline iblağ edilmek surenle tezyit olunmuştur.

⁹⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 9, ss. 171- 204; Çoker, Cilt1, s. 617.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Nafia Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 9 Nisan 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 5 Nisan 1337’de verilmiştir. 9 Nisan 1337’de müzakere edilen bu kanun ile Anadolu Bağdat Demir Yolları tarifesinin altı katına çıkartılması kabul edildi. Gelir artırıcı bir kanundur. Ceridei Resmîye ile 25 Nisan 1337- Sayı: 12 ile neşir ve ilan edilmiştir⁹⁹.

3.1.10. 1337 Müdafaayı Milliye Bütçesinin Askerî Fabrikalar Kısımındaki Faslı Mahsustan (329 D) Faslına Bir Milyon Liranın Münakalesine Dair Kanun

Kanun No. 111

Madde 1- “Müdafaayı Milliye Vekâleti bütçesinin askerî fabrikalar kısmındaki faslı mahsustan bir milyon liranın (329 D) (teşkilât ve tedarikatı askeriyei fevkalâde) faslına münakalesi icra kılınmıştır.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden meriyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Müdafaayı Milliye ve Maliye ve Erkâniharbiyeiumumiye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 21 Nisan 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 20 Nisan’da meclise verilmiş olup, 21 Nisan 1337’de müzakeresi yapıldı. 1 milyon liranın Milli Savunma bütçesinden alınarak Askeri fabrikalar için kullanılmasına karar verilmiştir. Böylece silah ve cephane sıkıntısı bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır. Silah ve savunma alanında üretimi sağlamaya dönük bir kanundur. Kanun Ceridei Resmîye ile 2 Mayıs 133- Sayı: 13 neşir ve ilan edilmiştir¹⁰⁰.

3.1.11. 23 Nisanın Millî Bayram Addine Dair Kanun

Kanun No. 112

Madde 1- “Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk yevmi küşadı olan 23 Nisan günü Millî Bayramdır.

Madde 2- Tarihi kabulünden muteber olan işbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.”

⁹⁹ *Zabit C.*, Cilt: 9, ss. 431- 440; *Düstur (3. Tertip)* Cilt:2, İş Bankası Yay., İstanbul 1929, s. 27.

¹⁰⁰ *Zabit C.*, Cilt: 10, ss. 58-59; *Düstur*, s. 29.

Müzakeresi: 23 Nisan 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 23 Nisan 1337’de meclise verilmiş olup, aynı günde müzakere edilerek kanunlaşmıştır. Müzakeresi önemli olan bu kanun Birinci Başkan Vekili Hasan Fehmi Bey’in “

- Hakkın, kıyıcı kötülüğü ve zorbalığı yenmesi sonucunu doğuran ve Doğunun politika tarihinde önemli bir devrimin öncüsü olan Yüksek Meclisin bu gün yıllık toplantı dönemini tamamlamış bulunuyor. Bu nedenle, 23 Nisanın ulusal bayram olarak kabul edilmesi yolunda arkadaşlarca verilmiş iki önerge vardır, olan tutulacaktır.” Demiyile önergeler T.B.M.M’ de okutulmuş ve 23 Nisanın Milli Bayram olması yukarıdaki metindeki gibi kanunlaşmıştır. Kanun Ceridei Resmîye ile 2 Mayıs 1337-Sayı: 13 ile neşir ve ilan edilmiştir¹⁰¹.

3.1.12. Ordu Maşatı İle Cephe Zamlarının Sureti Tesviyesini Mübeyyin Kanun

Kanun No: 113

Madde 1- “Beni ve Bahri bilumum Erkân, Ümera ve Zabittin ve sair mensubini askeriyeden rütbesi fevkindeki makamâtı işgal edenlere kendi rütbesine mihassas maaş ile işgal ettiği mevkiin en büyük rütbesi arasındaki maaş tahsisat farkı maaşın nısfı birlikte verilir. Bundan maada hiç bir suretle makam maaşatı veya müteferrika verilmez. Münhal makamatta vekâleten bulunanlar aynı muameleye tabidir

Madde 2- Liyakat ve ehliyetleri müteayyin Erkân, Ümera ve Zabitan ve mensubini askeriye bir derece mafevki rütbeye muadil vezâifde istihdam olunabilirler. Daha farklı bir muamele ancak ahvali fevkalâdeye ve fırka ile daha- büyük kumanda heyetlerine hasrolunur.

Madde 3- Rütbei muhtelif ile makamâtı askeriyenin âzami meratip derecesi 1337 senesi için musaddak kadro cetvellerine göre tayin olunur.

Madde 4- Cephe zammı, cephe muharebeye amade bulunan (Alay dahil) kıtaatın ümera ve zabitan ve mensubini askeriyesine şehri onbeş, küçük zabitan ve efradına şehri üç lira olmak üzere tediye edilir. Hali harekette bulunan sefain zabitan ve efradına yalnız seyrüsefer müddetine mahsus cephe zammı verilir. Tamirat ve tevekkuf gibi halat müddetince cephe zammı verilmeyip seferi zamlarla iktifa olunur.

¹⁰¹ *Zabit C.*, Cilt: 10, ss. 65-71; Mahmut Goloğlu, *Cumhuriyete Doğru, (1921-1922)*, Goloğlu Yay., Ankara 1970, ss. 147-152.

Madde 5- Cephe zammına kesbi istihkak eden kıtaatın tayini Erkâniharbiyeiumumiye riyasetine ve sureti tahakkuk ve tediyesi Müdafaayı Milliye ve Maliye Vekâletlerine aittir.

Madde 6- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriy'licradir.

Madde 7- İşbu kanunun icrasına Müdafaayı Milliye ve Maliye Vekâleti erile Erkâniharbiyeiumumiye Riyaseti memurdur.”

Müzakeresi: 28 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 28 Teşrinisani 1336'da verilmiştir. 12 Mart, 25–28 Nisan 1337 tarihlerinde uzun bir zamanda müzakere edilmiştir. Bu kanun mali bir kanun olup cephe zamlarının nasıl ve ne kadar olacağını yukarıdaki gibi hükme bağladığı bir kanundur. Bize Kurtuluş Savaşı yıllarında askeri alanda verilen ücret hakkında bilgi veren bir kanundur. Kanun Ceridei Resmiye ile 1337- Sayı: 3 ile neşir ve ilan edilmiştir¹⁰².

3.1.13. Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun Kanun No. 114

Madde 1- “Zonguldak ve Ereğli Havzai fahmiyesinde elyevm mevcut bulunan ve badema kömür istihsalâtından vucude gelecek olan maden kömürü tozları maden amelesinin menafii umumiyesine hasır ve tahsis olunur.

Madde 2- Maden kömürü tozları amele heyeti idaresi tarafından İktisat Vekâletinin nezareti altında bilmüzayede satılır. Ve amele heyeti namına Ziraat Bankasına tevdi olunur.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına İktisat Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 28 Nisan 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 4 Teşrinisani 1336'da verildi. 18 Nisan 1337 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile Zonguldak ve Ereğli Havzasında çalışanların ücretlerinin kömür tozlarından elde edilecek gelir ile karşılanması hükme bağlanmıştır. Kanun o dönem maden işçilerinin gelir ve ekonomik durumunu gösteren bir kanundur. Ceridei Resmiye ile 9 Mayıs 1337- Sayı: 4 ile neşir ve ilen edilmiştir¹⁰³.

¹⁰² *Zabit C.*, Cilt: 9, ss. 117-125; Cilt: 10, ss. 83-116, 123- 139; *Düstur*, ss. 32-33.

¹⁰³ *Zabit C.*, Cilt: 10, ss. 25-33, 121-123, 1141-142; *Düstur*, s. 33.

3.1.14. Gümrük Tarifesinin (B) ve (D) Cetvelleri Hakkında Kanun

Kanun No. 122

Madde 1- “Merbutu (D) cetvelinde muharrer eşya ve mevaddan memaliki ecnebiyede imal ve istihsal edilenlerin idhali menedil iniştir.

Madde 2- Birinci madde mucibince duhuli menedilen eşya, mevadı idhâl edenlerin eşya ve mevadı miri namına zabtolunur.

Madde 3- Merbutu (B) cetvelinde muharrer olan eşya ve mevaddan 28 Temmuz 1336 tarihli gümrük tarife kanunile alınmakta olan rüsum üç misline iblağ edilmiştir.

Madde 4- İdhali menedilen eşya ve mevad işbu kanunun meriyeti tarihine kadar esbabı tarafından tanzim edilecek beyanname ile mahalli hükümetine bildirilecektir. Müddet hitanına kadar bildirilmeyen bu kabil eşya ve mevad ikinci madde mucibince kaçak addedilerek miri namına zabtolunur. Tüccar verecekleri işbu beyannamede müfredatı gösterilen eşya ve mevadın cins ve nevi ve miktarile sermayesini azami kaçta satabileceklerini gösterecek ve Ticaret Odaları ve bulunmayan mahallerde Belediye Heyetleri bunların rayicini tespit ve ilan eyleyeceklerdir. Tüccar tarafından beyannamelere idhâl edilen eşyaya birer etiket veya zımba vazolunacaktır. Ticaret Odaları veya Belediye Heyetleri tarafından gösterilen rayiçten fazla satanlar bir aydan bir seneye kadar hapis ve satılan eşya bedelinin beş misli cezayî nakdî ile mücazat olunurlar.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına Maliye, Adliye ve Dahiliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 7 Mayıs 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 5 Teşrinisani 1336’da verilmiştir. Müzakeresi 24- 31 Mart, 4 Nisan, 7 Mayıs 1337 tarihlerinde olan bu kanun ile gümrük tarifeleri düzenlenmiştir. Kaçakçılık ve sahtecilik önlenmeye çalışılmış, ayrıca gümrük gelirlerinin daha düzenli olması sağlanmaya çalışılmıştır. Gümrük düzenlemesiyle ilgili bu kanun Ceridei Resmîye ile 18 Mayıs 1337- Sayı: 15 ile neşir ve ilan edilmiştir¹⁰⁴.

¹⁰⁴Zabıt C., Cilt: 9, ss. 215-233, 246-263, 273-278, 292-301, 344-364; Cilt: 10, ss. 244-255, 257-258; *Kavain Mecmuası*, s. 130; *Düstur*, ss. 43-44.

3.1.15. Muhacirinin Şevkleri İçin Muktazi Yüz Elli Bin Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun

Kanun No. 129

Madde 1- “Senei haliye muhacirin bütçesinin iaşe ve sevk ve tedavi tahsisatından mahsubu icra edilmek üzere avans olarak yüz elli bin liranın sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- işbu kanunun icrasına Maliye, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 25 Haziran 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 20 Haziran 1337 tarihinde verilmiş olup, müzakeresi 20- 25 Haziran 1337’dir. Sosyal içerikli bir kanundur. Göç edenler için yüz elli bin liranın avans olarak verilmesi hükme bağlanmıştır. Parasal açıdan güçlük çekilmesine rağmen göç eden insanların sevkleri için az da olsa para ayrıldığını göstermesi açısından dikkate değer bir kanundur. Ceridei Resmiye ile 4 Temmuz 1337- Sayı: 19 ile neşir ve ilan edilmiştir¹⁰⁵.

3.1.16. 2 Temmuz 1337 Tarihli Avans Kanunu

Kanun No. 130

Madde 1- “28 Şubat 1337 ve 24 Mart 1337 ve 30 Nisan 1337 tarihli kanunlar mucibince verilen on milyon liralık tahsisata ilâveten Müdafaa-yı Milliyeden maada bilumum devairi devletin ağustos gayesine kadar hidematına ait olmak üzere on milyon liranın sarfına mezuniyet verilmiştir

Madde- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Heyeti Vekile memurdur.”

Müzakeresi: 2 Temmuz 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 25 Haziran 1337’de meclise verildi. 2 Temmuz 1337’de müzakere edildi. Bu kanun ile de, Milli Müdafaa dışındaki dairelerin Ağustos ayı sonuna kadar ki hizmetleri için 10 Milyon lira ek ödeneğin harcanmasına izin verilmesi kabul edilmiştir. Bütçe ile ilgili bir kanundur. Kanun Ceridei Resmiye ile 11 Temmuz 1337- Sayı: 20 ile neşir ve ilan edilmiştir¹⁰⁶.

¹⁰⁵ *Zabit C.*, Cilt: 10, ss. 411-419; Cilt: 10, ss. 40-42, 51-53; *Düstur*, s. 81.

¹⁰⁶ *Zabit C.*, Cilt: 11, ss. 98-113, 122-123; Çoker, ss. 616-618; *Düstur*, s. 87.

3.1.17. Muafiyeti Askeriye Vergisi Hakkında Kanun

Kanun No. 139

Madde 1- “Hem tevellütlüleri hizmeti askeriye alınan anasını gayrı müslimeden bedeli nakti itasına talip olanlara amali milliyenin husulüne kadar mücerret bir müsaadei mahsusa olmak üzere berveçhi atî derecat ve şeraitle bedeli nakti kabul olunmuştur.

Bedeli nakti itasına talip olanların, Hükûmetçe aşar ve ağnam ve emlâk ve arazi temettü ve ticaret kuyudu veya emsali ahval ile mütehakkık istitaatı maliyesine göre üç dereceden ibarettir. Senevi birinci derece bin, ikinci derece altı yüz, üçüncü derece üç yüz liradır Derecatı mezkûre her şahıs için mahalli Mecalisi İdareye Ticaret ve Ziraat Odaları ve Ticaret odası olmayan yerlerde Belediye Meclisi taraflarından tayin ve Mal Sandıklarınca istifa olunur.

Madde 2- Maliye Vekâleti bedelâtı mezkûreyi her sene hizmeti muvazzafaya alman sınıf için iki, diğerleri için dört taksitte olmak üzere tayin edeceği tertip dairesinde istifaya mezundur.

Madde 3- Bedel itasını müteahhit olup ta bilâhara firar edenlerin birinci madde mucibince bedeli naktileri menkul ve gayrı menkul emvalinden ve kâfi gelmediği taktirde Kâtibi Adilden musaddak kefilinden tahsili emval kanununa tevfikân istifa olunur.

Madde 4- Hidematı müselleha ve gayrı müsellehaya ayrılan efrattan hiç kimse hiç bir sebep ve bahane ile mütemekkin bulunduğu mevki ve mahalde istihdam olunamaz.

Madde 5- Bu kanun 1337 senesinden itibaren muteberdir.

Madde 6- Bu kanunun icrasına Müdafaayı Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 21 Temmuz 1337 tarihli bu kanunun lâhiyasının meclise verilışı 15 Mayıs 1337’dir. 16–21 Temmuz 1337 tarihlerinde kanun TBMM’ de müzakere edilmiş ve buna göre askerlikten muaf olan gayrimüslimlerin vereceği askerlik muafiyet vergisinin ne şekilde olacağı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Sosyal içerikli bir kanundur. Askerlik ile ilgili düzenlemeleri esas alır.¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Zabıt C., Cilt: 11, ss. 288-300, 300-309,317,335-336; *Kavanin Mecmuası*, s. 154.

3.1.18. İhracat Resminin İlgasına Dair Kanun

Kanun No. 143

Madde 1- “7 Muharrem 1339 ve 20 Eylül 1336 tarihi» ihracat resmi kanunu mülğadır.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye ve İktisat Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 3 Ağustos 1337 tarihli bu kanunun lâhiyası 1 Ağustos 1337 tarihinde meclise verilmiş olup 3 Ağustos 1337 tarihinde kanun müzakere edilmiştir. Uygulamadaki ihracat resminin kaldırıldığı hükme bağlanmıştır¹⁰⁸.

3.1.19. Vilâyatı Müstahlasa Ahalisine Verilmiş Olan Tohumlukların Affı Hakkındaki Kanunun Birinci Maddesine Müzeyyel Kanun

Kanun No. 164

Düşman ayağı girmediği halde ateş mıntıkasında tesadüf ederek cephe ittihaz edilmiş mahaller ahalisine de mezkûr birinci maddenin hükmü şamdır.”

Müzakeresi: 10 Teşrinisani 1337 tarihli bu kanunun teklifi 26 Kânunusani 1337'dir. 8–10 Teşrinisani 1337'de kanun müzakere edilerek zirai alanda verilen tohumların ücretlerinin affedileceğini beyan eder. Çiftçiyi korumaya yönelik bir kanundur. Amaç tarımsal üretimi arttırmaktır.

3.1.20. Gümrük Tarife Kanununun Temini Mer'iyeti Hakkında Kanun

Kanun No. 165

Madde 1- “11 Nişan 1334 tarihli Gümrük kanununun mevkii mer'iyetten re'fini mütazammın olan kararname mülğadır.

Madde 2- işbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- işbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

Müzakeresi: 17 Teşrinisani 1337 tarihli bu kanunun teklifi 31 Teşrinievvel 1337'dir. 17 Teşrinisani 1337 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile 11 Nisan 1334 tarihli Gümrük Kanunun geçerliliği kaldırılmıştır¹⁰⁹.”

¹⁰⁸ Zabıt C., Cilt: 11, s. 389, 369-371, 405-410; Düstur, s. 132.

¹⁰⁹ Zabıt C., Cilt: 14, ss. 236- 238; Düstur, s. 183.

3.1.21. Umum Jandarma Kumandanlığının Senei Haliye Bütçesine Zammedilen Tahsisata Dair Kanun

Kanun No. 171

Madde 1- “Adana vilâyeti jandarmasının takviyesi için Umum Jandarma Kumandanlığının senei haliye bütçesinin merbut cetvel mucibince ait olduğu fasıl ve mevadına seksen dokuz bin yedi yüz kırk beş lira zammedilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun senei haliye Teşrinisanisi iptidasından muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 19 Kânunuevvel 1337 tarihli bu kanunun teklifi ve müzakeresi 19 Kânunuevvel 1337’dir. Bu kanun ile jandarma kumandanlığı bütçesine seksen dokuz bin yedi yüz kırk beş lira ilave edilmiştir¹¹⁰.

3.1.22. Emniyeti Umumiye Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 172

Madde 1- Adana vilâyeti polis kadrosunun takviyesi için Emniyeti Umumiye Müdiriyyetinin senei haliye bütçesinin merbut cetvel mucibince ait olduğu fusul ve mevadına yirmi iki bin altıyüz beş lira zammedilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun senei haliye kânunuevel bidayetinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Dahiliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 20 Kânunuevvel 1337 tarihli bu kanunun verilış tarihi 1 Teşrinisani 1337’dir. 20 Kânunuevvel tarihinde müzakere edilen bu kanun ile Adana vilayetine polis kadrosu için Emniyeti Umumiye Müdürlüğüne yirmi iki bin altı yüz beş lira ilave edildiği karara bağlanmıştır¹¹¹.

3.1.23. Nafia Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 173

Madde 1- “Nafia Vekâletinin 1337 bütçesinin 257 inci faslından birinci Vilâyat ve Elviyei müstakile ser mühendislerle turuku umumiye memurini fenniye ve müfettişler ve müstahdemin maaşatı maddesine yüz elli beş ve 258 inci faslının birinci “Taşra memurini fenniyesi harcırahı maddesine iki yüz ve (26378) ve " Bağdat demir yolu komiserliği ,, namıyla açılacak faslı mahsusa komiserlik maaş ve masrafı olarak

¹¹⁰ *Zabit C.*, Cilt: 15, s. 142, 136-138; *Düstur*, s. 198.

¹¹¹ *Zabit C.*, Cilt: 15, s. 142, 150, 162, 128-136; *Düstur*, s. 194.

yedi yüz seksen beş ve 271 inci tahsisatı fevkalâde faslına altı yüz on bir lira ilâve olunmuştur.

Madde 2- İşbu kamın tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve Nafia Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 20 Kânunuevvel 1337 tarihli bu kanunun verilîş tarihi 2 Teşrinisani 1337’dir. 19–20 Kânunuevvel 1337’de müzakere edilen bu kanun ile Nafia vekaleti bütçesine ve Bağdat Demir Yolu Komiserliğine verilecek para miktarı yukarıdaki metindeki gibi hükme bağlanmıştır. Bayındırlık ve demir yolları alanındaki harcama ve masrafları gösteren bir kanundur¹¹².

3.2. KARARNAMELER (1921)

3.2.1. Men’i Müskirat Kanununun Hükümü Memurini Askeriyeyede Şamil Bulunduğu Hakkında Kararname

24 Mart 1337- No. 777

“Divanı harplerce kavanini saireye müracaat, askerî ceza kanununda cezası zikredilmeyen ceraime mahsus ve münhasır olduğu ve men’i müskirat kanununun icrayı ahkâmına Adliye ve Dahiliye ve Sihhiye vekâletlerinin memur bulunduğu cihetle divanı harplerce kanunu mezkûrun tatbikin da tereddüt edilmekte olduğu ve askerî ceza kanunnamesinde asar ve alâimi kabili setir ve ihfa olmayacak derecede sarhoş olanlarla kışla ve sair mevakii resmiye ve emakini askeriyyede işret edenler hakkında ceza mevcut olup men’i müskirat kanununda ise hafiyen istimal edip te sarhoşluğu görülenlerden maada alenen müskirat istimal edenler hakkında dahi ceza tertip edilmiş bulunduğu ve kanunu mezkûrdeki memurin tabirinde memurini askeriye dahi dâhil ise kanunun ciheti askeriyece de tatbiki iktiza edeceği Müdafaayı Milliye vekâletinin 5/3/37 tarihli ve 391 numaralı tezkeresinde bildirilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 24/3/37 tarihindeki ictimaında ledettezekkür kavaninin icrayı ahkâmına esasen bilumum devair vekilleri memur olduğu gibi icrayı hükme mezun olan bütün mahakim kavânini mevzuayı tatbikle mükellef bulunduğu ve memurin tabirinde dahi memurini askeriye dahil olduğu cihetle olveçhile ifayı muamele olunmak üzere keyfiyetin Müdafaayı Milliye Vekâletine tebliği karargir olmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaayı Milliye Vekili Fevzi

¹¹² *Zabıt C.*, Cilt: 15, s. 150, 172, 138-142; *Düstur*, s. 195.

Şer'iyeye Vekili Fehmi Adliye Vekâleti V Mehmet
 Dahiliye Vekili N. Ahmet Muhtar
 Hariciye Vekâleti Vekili Ahmet Muhtar
 Maliye Vekili Ferit Maarif Vekili Hamdullah Suphi
 Nafia Vekili Ömer Lutfi İktisat Vekili Mahmut Celâl
 Sıhhiye Vekili Dr. Refik
 Erkânıharbiyeiumumiye Vekâleti Vekili Fevzi
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”¹¹³.

3.2.2. Anadolu'dan Memaliki Ecnebiyeye veya İşgal Altında Bulunan Mahallere İhraç Olunacak Mevaddan 20 Eylül 1336 Tarihli Kanuna Merbut Tarife Mucibince Ahnmakta Olan Rüsümün Yüzde Elli Derecesinde Tenkisi Hakkında Kararname

17 Nisan 1337- No. 793

“Anadoludan memaliki ecnebiyeye veya işgal altında bulunan aksamı memaliki osmaniyeye ihraç olunacak mevaddan 20 Eylül 1336 tarihli kanuna merbut tarife mucibince ahzedilmekte olan rüsümün mezkûr kanunun ikinci maddesinde münderiç sarahat veçhile yüzde elli derecesinde tenkisine Heyeti Vekilenin 17 Nisan 1337 tarihli içtimasında karar verilmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaayı Milliye Vekili Fevzi
 Şer'iyeye Vekili Fehmi Adliye Vekâleti V Mehmet
 Dahiliye Vekili N. Ahmet Muhtar
 Hariciye Vekâleti Vekili Ahmet Muhtar
 Maliye Vekili Ferit Maarif Vekili Hamdullah Suphi
 Nafia Vekili Ömer Lutfi İktisat Vekili Mahmut Celâl
 Sıhhiye Vekili Dr. Refik
 Erkânıharbiyeiumumiye Vekâleti Vekili Fevzi
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”¹¹⁴.

¹¹³ *Düstur*, s. 21.

¹¹⁴ *Düstur*, s. 28.

3.2.3. Maltaya Sevk Olunlanlardan Mütেকaidin ve Mazulinin Ellerindeki Cüzdan ve Senedi Resimleri Üzerine Maaşlarının İtası Hakkındaki Kararname

26 Haziran 337- No. 968

“Maltaya sevk olunan ve kısmen tahliye edilerek kısmen deel'an orada mevkuf bulundurulanlar meyanındaki mütেকaidin ve mazulinin ellerindeki Cüzdan ve senedi resimler mucibince' maaşlarının İstanbul hükümetince tarihi katılarından itibaren buraca itası ve müddeti hizmetlerine nazaran mazuliyet maaşına, kesbi istihkak etmiş oldukları halde henüz maaş tahsis edilmemiş olanlara da buraca usulen tarihi azillerinden itibaren müstahak oldukları maaşın tahsisile burada bulunanların kendilerine ve Maltada bulunanların da aile veya mutemetlerine itası Maliye Vekâletinin 21 haziran 337 tarihli ve muhassasatı zatiye müdüriyeti 10799/109 numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 26 haziran 337 tarihindeki içtimamında karargir olmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaayı Milliye Vekili Fevzi
 Şer'iyе Vekili Fehmi Adliye Vekâleti Refik Şevket
 Dahiliye Vekili N. Refik Şevket Hariciye Vekili Yusuf Kemal
 Maliye Vekili Hasan Hüsnu Maarif Vekili Hamdullah Suphi
 Nafia Vekili Ömer Lutfi İktisat Vekili Mahmut Celâl
 Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Refik
 Erkânıharbiyeiumumiye Vekâleti Vekili Fevzi
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”¹¹⁵.

3.2.4. Senedatı Tasarrufiyenin Sureti Tab'i Hakkında Kararname

26 Haziran 1337- No. 969

“Senedatı tasarrufiyenin balâsında mevzu bulunan şekil ile mi yoksa onun makamına Hükümeti Milliye'nin unvanı cedidinin vazı suretile mi tabettirilmesi mucibi tereddüt görüldüğü Maliye Vekâletinin 14 haziran 337 tarihli Defteri Hakanı Müdüriyeti 136/10247 numaralı tezkeresinde bildirilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 26/6/337 tarihli içtimamında ledettezekkür turanın muhafazası suretile senedatı tasarrufiyenin tabettirilmesi karargir olmuştur.

¹¹⁵ *Düstur*, s. 84.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaayı Milliye Vekili Fevzi
 Şer'îye Vekili Fehmi Adliye Vekâleti Refik Şevket
 Dahiliye Vekili N. Refik Şevket Hariciye Vekili Yusuf Kemal
 Maliye Vekili Hasan Hüsnü Maarif Vekili Hamdullah Suphi
 Nafia Vekili Ömer Lutfi İktisat Vekili Mahmut Celâl
 Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Refik
 Erkânıharbiyeiumumiye Vekâleti Vekili Fevzi
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”¹¹⁶.

3.2.5. Mahallerine İade Kılınmakta Olan Muhacirinden Sinni Mükellefiyet Dahilinde Bulunanların Mart Gayesine Kadar Tecilleri Hakkında Kararname

11 Kânunuevvel 1337- No. 1261

“Muhacirinin mahallerine iadesi Meclisçe takarrür etmiş olmasına binaen elyevm kâffesi yerlerine avdet etmek üzere badelmuhacere tavattun ettikleri beldelerden kaldırılarak yollarda serpilmiş bir halde bulduklarından ve yanlarında erkeklerinin askere alınması zaten sefil ve biçare olan ailelerin bir kat daha perişan ve himayesiz kalmalarına sebebiyet vereceğinden esnan dahilinde bulunan muhacirinin üç ay daha hizmeti askeriyeden tecilleri hakkında karar ittihazı lüzumu Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletinin 11 kânunuevvel 1337 tarihli ve Muhacirin Şubesi 12676/883 numaralı tezkeresinde bildirilmesine binaen Şark cephesinde üç yüz yedi tevellütlüye kadar tahtı silâha celbedilmiş olmakla bunların da üçyüz yedi tevellütlüye kadar olanlarının mart gayesine kadar tecili İcra Vekilleri Heyetinin 11/12/37 tarihli içtimaiinde muvafık görülmüştür.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Müdafaayı Milliye Vekili Fevzi
 Şer'îye Vekili Fehmi Adliye Vekâleti Refik Şevket
 Dahiliye Vekili Fethi Hariciye V. Berayı vazife seyahatta
 Maliye Vekili Hasan Hüsnü Maarif Vekili M. Vehbi
 Nafia Vekili Hüseyin Rauf İktisat Vekili Mahmut Celâl

¹¹⁶ *Düstur*, s. 85.

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Refik
Müdafaai Milliye Vekili Rafet Paşa
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”¹¹⁷.

3.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1921)

3.3.1. Posta ve Telgraf Memurlarının Maaşları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

21 Şubat 1337

Karar No. 100

“Posta ve telgraf müdiriyeti umumiyesinde maaşı asgari 800 kuruş olması ve daha az maaş alanların maaşlarının bu miktara iblâğı takarrür etti¹¹⁸.

3.3.2. Bütçe Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

18 Haziran 1337

Karar No: 131

“Muvazenei Maliye Encümenince kabul edilen devair bütçelerindeki tasarrufatın ve asgari ittihaz edilen kadroların temmuzdan itibaren tatbikina karar verildi¹¹⁹.”

¹¹⁷ *Düstur*, s. 190.

¹¹⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 8, s. 395.

¹¹⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 10, ss. 387-389; *T.B.M.M Gizli...*, Cilt: 2, ss. 80-88.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1922 TBMM'NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL ve EKONOMİK ALANDAKİ KANUNLAR, KARARNAMELER ve HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

4.1. KANUNLAR (1922)

4.1.1. 1338 Senesi Emlâk ve Temettu Vergileriyle Ağnam Resminin ve Harp Kazançları Vergilerinin Sureti Tahsiline Dair Kanun

Kanun No: 192

Madde 1- “Kavanini mahsusasına tevfikan muayyen tekasitteistifa edilmekte olan emlâk ve temettu vergileriyle ağnam resmi ve kûsuratı munzammaları 1338 senesine mahsus olmak üzere senei mezkûre martından itibaren defaten tahsil olunur. Kûsuratı münzamma tahsil olundukça doğrudan doğruya mahallindeki ziraat bankalarına tevdi olunur.

Madde 2- 25 teşrinievvel 1336 tarihli kanun ile kabul olunan harp kazançları vergisinden tahakkuk eden mekadir dahi birinci madde veçhile defaten tahsil olunur,

Madde 3- İşbu kanun 1338 senesi martının birinci gününden muteberdir.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 21 Şubat 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilişi 21 Şubat 1338'dir. Aynı gün müzakere edilen bu kanun ile 1338/1922 yıllarına ait Temettü, ağnam ve harp kazançları vergilerinin ne şekilde tahsil edileceği bildirilmiştir¹²⁰.

4.1.2. Zahire İthalâtından Alınmakta Olan Gümrük Resmi Hakkında Kanun

Kanun No. 195

Madde 1- “İzmit ve Zonguldak limanlatma ithal olunacak ikinci ve üçüncü nevi buğday unlarından alınmakta olan gümrük resmi 28 Temmuz 1338 tarihli kanun mucibince istifası icap eden miktara tenzil edilmiştir.

Madde 2- Karadeniz limanlarına ithal olunacak mısır ve mısır unlarından alınmakta olan gümrük resmi tarifedeki resmi asliye tenzil edilmiştir.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren Haziran [1338 gagesine kadar meridir,

¹²⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 17, ss. 103- 108; *Düstur*, s. 221.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 28 Şubat 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 25 Kânunusani 1338’dir. 2- 25 Şubat 1338 tarihleri arasında müzakere edilmiştir. Zahire ithalatından alınmakta olan vergi gelirini düzene koyan bu kanun, hem sosyal hem de mali içerikli bir kanundur¹²¹.

4.1.3. Koçkiri Hadisesinde Duçarı Sefalet Olanlara Verilecek Tohumluk ve Yemeklik Hakkında Kanun

Kanun No. 196

Madde 1- “Koçkiri hadisesinde duçarı, sefalet olanlara ciheti askeriye ait zehairden verilecek tohumluk ve yemeklik bedeli olmak üzere Maliye bütçesinde yeniden açılacak (99 D) faslına kırk bin lira tahsisat ita olunmuştur.

Madde 2- İşbu tahsisatın 1337 senei maliyesi nihayetine kadar sarf edilemeyen kısmı devren 1338 senesi zarfında da sarfedilebilecektir.

Madde 3- İşbu kırk bin lira ile tedarik edilecek zehâirin sureti tevzi ve itasını mübeyyin İcra Vekilleri Heyetince bir talimatname tanzim olunacaktır.

Madde 4- İşbu kanun tarihî neşrinden muteberdir.

Madde 5- İşbu kanunun icrasına Maliye, Dahiliye ve Müdafaa-i Milliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 28 Şubat 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 25 Şubat 1338’de meclise verilmiş olup, aynı gün kanun müzakere edilmiştir. Koçkiri işgalinden sonra mağdur olan ahaliye verilecek tohum ve yemeklik zahirenin durumu yukarıdaki gibi karara bağlanmıştır. Sosyal içerikli bir kanundur. O gün şartlar içerisinde hem vatandaş hem de ülkenin zahire ihtiyacı için yapılan desteklemeyi gösteren kanunlardan birisidir¹²².

4.1.4. Tayyarecilere Verilecek Müteferrika Tahsisatı Hakkında Kanun

Kanun No. 199

Madde 1- “Tayyareci zâbitan ve muallimlerine rütbe farkına bakılmayarak maa tahsisatı, fevkalâde maaşı aslilerden ve seferberlik muhassasatından başka müteferrikadan maktuan şehri sekiz yüz kılını ita kılınır.

¹²¹ *Zabıt C.*, Cilt: 16, ss. 189- 194; C. 17, ss. 124,127-132,141-146; *Düstur*, s. 226.

¹²² *Zabıt C.*, Cilt: 17, ss. 129-132, 142, 147-148; *Düstur*, Cilt: 2, s. 227.

Madde 2- Tayyareci küçük zâbitan ve efrada tayyare süvar olmak şartile maaşı aslî ve tahsisatı fevkalâdelerinden gayri müteferrikadan şehri iki yüz kuruş ita kılınır.

Madde 3- İşbu kanun 1338 senesi martı iptidasından itibaren meriyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrasına Müdafai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 9 Mart 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının meclise verilmesi 25 Şubat 1338’dir. 9 Mart 1338’de müzakere edilen kanun ile tayyareci zabitan ve muallimlerine rütbe farkı gözetilmeden sekiz yüz kuruş zam verilmesi, gayri Müslim olan tayyarecilere ise iki yüz kuruş zam verilmesi kararlaştırılmıştır. Kanun havacılık alanındaki personele yapılan harcamaları göstermesi bakımından önemlidir¹²³.

4.1.5. Tahsisatı Fevkalâde Kanununa Müzeyyel Kanun

Kanun No. 200

Madde 1- “Bilûmum silâh endazânı 25 teşrinievvel 1336 tarihli kanundan evvelki maaşı aslilerine işbu maaşı aslilerinin dört misli tahsisatı fevkalâde olarak zammen verilir.

Madde 2- İşbu asıl ve zamaimden bir şey katı ve tevkif olunmaz.

Madde 3- 25 teşrinievvel 1336'tarihli kanunun, beşindi maddesi mülğadır.

Madde 4- İşbu kanun 1338 senesi martı iptidasından itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrasına Müdafai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 9 Mart 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 9 Mart 1338’dir. Aynı gün müzakere edilen kanun ile bilumum silah altında bulunanlara (endaza) maaşları dört kat artırılmıştır. Bütçe harcamalarıyla ilgili bir kanundur¹²⁴.

4.1.6. Seferberlik ve Cephe Zammı Maaş Kanunu Muaddil Kanun

Kanun No. 201

Madde 1- “Seferberlik müddetince bilûmum beni, bahrî havaî erkân, ümera, zabitan ve mensubin ve esnafı askeriye ve sahra posta memurları ve muhasebe memurlarından ve zabıt namzetlerle muzıka muallim ve muavinlerinden ve takım başı ile kıdemli küçük zabitan ve bahriyede gedikli zabıt namzetlerinden atideki

¹²³ *Zabıt C.*, Cilt: 18, ss. 142-144; *Düstur*, Cilt:3, s.5.

¹²⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 18, ss. 144-145; *Düstur*, s.6.

maddelerde muharrer hidemat ve vazaifte filen bulunanlara maa tahsisatı fevkalâde almakta oldukları maaşlarına zammen ber- veçhi ati seferberlik zammı verilir:

(A)- Seyyar orduya mensup ve cephe ve nizam harbine dahil bilûmum kıtaat, kol, kafile, seyyar hastane ve karargâhlarda müstahdem olanlarla dahili memlekette ve fakat aleddevam hali faaliyette bulunan nakliye kolları zabitanına ve devri çarktan itibaren mensup olduğu limana avdetine kadar bahriye zabitanına şehri biner kuruş verilir

Madde 2- Seyyar orduya, mensup olan ve fakat cephe nizam harbine dahil bulunmıyan kıtaat ve müessesat ile seyyar ordunun gayri cephe ve ordular mensubinine ve müessesat ve teşkilâtı sabitede müstahdem olanlara ve dahili memleketteki nakliye katarlarının katar, tabur, nokta, hat karargâhlarındaki zabitan ve devri çark halinde olmayan sefain veya karada müstahdem bahriye zabitanına ve küçük zabitanına seferberlik zammı verilmez.

Madde 3- Dahili memlekette asayişe memur kıtaat zabitan ve mensubini berayi takibat garnizonlarından hareketlerinden itibaren avdetlerine kadar seyyar buldukları müddetçe şehri biner kuruş alırlar.

Madde 4- Seyyar orduya mensup ve cephe nizam harbine dahil efrada ve keza dahili memlekette mevcut nakliye kollarının ikinci maddede muharrer efradına her ay ve üçüncü maddede mezkûr hah takipteki efrada takipte buldukları, müddetçe kuruş seferberlik zammı ita kılınır.

Madde 5- Muharip cephede ve sair şahsan erzak tedariki mümkün ve suhuleti olmayan menatıkta zabitan bedeli mirisi nakten alınarak bir nefer tayını miktarında aynidir.

Madde 6- İşbu seferberlik zammı gerek kadro fazlası ve gerek cezaen açıkta kalanlarla mahpusine ve bir aydan ziyade mezuniyet alanlara ve müddeti mezuniyet ve tebdilhavasını tecavüz et tirenlere ita olunmaz.

Madde 7- Seferberlikte bilûmum erkân, ümera ve zabitan verilmekte olan bir neler tayın, hakkındaki kanun ile hali seyirde ve bahriyede taamiye itası hakkındaki kanun ahkâmı seferberlik müddetince gayrı meri ve seferberlik ve cephe zammı maaş kanunu hakkındaki 2o teşrinievvel 1336 tarihli kanun mülğadır.

Madde 8- Seferberlik zamaiminden tekti hır ile hiç bir şev tevkif edilmez.

Madde 9- İşbu kanun [mart (338 tarihinden mer'iyülicradır.

Madde 10- işbu kanunun icrasına Müdafaa Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Müzakeresi: 16 Mart 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının meclise verilişi ve müzakeresi 11 Mart 1338'di. Bu kanun ile seferberlik ve cephe zamları yukarıdaki gibi belirlenmiştir. Bütçe giderleriyle ilgili bir kanundur. O dönemki yapılan askeri aylık ve harcamaları gösterir¹²⁵.”

4.1.7. Makam Maaş ve Müteferrikası Hakkında Kanun

Kanun No. 202

Madde 1- “Berrî, bahrî ve havaî erkân, ümera ve zabitan ve mensubini askeriyeden rütbesi fevkındâki makamatı alelûsul liyakatle gerek asaleten ve gerek vekâleten işgal edenlere filen vazife ifa ettikleri müddetçe kendi rütbelerine mahsus maatahsisatı fevkalâde maaşı aslı ile bir derece mafevk rütbenin maatahsisatı fevkalâde maaşı aslîsi arasındaki farkın nısfı, rütbeleri muhassasatına zammen makam maaşı olarak ita kılınır.

Madde 2- Rütbesi fevkındaki bir makamı işgal eden zatın bir aydan fazla bir müddet için o makamdan muvakkaten infikâki halinde makam maaşı kendisine değil vekiline ita olunur.

Madde 3- Mafevk makam işgali ahvali fevkalâdenin icap ettirdiği zaruret ve ihtiyaca tabidir. Bir zatın bir kaç rütbe mafevk makam işgal etmesine zarureti katiye hasıl olabilir. Ancak bu gibilere makam derecesi ne olursa olsun birinci maddedeki farktan fazlası ita olunmaz.

Madde 4- Makama ve binaenaleyh filen kumanda eden zata ait olmak ve muavinlerine şamil olmamak üzere Ordu kumandanlarına maktuan şehrî üç bin, Müdafaa Milliye Vekâleti Müsteşarile Kolordu kumandanlarına (iki bin, cephe ve ordu Erkânı Harbiye Reislerde Fırka kumandanlarına bin kuruş makam müteferrikası ayrıca ita kılınır.)

Madde 5- 28 nisan 1337 tarihli ordu maaşatı ile cephe zamlarının sureti tesviyesini mübeyyin kanun ahkâmı mülğadır.

Madde 6- İşbu kanun 1 mart 1338 tarihinden itibaren meriyülicradır.

¹²⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 18, ss. 149-164; *Kavanin Mecmuası*, ss. 230-231.

Madde 7- İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 11 Mart 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası ve müzakeresi de 11 Mart 1338’dir. Bu kanun askeri alandaki görevli komutan v.s. nin aldıkları maaş ve zamlarını gösterir. Makam ve rütbeye göre alınacak olan maaşın belirlendiği bir kanundur. Ayrıca o dönemin bütçe harcamalarını gösterir¹²⁶.

4.1.8. Sigara Kâğıtları, Kibrit ve Kav Kutularının İstihlâk Resmine Dair 12 ve 14 Mart 1334 Tarihli Kanunlara Müzeyyel Kanun

Kanun No. 215

Madde 1- “Sigara kâğıdı ve kibrit ve kav kutularının istihlâk resmine dair 12 ve 14 mart 1334 tarihli kanunların beş ve altıncı maddelerinde zikrolunan ahkâmı müsadere mefsuttur. Altıncı madde mucibince miktarı muayyenden her elli veya altmışa kadar küsur fazlalar için bir misil istihlâk resmi istifa ve elliden noksan kutuların beheri için beşer ve defterlerin beheri için onar kuruş cezayı nakti ahz olunur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanun ahkâmının icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 30 Teşrinisani 1337’dir 10- 15 Nisan 1338 tarihlerinde müzakere edilen bu kanun ile hatırlanacağı üzere 16 Eylül 1336/1920 gün ve 31 sayılı kanunla evvelce elli yapraklı sigara kâğıdı defteri başına alınan 10 para tutarındaki vergi 20 paraya (yarım kuruşa) çıkarılmış, 30 Eylül 1920 gün ve 32 Sayılı Kanunla da evvelce bir kutu kibritten alınan 5 paralık vergi 20 paraya çıkarılmıştır. Şimdi, bir kuruşun altındaki bu tüketim vergilerinden alınan cezaların artırılması yoluna gidiliyordu. Çıkarılan bir kanunla (452): Sigara kâğıdı defteri, kibrit ve kav kutularına denetim pulu yapıştırılmak suretiyle ödenen tüketim vergisini ödeyemeyenlere ait cezalar artırılıyordu. Kibrit ve kav kutuları için kutu başına 5 kuruş, sigara kâğıdı defteri başına 10 kuruş ceza alınacaktı.

“Verimlilik yönünden yapılan değişiklikten önemli bir gelir artışı beklenmeyeceği açıktır. 1 kuruşun altındaki söz konusu tüketim vergilerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeyenlerin ortaya çıkarılması halinde alınacak 5–10 kuruşluk para cezalarının, yükümlülüklerin izlenmesi ve vergi kontrolü için yapılacak

¹²⁶ *Zabıt C.*, Cilt: 18, ss. 164-171; *Kavanin Mecmuası*, ss. 232-233.

giderleri bile karşılaması kuşkuludur.” Vergi kontrolü için getirilen bu kanun ile sigara kâğıdı, kav ve kibrit kutularından alınacak vergiler kontrol edilmeye çalışılmıştır¹²⁷.

4.1.9. Merakibi Bahriyeden Alınacak Rüsüm Hakkında Kanun

Kanun No. 216

Madde 1- “Bilûmum merakibi bahriye ve sefainden liman idarelerince merbut tarifede muharrer olduğu veçhile rüsümü bahriye istifa olunur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Müdafaai Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

Rüsümü bahriye tarifesi

1- Müruriye resmi

A- 0- 3 tona kadar maktuan 15 kuruş

4- 30 tona kadar üç ton için alman resme ilâveten beher fazla ton için 3 kuruş

31- 100 tona kadar otuz ton için alman resme ilâveten beher fazla ton için 2 kuruş

101- 300 tona kadar yüz ton için alınan resme ilâveten beher fazla ton için 1 kuruş

301- Yukarı tona kadar üç yüz ton için alınan resme ilâveten beher fazla ton için 20 para

B- Müruriye resmi almak için limana uğrayan sefain ve merakibin mezkûr limana yolcu veya hamule ihraç etmesi veyahut yolcu veya hamule irkâp etmesi şarttır. Bu tarzda yolcu ve hamule alıp vermeyen sefain ve merakipten ikinci madde mucibince yalnız vize resmi alınır. Ahvali mücbire tahtında limana uğrayan sefain ve merakipten resim alınmaz.

2- Vize resmi

0- 3 tona kadar maktuan 5 kuruş

4- 30 tona kadar maktuan 10 kuruş

31- 100 tona kadar maktuan 15 kuruş

101- 300 tona kadar maktuan 20 kuruş

301- Yukarı tona kadar maktuan 25 kuruş

¹²⁷ *Zabit C.*, Cilt: 19, ss. 174-176; *Kavanin Mecmuası*, s. 253; Müderrisoğlu, ss. 443-444.

Her ayın iptidasında rüsümü şehriyeyi tediye ve tecdidi tezkere etmeyen sefain ve merakipten vereceği rüsümü şehriyenin iki misli ceza alınır.

3- Şehriye resmi

A- Vapurlardan iskelelere ve iskelelerden vapurlara yolcu nakleden kayıklardan beş tona kadar şehri maktuan 100 kuruş.

B- Vapurlardan İskelelere ve iskelelerden vapurlara hamule nakleden kayıklardan her tondaki mavunalarından şehri maktuan 200 kuruş

C- Her tondaki balıkçı kayıklarından şehri maktuan 100 kuruş.

D- İki muhtelif liman arasında çalışan pazarcı kayıklarından 100 kuruş

F- Aynı limanın isketeleri arasında çalışan pazarcı kayıklarından şehri maktuan 100 kuruş

4- Tayfa tezkeresi

Her sene martta tebdil edilmek ve bir sene hükmü cari olmak üzere tayfa tezkereleri için 300 kuruş

5- Senedi bahrî harcı:

1- Elyevm alınmakta olan 57 kuruş senedi bahri 100 kuruş Elyevm alınmakta olan 20 kuruş ilâm harcı 50 kuruş Ferağ ve intikal harcı olarak alınan binde beş binde on kuruş

Cezalar

Uğradığı limanda vize muamelesini yaptırmayan ve gideceği; mahal için tecdidi tezkere ettirmeyen sefain ve merakibi bahriyeden:

0- 3 Tona kadar maktuan 200 kuruş

4- 30 Tona kadar maktuan 400 Kuruş

31- 100 Tona kadar maktuan 600 kuruş

101- 300 Tona kadar maktuan 800 kuruş

301- Yukarı Tona kadar maktuan 1000 kuruş

Ceza alınır.

2- Her ayın iptidasında rüsümü şehriyeyi tediye ve tecdidi tezkere etmeyen sefain ve merakipten vereceği rüsümü şehriyenin iki misli ceza alınır.

Muafiyet

1- Tebaai ecnebiyeden satın alınan sefain ve merakibi bahriyeden yalnız senedi bahri ve ilâm hara alınıp ferağ harcı alınmaz.

2- Her iskeleye uğrayarak posta nakleden sefainden müruriye resmi bir seferi kâmilde ve ilk iskelede bir defaya mahsus olmak üzere alınır. Uğradığı iskelelerde yalnız vize resmi tediye eder.

Rüsumu bahriye kanununa zeyldir.

Kanuna ilâve:

Madde 1- Sefain ve merakipten tarife haricinde alınan rüsum mülğadır.

Mesaha resmi

İki tona kadar olan merakipten 200 kuruş

3- 10 tona kadar olan merakipten 500 kuruş

11- 30 tona kadar olan merakipten 700 kuruş

31- 100 tona kadar olan merakipten 750 kuruş

İlâveten 30 dan fazla olan beher ton için 10 kuruş, 100 ton mafevki olan merakipten 1450 kuruşa ilaveten 100 den fazla olan beher ton için beş kuruş.

Safra resmi

Türkiye limanlarından sefainin alacağı safranın beher tonasından 100 kuruş resim alınır.

Şehriye

Limanlarda işleyen römorkör, istimbot; tarak, makine ve dubasından şehrfi 1000 kuruş resim alınır.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 1338’dir. 15 Nisan 1338’de müzakere edilen bu kanun ile vapur, gemi, tekne, kayık vs. gibi deniz nakil vasıtalarından alınacak vergi miktarı yukarıdaki gibi hükme bağlanmıştır. Gelir artırıcı ve gelir düzenleyici mali bir kanundur¹²⁸.

4.1.10. İstihlâk Resmi Hakkında Kanun

Kanun No. 217

Madde 1- Şeker, petrol, çay, kahveden 25 mart 1335 tarihli kararname ile istifa edilmekte olan resim atideki miktara iblâğ- edilmekle beraber pirinç ve bilûmum baharat, margarin yağlan, mum, adi sabun, boş çuvallar da hizalarında gösterilen miktarda İstihlâk resmine tabi tutulmuşlardır.

¹²⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 176-190, 196-197; *Kavanin Mecmuası*, ss. 254-256.

Şeker	beher kilosundan	onbeş	kuruş
Petrol	beher kilosundan	altı	kuruş
Kahve	beher kilosundan	yirmi	kuruş
Çay	beher kilosundan	kırk	kuruş
Pirinç	beher kilosundan	on	kuruş
Baharat	beher kilosundan	otuz	kuruş
Margarin	beher kilosundan	seksen	kuruş
Mum	beher kilosundan	otuz	kuruş
Adi sabun	beher kilosundan	beş	kuruş
Boş çuval	beher kilosundan	beş	kuruş

Madde 2- İstihlâk resmi mevaddı mezkûrenin hini ithalinde ithalât rüsumile beraber gümrüklerce istifa olunur.

Madde 3- İşbu kanunun mevkii meriyete vazedildiği günde perakendeciler yedinde bulunanlar müstesna olmak üzere gümrüklerde ve Bankalar ile ticarethanelerin depo ve ardiyelerinde mevcut olan balâda muharrer mevaddın miktarını nihayet bir hafta zarfında ashabı babeyannarne rüsumat idarelerine ve rüsumat idareleri olmayan mahallerde mal memurlarına haber vererek bunlardan şeker, kahve, çay ve petrolün farkı resmini ve diğerlerinin tamam resmi istihlâkını ifa etmeğe mecburdurlar. Beyanname vermeyenlerden müddeti mephusenin inkızasında iki kat resim cezaen istifa olunur. Beyanname muharrer miktardan zuhur edecek fazlalar hakkında da aynı muamele icra olunur. Mezkûr depo ve ardiyeler ile tüccar yedinde bulunan bu mevaddın resmi istihlâkını ifadan imtina edenler hakkında tahsili emval kanunu ahkâmı tatbik olunur.

Madde 4- 25 mart 1335 tarihli kararname ahkâmı mülğadır.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 26 Haziran 1337 tarihinde T.B.M.M’ ye verildi. 15 Nisan 1338’de müzakere edilen bu kanun ile şeker, çay, kahve ve petrolden önceden alınan 25 Mart 1919 tarihli bir kararname ile Osmanlı Hükümetinin koyduğu tüketim vergisi, TBMM’nin bu kararıyla artırılmıştır. TBMM’nin açılışından sonra bazı Osmanlı kanun ve Kararnamelerini, bu kararname gibi aynen kabul edilerek yürürlüğe koymuştur. Savaş döneminde büyük hazırlık için

ek gelir aranırken, söz konusu uygulama yani kanun gelir getirecek şekilde yukarıdaki gibi düzenlenmiştir. Böylece çay, şeker, kahve ve petrolden alınan tüketim vergisinin miktarı artırılmıştır. Ayrıca vergilerin kapsamı genişletilerek pirinç, baharat, margarin, mum, adi sabun ve boş çuvallar vergi kapsamına alınmıştır. Vergi konusu olan tüketim mallarının büyük çoğunluğunun ithal malı olması; çıkarılan kanunun gelir artırmasının yanı sıra, ithal malların talebini kısmayı da öngördüğünü göstermektedir. Sınırlı döviz kaynaklarının, tüketim malları yerine, daha zorunlu ithal malı durumda bulunan, silah, cephane ve askeri malzeme alınmasına kaydırılması istenmektedir. 15 Nisan 1922 tarihli bu kanunun 1. Maddesiyle yeni vergi kapsamına giren ürünler; 2. Maddesiyle bu ürünlerden ithal edilecek alanlardan alınacak gümrük vergisi miktarı; 3. Maddeyle de, kanunun yürürlüğe girdiği tarihte perakende satış yapanlar dışında gümrüklerde, banka ve toptancıların depolarında bulunan vergi konusu malların miktarı ile ilgililer tarafından vergi dairelerine, vergi dairesi olmayan yerlerde, defterdarlık ve mal müdürlüklerine bildirilmesi kararı alınmıştır. Bu bildirim ile şeker, çay, kahve ve petrolün eskisine oranla vergi farkı ve yeni vergiye tabi tutulan malların vergilerinin tamamı ödenecekti. Bildirimde bulunmayanlar ile eksik bildirimde bulunanlar hakkında cezai işlem yapılacaktır hükmü kanunda yer almıştır.

Böylece gümrük banka ve toptancı tüccarlarının depolarında bulunan vergiye tabi malların stoklarının vergilendirilmesi, kısa sürede küçümsenmeyecek bir gelir artışı sağlamıştır. Bütçe gelirlerinin arttırılmasının amaçlandığı gelir artırıcı bir kanundur¹²⁹.

4.1.11. Şehbenderhaneler Rüsümünün Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 219

Madde 1- “19 haziran 1298 tarihli şehbenderler nizamnamesine merbut tarifei mahsusada münderiç maktu ve nisbî harçlar beş misline iblağ edilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye ve Hariciye Vekilleri memurdur.

Müzakeresi: 16 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilşi 29 Teşrinisani 1336'dır. 16 Nisan 1338 tarihinde müzakere edilen kanun ile şehbenderhaneler rûsumu 5 misli artırılmıştır. Gelir artırıcı bir kanundur¹³⁰.”

¹²⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 145-159, 172-173, 195-196; *Düstur*, s. 54-55; Müderrisoğlu, ss. 444-445.

¹³⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 19, s. 208,194-195; *Kavanin Mecmuası*, s. 259.

4.1.12. Kibrit İstihlâk Resminle Tezyidi Hakkında Kanun

Kanun No. 220

Madde 1- “Elliden altmışa kadar kibriti muhtevi bir kutu için 30 eylül 1336 tarihli kanun mucibince alınmakta olan on para istihlâk resmi yirmi paraya iblağ olunmuştur.

Madde 2- İşbu kanunun tarihi meriyetinden itibaren on beş gün nihayetine kadar bilûmum kibrit amil ve tacir ve bayileri yerlerindeki kibrit kutularının miktarını 30 eylül 1336 tarihli kanun mucibince beyanname ile memurini maliyeye ihbara ve farkı resmini ifaya mecburdurlar. Bu müddet hitamında mektum tutulduğu anlaşılan kibrit kutularının beherinden iki kat resim cezaen istifa olunur.

Madde 3- 14 mart 1334 ve 30 eylül 1336 tarihli kanunların işbu mevaddı kanuniyeye muhalif olmayan ahkâmı bakidir.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 16 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilmesi 18 Haziran 1337'dir. 16 Nisan 1338'de müzakere edilen kanun aynı gün kabul edildi. Gelir artırıcı bir kanun olup, 30 Eylül 1920 gün ve 32 sayılı kanunla alınan 5 paralık kibrit kutularından alınan tüketim vergisi 10 paraya çıkartılmıştır. Daha sonra yeniden zamlanan kibrit kutularından alınan vergi kibrit kutusu başına 20 paraya çıkarılmıştır. Ancak kibrit tüketim vergisinden istenen gelir sağlanamamıştır. Böylece bütçe gelirleri 20.000 lira kadar artırılmak istenmiştir¹³¹.

4.1.13. Sigara Kâğıdının İstihlâk Resminin Tezyidine Dair Kanun

Kanun No. 221

Madde 1- “Azamî dokuz santimetre tul ve azamî beş santimetre arzında elli varakı havi bir sigara kâğıdı defteri için 30 Eylül 1336 tarihli kanun mucibince alınmakta olan yirmi para istihlâk resmi kırk paraya iblâğ edilmiştir.

Madde 2- İşbu kanunun tarihi meriyetinden itibaren onbeş gün nihayetine kadar bilûmum sigara kâğıdı amil ve tacir ve bayileri yerlerindeki sigara kâğıdı defterlerinin miktarını 30 eylül 1336 tarihli kanun mucibince beyanname ile memurini maliyeye

¹³¹ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 170-172, 200-206, 236-237; *Kavanin Mecmuası*, s. 160; Müderrisoğlu, ss. 446-447.

ihbara ve resim farkını ifaya mecburdurlar. Bu müddet hitamında mektum tutulduğu anlaşılan sigara kâğıdı defterlerinin beherinden iki kat resim cezaen istifa olunur.

Madde 3- 12 mart 1334 ve 30 eylül 1336 tarihli kanunların işbu kanuna muhalif olmayan ahkâmı bakidir.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 11 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilışı 18 Haziran 1337'dir. 16 Nisan 1338 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile sigara kağıdı defterlerinden alınmakta olan defter başına 20 paralık vergiye yeniden yüzde yüz zam yapılarak vergi miktarı 40 paraya (1 kuruş) çıkarılmıştır. 2. Maddedeki düzenlemeyle de bütçe gelirlerinde 50- 60.000 lira dolayında bir artış sağlanmak istenmektedir. Gelir artırıcı bir kanundur¹³².

4.1.14. Cezayı Naktilerin Beş Misline İblâğına Dair Kanun

Kanun No. 222

Madde 1- “Resmi damga ve İnhisarı duhan ve tekâlifi emiriyenin takasiti muayyenesinde ademi tesviyesinden dolayı istifa olunacak mücazatı naktiye hakkındaki kavanin ile Büyük Millet Meclisi tarafından vazolunan kavanin müstesna olmak üzere kavanin ve nizamatı sairede muharrer bilûmum cezayı naktiler beş misline iblâğ olunmuştur.

Madde 2- Birinci madde mucibince tezyit edilmiş olan cezayı naktiler filin nev'i kanunisine ve kabiliyeti istinafiye ve emyiziye ile mehakim ve devairin vazife ve salâhiyeti gibi ahkâmı esasıyei kanuniyeye haizi tesir değildir.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren ika edilecek efalden dolayı birinci madde mucibince tezyide tabi olsun olmasın hüküm ve istifası iktiza eden bilûmum mücazatı naktiyenin kanunu cezanın otuz yedinci maddesine ve kavanini saireye tevfikan hapse tahvilinde beher yüz yirmi beş kuruş ve kûsuru birer gün hapse muadil tutulur.

Madde 4- Birinci ve üçüncü maddelerin hükmü işbu kanunun tarihi mer'iyetinden mukaddem vukubulan ef'al ve ceraime şamil değildir.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

¹³² *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 205-236; *Kavnin Mecmuası*, s. 261; Müderrisoğlu, 447.

Madde 6- İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 17 Nisan tarihli bu kanunun lâhiyası 15 Nisan 1338’de verildi. 17 Nisan 1338’de müzakere edilerek kanunlaştı. Kanunla damga vergisi, tekel gelirleri ve Büyük Millet Meclisince çıkarılan vergi kanunları dışında kalan bütün gelir kanunlarında, tüzüklerde ve kararnemelerde yer alan para cezaları beş katına çıkarılmıştır. Bu zamlı uygulamanın, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra doğacak vergi suçlarına uygulanması kararı alındı. Para cezalarının hapse çevrilmesinde uygulanacak esaslarda yine aynı kanunla belirlendi. Kanun ile vergi mükelleflerini para cezasını göze alamayacakları bir durumda karşı karşıya koyarak, mükellefiyetlerini eksiksiz ve noksansız yerine getirmeleri amaçlanmıştı. Böylece bütün vergilerin zamanında ödenmesi sağlanacaktı. Bu yönüyle vergi tahsilâtını hızlandırıcı bir kanundur¹³³.

4.1.15. Vazifei Mahsusa İle Ukraynaya Gidecek Heyetle Masarifi Zaruriyesine Karşılık Olmak Üzere 1338 Senesi Hariciye Vekâleti Bütçesine Mevzu Tahsisat Kanununa Müzeyyel Kanun

Kanun No. 227

Madde 1- “Ukraynaya gidecek Heyetin masarifine karşılık olmak üzere 20 mart 1338 tarihli kanun ile 1338 senesi Hariciye bütçesine faslı mahsus olarak mevzu yedi bin beş yüz lira tahsisat on beş bin liraya iblağ olunmuştur. .

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3- İşbu kanunun ahkâmının icrasına Hariciye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 25 Nisan 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 16 Nisan 1338’de verilmiştir. 25 Nisan 1338’de müzakere edilerek kanunlaşmıştır. Bu kanun ile Ukrayna’ya gidecek olan heyetin masrafı için Hariciye Vekâleti bütçesine yedi bin beş yüz lira olan tahsisatın on beş bin liraya çıkarılması kararı alınmıştır. Bütçe harcamaları ilgili mali bir kanundur¹³⁴.

¹³³ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 159-161, 244-262; *Düstur*, s.59; Müderrisoğlu, ss. 447-448.

¹³⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 407- 411; *Düstur*, s.66.

4.1.16. Muecceliyeti Askeriye Vergisi Hakkında Kanun

Kanun No. 228

Madde 1- “Mükellefiyeti askeriye dahilinde bulunanlardan atide tadat olunanlar müecceliyeti askeriye vergisine tabidirler.

A- Mükellefiyeti askeriye kanununun 91, 92. ve 93 üncü maddelerde mevaddı müzeyyeleleri mucibince hizmeti askeriyeden İstisna edilenlerden hemsinleri tahtı silâhta bulunanlar.

B- Mükellefiyeti ziraiye kanunu ile mükellefiyeti askeriye kanununun 95 inci maddesine ve idarî mukarrerata müsteniden tecil olunanlar (cetveli merbuttur)

H- Hemsinleri tahtı silâhta bulunanlardan hükümetçe görülen lüzum üzerine henüz mahallerinde terkedilen veya celbolunmayanlar ve bilâ müddet mezun tutulanlar.

E- Hidemi askeriye ademi kabiliyeti dolayısıyla ihraç olunanlarla zafiyeti bedeniyelerine mebni senei atiyeye terkolanlar.

F- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahilindeki mahaller ahalisinden olupta firarı olmayarak şimdiye kadar bu mıntaka haricinde kalmış ve emsali silâh altına alınmış bulunanlar.

Madde 2- (A) Fıkrasındaki istisnaiyet erbabından maaşı aslileri ile tahsisatı fevkalâdelerinin yekûnundan şehri yüz kuruşta bükmüş alınır ve kûsurat yüz kuruş itibar olunur. Yevmiye veya ücret veya aidat ve muhassasat alanlar aynı muameleye tabidir.

Madde 3- (B) fıkrasındaki müecceller vergi itibarile üç dereceye tefrik olunur.

Birinci derece:

Askerî erzak ve levazım müteahhitleri.

Ziraat erbabı.

Mevaşi ve Hayvanat ashabı.

Aşar ve 'rûsumu belediye mültezimlerinden muayyen depozito verenler.

Vesaiti nakliye ve posta müteahhitleri.

Şirketlerin müdür, muhasebeci ve Fen memurları ve emsali.

İkinci derece:

İhtiyacı memlekete binaen bırakılan değirmenci ve fırıncılar ve sanatkârlar.

Vesaiti nakliye ve Posta sürücülere ve nakliye kolları efradı müeceelesi.

Ücretle hükümete nakliyatta bulunan vesaiti bahriye ashabı.

Orak ve Harman makinistleri.

Umumî ve hususi hastanelerle Hilâliahmer ve şimendifer müstahdemini ve fabrikaları ustaları.

Üçüncü derece:

Büyük Millet Meclisi aklâmı ketebesini ve matbaa müstahdemini ve matbuat mensubini ile mürettip ve makinistler.

Mektep ve Medrese muallimleri.

Sıhhiye müfettişi ve memleket tabibi ve eczacısı ve baytarı belediye mimarı.

Birinci ve ikinci sınıf ihtiyat zabitanından veya memurini askeriyeden ademi ihtiyaca mebni mezun bırakılanlar.

Küçük Sıhhiye memurlarlarıyla belediye aşî memurları.

Jandarma suretile müeccel rûsumat ve düyunu umumiye ve memleha kolcuları ve muhafaza memurları.

Liman çavuşlarıyla fener gardiyanları.

Orman muhafaza memurları ve kır bekçileri.

Bunlardan birinci ve ikinci derecede bulunanlar mahalleri mecalisi idaresince hakikî servet ve istitaatlara göre berveçhi ati tayin olunacak vergii seneviye tabi olup üç ay zarfında ve üç müsavi taksitte istifa olunur.

Tekasitin müddeti tediyesi kanunun tarihi ilânından itibaren her ayın ilk onbeşinci gününe kadardır.

Birinci derece: 300, 400, 600 lira

İkinci derece: 50, 100, 150 lira

Üçüncü derece: İstisnaiyet erbabı gibi maaş veya yevmiye veya ücret veyahut aidat ve muhassasat olarak aldıkları mebalîğın şehri yüz kuruşta bir kuruşu.

Birinci ve ikinci sınıf ihtiyat zabitanından veya memurini askeriyeden ademi ihtiyaca mebni mezun bırakılanlar;

Küçük sıhhiye memurlarıyla belediye aşî memurları;

Jandarma suretiyle müeccel Rûsumat ve Düyunu umumiye ve memlâha kolcuları ve muhafaza memurları;

Liman çavuşlarıyla fener gardiyanları; Orman muhafaza memurları ve kır bekçileri.

Bunlardan birinci ve ikinci derecede bulunanlar mahalleri mecalisi idaresince hakiki servet ve istitaatlarına göre berveçhiati tâyin olunacak vergii seneviye tabi olup üç ay zarfında ve üç müsavi taksitte istifa olunur:

Takasitin müddeti tediyesi kanunun tarihi ilânından itibaren her ayın ilk on beşinci gününe kadardır:

Birinci derece: 300, 400, 600 lira

İkinci derece: 50, 100, 150 lira

Üçüncü derece- İstisnaiyet erbabı gibi maaş veya yevmiye veya ücret veyahut aidat ve muhassat olarak aldıkları mebalîğın şehri yüz kuruşta bir kuruşu.

Madde 4- (C) fıkrasında muharrer efradı mezune mahalleri mecalisi idaresince, hakikî servet ve istitaatlarına göre tâyin olunacak derecat üzerine vergiye tabidir. Derecat ile âzami ve asgari vergileri berveçhiati olup dört taksitte istifa olunur. Takasitin müddeti tediyesi kezalik. kanunun tarihi ilânından itibaren her üç ayın ilk on beşinci gününe kadardır.

Köylerde:

Bizzat veya bilvasıta ziraat erbabı ile hayvanat ashabı: Senevi 10 liradan 100 liraya kadar;

Münhasıran keresteci, kömürcü ve oduncu olanlar: Senevi 5 liradan 50 liraya kadar;

Ziraat amelesi: Senevi 1 liradan 5 liraya kadar.

Şehir ve kasabalarda:

Perakende ve toptancı tüccar ve komisyoncular: Senevi 50 liradan 250 liraya;
Emlak ve arazi ve ziraat sahipleri: Senevi 25 liradan 125 liraya;

Sanatkâr ve perakendeci ve dükkâncı esnaf: Senevi 10 liradan 100 liraya;

Şehir amelesi (kömür şimendifer, fabrikalar amelesi, duvarcı, arabacı, kayıkçı, hamal ve emsali): Senevi 2 liradan 10 liraya.

Efradı mezuneden bulunan memurin istisnaiyet erbabı gibi vergiye tabidir.

Madde 5- (D) fıkrası.: Mükellefiyeti askeriye kanununun 69' uncu maddesi mucibince ahvali bedeniyesinden dolayı fiilen hizmeti askeriyeyi ifa edemeyeceği taayyün ederek mükellefiyeti askeriyeden ihraç, edilenler emsalleri silâh altında bulunduğu müddetçe ve neşvünemayı bedenlerinin ademi müsaadesinden naşi senei âtiye muayenesine terkolanlar da hizmeti askeriye alınincaya kadar dördüncü

maddedeki efradı mezune hakkında musarrah tertip ve nispet dairesinde ve fakat asgari makadirinde vergiye tabidirler.

Mükellefiyeti askeriye kanununun 71 ci maddesine tevfikan istisna edilenler bu vergiden muaftır.

Madde 6- (H) fıkrasında zikrolunanlar berveçhi âti vergiye tabi tutulurlar:

Birinci derece: Ticaretle meşgul olanlar veya esbabı emlâk ve servetten bulunanlar: Senevi 300, 400, 600 lira;

İkinci derece: sanatla veya keddiyemmiyle temini maişet edenler: senevi 50; 100, 150 lira.

Derecat ve nispetleri mahalleri meclisi idaresince tâyin ve ilan edilecek olan işbu vergileri tediye etmeyenlerin mahallerindeki emvali menkule ve gayrimenkulelerine müracaatla Tahsili emval kanununa tevfikan istifa olunur. Mahallerinde emval ve emlâki bulunmayanlar ele geçtiklerinde vergileri iki kat alınmakla beraber emsalinin silâh altında bulunduğu müddetin iki misli istihdam olunurlar.

Madde 7- İşbu kanun mucibince tarhedilen vergiler tam bir senei maliyeye mahsus olup suveri tatbikiyesi Müdafaa-i Milliye ve Maliye vekaletlerinden müştereken yapılacak talimatname ile tayin olunur.

Madde 8- İşbu kanun 1 mart 1338 tarihinden itibaren ordunun hali hazara ircama kadar mer'iyülicradır.

Madde 9- İşbu kanunun icrayi ahkâmına Müdafaa-i Milliye î Maliye vekilleri memurdur. “

Müzakeresi: 2 Mayıs 1338 sayılı bu kanunun lâhiyasının meclise gelmesi ve müzakere tarihi 2 Mayıs 1338'dir. Bu kanun Askerlikten Tecil Vergisi Kanunu demektir. Bu kanun vergi yükümlülüklerini, yürürlükteki Askerlik Yükümlüğü Kanunu ve Tarım Yükümlülüğü Kanunu hükümleri uyarınca silâh altına alınanlardan sakatlık, hastalık gibi durumlar ile, azınlıklara mensup olunması veya silâh altına alınmasına gerek duyulmaması gibi nedenlerle silâh altına alınmamış olanların askeri yükümlü sayılmaları hususundaki düzenlemeleri içerir.

Askerlik Tecil Vergisi Kanunu ile bütçe gelirlerinin önemli ölçüde artırılacağı ve özellikle ilk üç ay içerisinde küçümsenmeyecek ek gelir sağlanacağı düşünülmüştü. 22

Ağustos 1922 günü başlayacak olan Büyük Taarruzun giderlerinin karşılanmasında ve asker sayısının arttırılmasında bu kanun çok önemli bir rol oynamıştır¹³⁵.

4.1.17. 1338 Senesi İkinci Avans Kanunu

Madde 1- “28 Şubat 1338 tarihli Avans kanunu ile verilen yedi milyon liralık tahsilata ilâveten Müdafaai Milliye için on ve devairi saire için beş ki ceman on beş milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Dahiliye sarfiyatı Heyeti Umumiyece Bahriye, Müdafaai Milliye ve Askeri fabrikalar sarfiyatı da Muvazenesi maliye encümenince 1338 için kabul edilen fasıl ve mevadda tevfiğ olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu bu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Müzakeresi: 6 Mayıs 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilışı ve müzakeresi de 6 Mayıs 1338'dir. Bütçe düzenlemesiyle ilgili bir kanundur. Sonradan çıkartılan avans kanunlarıyla birlikte bütçeye destek sağlamak amacını taşır¹³⁶.”

4.1.18. Harp Kazançları Vergisi Kanununun, Yirmi Yedinci Maddesinin Birinci Fıkrasını Muaddil Kanun

Kanun No. 231

Madde 1- “Harp kazançları vergisi itiraznamelerini tetkik edecek merkez komisyonu bir reis ile altı azadan mürekkeptir.

Reis ile azadan ikisi Maliye ve ikisi İktisat Vekâletleri memurinden olmak üzere mezkûr Vekaletlerce, ikisi de Ticaret Odası azası meyanından odaca intihap olunur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve İktisat Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 9 Mayıs 1338 tarihli bun kanunun lâhiyası 16 Mart 1337 tarihinde meclise verilmiştir. 9 Mayıs 1338 tarihinden kanun müzakere edilerek kabul edilmiştir. Kanun ile Harp Kazançları Vergisi itiraznamelerini tetkik edecek merkez komisyonunun kimlerden oluşacağı ve sayısı belirlendi¹³⁷.

¹³⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 465-517; *Düstur*, ss. 72-75; Müderrisoğlu, ss. 455-460.

¹³⁶ *Zabıt C.*, Cilt: 19, ss. 17-525, 542-545; *Kavanin Mecmuası*, s. 274.

¹³⁷ *Zabıt C.*, Cilt: 20, ss. 6-12; *Düstur*, s. 82.

4.1.19. Zahire İthalatından Alınan Gümrük Rüsümünün Temdidi Mer'iyetine Dair Kanun

Kanun No. 238

Madde 1- “Zahire ithalatından alınmakta olan gümrük rüsümü hakkındaki 26 şubat 1338 tarihli kanunun ikinci maddesi hükmü 1338 senesi eylülü gayesine kadar temdit edilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun 1 temmuz 1338 tarihinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 18 Haziran 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 3 Haziran 1338’de meclise verildi. 18 Haziran 1338’de ise kanun mecliste müzakere edilerek aynı gün yasalaştı. Kanun ile zahire ithalatından alınacak gümrük vergisinin süresi uzatılmıştır¹³⁸.

4.1.20. 1338 Senesi Üçüncü Avans Kanunu

Kanun No. 241

Madde 1- “21 şubat 1338 ve 6 mayıs 1338 tarihli Avans kanunlarıyla verilmiş olan yirmi iki milyon liralık tahsisata ilaveten Bahriye ve Müdafaai Milliye ve Askerî fabrikalar için yedi ve devairi saire için beş milyon lira ki ceman on iki milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Sarfiyat bütçeleri tasdik edilen devair için Heyeti Umumiyece Bahriye ve Müdafaai Milliye ve Askerî fabrikalar için 1338 senesi Muvazenei maliye encümenince kabul olunan ve devairi saire için de 1337 senesinde Muvazenei maliye encümenince tesbit edilen fusul ve mevadda tevfiik olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 3 Temmuz 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 3 Temmuz 1338’de meclise verilmiş olup aynı gün müzakere edilmiştir. Bütçe ile ilgili bir kanundur. Sarfiyat bütçeleri ile ilgili bir düzenleme getirmiştir. Bu kanun ile Bahriye ve Milli Savunma ve Askeri fabrikalar için verilmiş olan tahsilâta ilave yapılarak on iki milyon daha verilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁹.

¹³⁸ *Zabit C.*, Cilt: 20, ss. 494, 499, 500, 464-488; *Düstur*, s. 87.

¹³⁹ *Zabit C.*, Cilt: 21, ss. 270-274; *Kavanin Mecmuası*, s. 285.

4.1.21. İktisat Vekâleti Bütçesine Otuz Bin Lira İlâvesine Dair Kanun Kanun No. 247

Madde 1- “1338 senesi İktisat Vekâleti bütçesinin 282 inci faslının birinci emrazı sariyei hayvaniye maddesine yirmi bin ve 288 inci faslının üçüncü Serum darülistihzarı maddesine de on bin lira tahsisat ilâve olunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve İktisat Vekilleri memurdur.

Müzakeresi: 26 Temmuz 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 18 Temmuz 1338'de meclise verildi. 26 Temmuz 1338 tarihinde müzakere edilen kanun ile İktisat Vekâleti bütçesine 30 bin lira ilave edildi. Bütçe ile ilgili bir kanun olup, mali harcamaları gösterir¹⁴⁰ .”

4.1.22. Dördüncü Avans Kanununun

Kanun No. 250

Madde 1- “28 şubat ve 6 mayıs 1388 ve 3 temmuz (338 tarihli kanunlarla sarfına mezuniyet verilen otuz dört milyon liralık tahsisata ilâveten Bahriye ve Müdafaai Milliye ve askerî fabrikalar için beş ve devairi saire için üç ki ceman sekiz milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Bütçeleri tasdik edilen devair sarfıyatı Heyeti Umumiyece ve Bahriye ve Müdafaai Milliye ve Askerî Fabrikalar sarfıyatı 1338 senesi Muvazenei Maliye Encümenince tesbit olunan ve devairi saire sarfıyatı da 1337 senesinde Muvazenei Maliye Encümenince kabul olunan usul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 21 Ağustos 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilışı 10 Ağustos 1338'dir. 21 Ağustos 1338'de müzakere edilen kanun yukarıdaki maddelerdeki gibi Bahriye ve Müdafaai Milliye ile askeri fabrikaların sarfıyatı için bütçeden sekiz milyon liranın ilavesini hükme bağlar. Bütçe ile ilgili bir kanundur. Bu kanun Büyük Taarruza beş gün kala çıkarılmıştır¹⁴¹ .

¹⁴⁰ *Zabit C.*, Cilt: 21, ss. 499-500,509-510; *Düstur*, s. 102.

¹⁴¹ *Zabit C.*, Cilt: 22, s. 251,276; *Düstur*, s. 112.

4.1.23. Harp Kazançları Vergisinin Tahsiline Dair Olan 25 Teşrinievvel 1336 Tarihli Kanuna Tezyil Edilen Kanun

Kanun No. 251

Madde 1- “Bidayet tarh komisyonlarınca talep olunan beyannameyi vermeyenler veya hilafı hakikat beyanname verenler için 14 kânunuevvel 1335 tarihli kararnamenin 18, 21, 22 inci maddeleri mucibince zammedilen cezaların mecmuu ilga olunmuştur.

Madde 2- Maddei sabıka mucibince beyanname ita olunmamasından veya hilafı hakikat beyanatta bulunmasından dolayı bidayet tarh komisyonlarınca tahkikata müsteniden ve resen takdir olunan temettüatı safiye ile mükellef tarafından işbu kanunun tarihi neşrinden itibaren bir ay zarfında sinini mükellefiyet içinde tuttuğu defatiri ticariyeye istinaden yeniden verilecek beyanname muhteviyatı temyiz komisyonlarınca resen tetkik ve tarafeynin beyanat ve takdiratına göre hasıl ettiği kanaat dairesinde ittihazı karar olunur. Defatiri ticariyeye gayrı müstenit beyanname muteber değildir.

Madde 3- Merkez temyiz komisyonunca bittetik kısmen veya tamamen tasdik olunan vergilere cezaen hiçbir şey zammolunmaz.

Madde 4- 14 kânunuevvel 1335 tarihli kararnamenin işbu mevaddı müzeyyeleye muhalif olan ahkâmı mülgadır.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 23 Temmuz 1338 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilışı ve müzakere tarihi 23 Ağustos 1338'dir. Bu kanun ile 25 Teşrinievvel 1336 tarihli Harp Kazançları Vergisine ait kanunda yukarıdaki belirtildiği şekilde düzenleme yapılmıştır. Mali düzenleme içeren bir kanundur¹⁴².

4.1.24. Beşinci Avans Kanunu

Kanun No. 266

Madde 1- “28 şubat ve 6 mayıs ve 3 temmuz ve 21 ağustos 1338 tarihli avans kanunlarile verilmiş olan 42,000,000 liralık tahsisata ilâveten Bahriye ve Müdafaa

¹⁴² *Zabıt C.*, Cilt: 22, ss. 278-295; *Düstur*, s. 113.

Milliye ve askerî fabrikalar için sekiz ve devairi sarfire için altı ki ceman 14,000,000 liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Bütçeleri tasdik edilen devair sarfıyatı Heyeti Umumiyece ve Bahriye ve Müdafaa-i Milliye ve askeri fabrikalarla vilâyatı müstahlâsa sarfıyatı 1338 senesi için Muvazene-i Maliye Encümenince tesbit olunan devairi saire sarfıyatı da 1337 senesinde Muvazene-i Maliye Encümenince kabul olunan fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Madde 3- Müdafaa-i Milliye Vekâleti için Muvazene-i Maliye Encümenince tesbit edilmiş olan bütçenin c- 239 numaralı faslı mahsusundan 2,000,000 lira bittenzil mezkûr bütçenin 326 ıncı faslının birinci nakliyatı umumiye maddesine ilâve olunmuştur.

Madde 4- Anadolu ve Bağdat demiryolları nakliyat tarifesinin altı misline iblâğına dair 9 nisan 1337 tarihli kanun mülğadır.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 20 Eylül 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 10 Eylül 1338’de meclise verildi. 20 Eylül 1338’de müzakere edilerek kanunlaşmıştır. Bu kanun ile Milli Savunma, Askeri Fabrikalar ve Deniz Kuvvetleri için 8 milyon, diğer daireler için ise 6 milyon toplamda 14 milyon lira daha avans verilmesi kararlaştırılmıştır. O dönemdeki askeri harcamaları gösteren önemli bir kanundur.¹⁴³.

4.1.25. Altıncı Avans Kanunu

Kanun No. 269

Madde 1- “28 şubat ve 6 mayıs ve 3 temmuz ve 21 ağustos ve 20 eylül 1338 tarihli avans kanunlarıyla verilmiş olan 56,000,000 liralık tahsisata ilâveten 2,000,000 liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İstihlâs edilecek mahallerde devairi mülkiye tarafından istihdam olunacak memurun ve müstahdeminin maaş ve tahsisatı ile masarifi sairesi Muvazene-i Maliye Encümeninin teshir edeceği fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Madde 3- Müdafaa-i Milliye Vekâletince mahalli mezkûrede yapılacak teşkilâtı sabite için Muvazene-i Maliye Encümenince tesbit edilecek kadrolar mucibince lüzumu

¹⁴³ *Zabıt C.*, Cilt: 23, ss. 106-118; *Düstur*, s. 129.

sarfı tahakkuk edecek tahsisat mezkûr Vekâletinin senei haliye bütçesinin taallûk ettiği fusul ve mevaddan sarfolunacaktır.

Madde 4- Müdafaai Milliye Vekâleti için Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilmiş olan bütçenin 229 numaralı faslı mahsussundan 300,000 lira bittenzil mezkûr bütçesinin 324 üncü melbusat ve teçhizat faslının beşinci [otomobil ve alât ve edevat ve aksamı fenniyesi masarifi ve nakliyatla kullanılacak benzin, vakom ve gres yağları, karpit ve motosiklet esmanı] maddesine ilâve olunmuştur.

Madde 5- Hazine pulları üç misline iblâğ edilmiştir.

Madde 6- 20 nisan sene 1338 tarihli emvali metruke kanunu mucibince Hükümetçe idare olunacak emvali metrukei gayri menkuleden müsriifi harap olan veya icar ve hasılatı imarına kâfi gelmeyenler alelusul fûruht ve esmanı ashabı namına emaneten irat kaydolunur.

Madde 7- Miktarı nüfusu ne olursa olsun bilûmum aile harcırahı, memura verilen miktarın nısfını tecavüz edemez.

Madde 8- İdarei umumiyei vilâyat kanunu mucibince nasp ve azilleri mahallerine ait bilûmum memurin ile ailelerine her ne suretle olursa olsun verilecek harcırah o vilâyet veya livanın hududu muayyenesini tecavüz edemez.

Madde 9- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyüicradır.

Madde 10- İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 11 Teşrinievvel 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 10 teşrinievvel 1338'dir. 11 Teşrinievvel 1338'de T.B.M.M'de müzakere edilen kanun ile Büyük Taarruz zaferinden sonra barış düzenine geçişi sağlayacak bütçe tedbirlerinin alınması amaçlanmıştır. Mudanya Mütarekesinin imzalandığı 11 Ekim 1922 günü yukarıdaki şekilde düzenlemeler yapılan kanun bütçe düzenlemeleriyle ilgili olarak Altıncı Avans Kanunu olarak çıkartılmıştır.

Ayrıca Kurtuluş Savaşının en son mali kanunu olan Altıncı Avans Kanunu ile 56 milyona ulaşan harcama yetkisine 2 milyon daha eklenmiştir¹⁴⁴.

¹⁴⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 23, ss. 321-327; *Düstur*, s. 134; Müderrisoğlu, s. 483.

4.1.26. İstîlâzedelere Tavizen Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkında Kanun Kanun No. 281

Madde 1- “İstihlâs edilen mahallerdeki muhtacı muavenet erbabı ziraate üç sene müddetle ve üç müsavi taksitte tahsil edilmek üzere tohumluk, çift hayvanatı ve alâtı ziraiye itası için 1338 senesi İktisat bütçesinde (istilâzedelere tavizen verilecek tohumluk, hayvanat ve alâtı ziraiye bedeli) namile açılan faslı mahsusa beşyüz bin lira tahsisat vazolunmuştur.

Madde 2- İşbu tahsisatın 1338 senesi zarfında sarfedilemeyen miktarı 1339 senesi zarfında dahi istimal edilebilir.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 13 Teşrinisani 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 24 Teşrinievvel 1338'dir. 13 Teşrinisani 1338'de müzakere edilen bu kanun ile Kurtuluş Savaşı sırasında düşman istilasına uğrayan yerlerdeki halkın üç yıllığına, üç eşit taksitle ziraat yapmaları için tohumluk, hayvan ve ilgili zirai aletlerin temini için iktisat bütçesine beş yüz bin liranın verilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁵.

4.1.27. Üç Milyon Lira Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No: 285

Madde 1- “İstanbul vilâyetiyle müessesat ve devairi sairenin Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresine intikal eylediği tarihten sonra tahakkuk eden naaş ve masrafı karşılığı olarak üç milyon liranın mevaddı âtiye dairesinde avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İstanbul vilâyeti mülki ve askerî devairiyle müessesatında istihdam edilecek memurin ve müstahdeminin maaş ve tahsisatı ile masirifi dairesi sarfıyatı Muvazenei maliye encümeninin tesbit edeceği fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Madde 3- İkinci madde mucibince icra kılınacak tetkikatın hitamına kadar bir defaya mahsus olmak üzere teşrinisaniye mahsuben avans olarak elyevm vilâyet ve müessesatta bilfiil müstahdem bulunan memurin ile mütekaidin, mazulin ve eytam ve eramiyle tam ve açıkta kalan memurin ve müstahdemine nısıf maaş ve tahsisat verilir.

¹⁴⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 24, ss. 294-517; *Düstur*, s. 162.

Madde 4- 4 teşrinisani 1338 den itibaren kadroların tesbitine kadar müessesat masarifi mübremesinin tesviyesine devam olunacaktır.

Madde 5- Hükümeti zail ece tahsis edilip İstanbul Muhassasatı zatiye idaresince tediye edilmekte olan mazuliyet maaşları 16 mart 1336 tarihindeki memuriyetleriyle miktarı maaşlarını mübeyyin cetveller celp ve tetkik olunduktan sonra ait oldukları daireleri bütçelerine vazedilecek tahsisattan tesviye edilir.

Madde 6- 16 Mart 1336 tarihinden sonra İstanbul idarei zalesince memurin maaşatına vâki olan zamaim ve tahavvülât gerek mazuliyet ve tekaüt ve gerek mezuniyet maaşlarının hesap ve tahsisinde caizi tesir olamaz.

Madde 7- Büyük Millet Meclisince varidat hakkında neşredilmiş olan kavanin 1 mart 1339 tarihinden itibaren tatbik edilecektir, İstanbul'ca şimdiye kadar tahakkuk ettirilmiş olan bilûmum vergi ve tekâlif ile rûsum ve harçların 1338 senei maliyesi şubatı gayesine kadar tahakkuk ve nispetleri dahilinde kemakân tahsil ve cibayetine yine devam olunacaktır. Ancak gümrüklerde şimdilik 28 temmuz 1336 tarihli kanun mucibince resim alız ve muamele ifa ve fakat yalnız onlardan tarifei asliye üzerinden resim istifa edilir.

Madde 8- İşbu karnin tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 9- İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 9 Kânunuevvel 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 7 Kânunuevvel 1338'dir. 9 Kânunuevvel 1338'de müzakere edilen bu kanun ile İstanbul için harcanmak üzere TBMM'ye üç milyon liranın verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca İstanbul ve diğer işlerde yapılacak olan uygulamalar yukarıdaki metindeki gibi belirtilmiştir¹⁴⁶.

4.1.28. İstiklâl Mahkemeleri Azalarının Harcırah ve Yevmiyeleri Hakkında Kanun

Karar No. 286

“İstiklâl mahkemeleri azalarına müfettişler misilli harcırah ve yevmiye itasına karar verildi.”

Müzakeresi: 9 Kânunuevvel 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 9 Teşrinievvvel 1338'dir. 9 Kânunuevvel 1338 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile İstiklal

¹⁴⁶ Zabıt C., Cilt: 25, ss. 252-281, 296-307; Kavanin Mecmuası, s. 333.

Mahkemesi azalarına Mufettişler gibi harcırah ve yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır¹⁴⁷.

4.1.29. Yedinci Avans Kanunu

Kanun No. 289

Madde 1- “28 şubat ve 6 Mayıs ve 3 Temmuz ve 21 ağustos ve 20 eylül ve 11 teşrinievvel 1338 tarihli avans kanunlarile verilmiş olan elli sekiz milyon liralık tahsisata ilâveten Bahriye, Müdafaâi milliye ve Askerî fabrikalar için on altı ve devairi saire için on ki ceman yirmi altı milyon liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Bütçeleri tasdik edilen devair sarfıyatı Heyeti Umumiyyede devairi saire sarfıyatı da bin üçyüz otuz sekiz senesi için Muvazenei Maliye Encümenince tesbit ve tasdik edilen fusul ve mevadda tatbik olunur. Encümenin tesbit ve tasdikına iktiran etmeyen kadro tadilâtına işbu avanstan sarfıyat yapılamaz.

Madde 3- Müdafaâi Milliye Vekâleti için Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilmiş olan bütçenin c/329 numaralı faslı mahsusundan yüz elli bin lira bittenzil mezkûr bütçenin 326 ncı (nakliyat ve harcırah ve saire) faslının üçüncü harcırah maddesine ilâve edilmiştir.

Madde 4- Düşmandan istihlas edilen mahallerde mütekaidin ve eytam ve eramil maaşatı o mahallerin istihlas olunduğu ayın iptidasından itibaren kemakân tesviye olunur.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 14 Kânunuevvel tarihli bu kanunun lâhiyası 26 Teşrinisani 1338'dir. 14 Kânunuevvel 1338 tarihinde müzakere edilen 7 Avans kanunu ile Milli Savunma, Deniz Kuvvetleri ve Askeri fabrikalar için 26 milyon liranın daha avans olarak verilmesine karar verilmiştir¹⁴⁸.

¹⁴⁷ *Zabit C.*, Cilt: 25, ss. 315.

¹⁴⁸ *Zabit C.*, Cilt: 25, ss. 374-387, 403-405, 414-415; *Düstur*, ss. 177-178.

4.1.30. Evkaf Vekâletinin Hidamatı Umumiyesinin İfası İçin Yedi Yüz Elli Bin Liranın Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No. 291.

Madde 1- “1338 senesi martından itibaren Evkaf Vekâletinin hidamatı umumiyesinin ifası için yedi yüz elli bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans sarfıyatı, merkez, mülhakat, vilâyatı müstahlâsa ve İstanbul için Muvazene Maliye Encümenince tesbit edilmiş ve edilecek fusul ve mevadda tatbik olunacaktır,

Madde 3- İstanbul ve mülhakat devairi vakfiyesinde bilfiil istihdam edilen memurin maaşatı ve devair masarifle bilûmum müessesatı vakfiye, cevami ve medarisin maaş ve masarifi teşrinisaniye kânunuevvel aylarında tam ve avans olarak sarfolunacaktır.

Madde 4- Mülga devair ve nezaret memurinden açıkta-, kalanlara bir defaya mahsus olarak nısıf maaş ve nısıf tahsisatı fevkalâde ita edilir.

Madde 5- Evkaf Vekâletine ait varidatı mütenevvianın kavanini mahsusasına tevfikân cibayetine kemakân devam olunur.

Madde 6- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 7- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Seriyeye ve Evkaf Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 20 Kânunuevvel 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 5 Kânunuevvel 1338 tarihinde verilmiştir. 20 Kânunuevvel 1338 tarihinde müzakere edilen kanun ile 1338 Mart ayından itibaren Evkaf Vekâletine görevlerini yerine getirebilmesi için yüz altı bin liranın avans olarak verilmesi kararlaştırıldı. bütçe harcamalarını gösteren bir kanundur¹⁴⁹.

4.1.31. Şer'iyeye ve Evkaf Bütçesinde Münakale İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 293

Madde 1- “Şer'iyeye Vekâleti 1338 senesi bütçesinin 218 inci masarifi mütenevviva faslının birinci talebei ulûm ve memurin harcırahı maddesinden yedi yüz lira bittenzil 214 üncü idarei merkeziye levazımı faslının üçüncü mefruşat maddesine ilâve edilmiştir.

¹⁴⁹ Zabıt C., Cilt: 25, s. 486, 488, 433-435; *Düstur*, ss. 179-190.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyül- • icradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Şer'iyeye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 27 Kânunuevvel 1338 tarihli bu kanunun lâhiyası 14 Kânunuevvel 1338'de meclise verildi. 27 Kânunuevvel 1338 tarihinde müzakere edilen kanun ile Şer'iyeye ve Evkaf Vekâletinin bütçesine yedi yüz lira ilave edilmesi kabul edilmiştir¹⁵⁰.

4.2. KARARNAMELER (1922)

4.2.1. Kooperatif Şirketlerin Tâbi Olacağı Usul Hakkında Kararname

1 Şubat 1339- No. 2240

“Hukuku gayre taallûku itibarile anonim ve kooperatif şirketleri arasında bir fark olmadığı halde ahkâmı kanunimizde sarahat olmamasından naşi kooperatif şirketleri muamelâtının murakabe! resmiyeden azade kalması yüzünden bu şirketlere mevzu sermayelerin maksadı teşekkül hilâfında istimal ve sarfına ve binnetice bir çok eşhasın ızrarına sebebiyet verildiği meşhut olmakta ve bu ahvalden naşi memaliki mütemeddinei sairede halka pek çok hizmetler eden bu şirketlerden şimdiye kadar matlup semerat kısmen olsun- iktifat edilemediği ve iktisadiyatımız noktai nazarından pek ehemmiyetli görülen bu mahzurlara mani olmak ve muntazar fevait istihsal olunabilmek üzere kooperatif şirketlerinin de anonim şirketleri gibi merasimi tesciliye ve tasdikıyeye ve murakabei resmiyeye tabi tutulmalarından başka çare görülmediği ve bu baptaiki layihanın iktisabı kanuniyetine kadar cari olmak ve elyevm müteşekkil olanlarınada şamil bulunmak üzere anonim şirketleri usulü tecil ve tasdik ve murakabesinin itibar, istihsal ve istihlak muamelatı üzerine müesses kooperatif şirketlere de teşmili hakkındaki İktisat Vekaletinin 10 Kânunusani 1339 tarih ve 89 – 520 numaralı tezkeresi İcra Vekilleri Heyetinin 1 şubat 1339 tarihli içtimânda ledettezekkür anonim şirketlerin tabi oldukları kontrol rkuyudatına muvafakatları istihsal olunduğu takdirde teşekküllerine müsaade olunabileceği takarrür etmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Şer'iyeye V. Vehbi

Müdafaai Milliye V. Kâzım

Adliye V. Rıfat

Dahiliye V. Ali Fethi

Hariciye Vekâleti V. Hüseyin Rauf

Maliye V. Hasan Fehmi

¹⁵⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 26, ss. 53-54; *Düstur*, s.181.

Maarif V. İsmail Safa

Nafia V. Feyzi

İktisat V. Mahmut Esat

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rüştü

Erkânı Harbiye Umumiye Vekâleti V. Kâzım

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi namına Reisi Sani Ali Fuat”

Bu kararname ile kooperatif şirketlerin tabi olacağı esas karara bağlanmıştır¹⁵¹.

4.2.2. Vekil Muallimlere Verilecek Vekâlet Maaşı Hakkında Kararname

4 Şubat 1339- No. 2252

“Hükümeti zaile zamanında vekil muallimlere memurini saire misillû dahilden olursa humus ve hariçten olursa nısıf maaş verilmesi tamim edilmiş isede bunun muallimliğe teşmili mahaziri mucip olduğu ve vekil tedarik edilemeyerek derslerin açık kaldığı hakkındaki Maarif Vekâletinin 6 kânunuevvel 1338 tarih ve numaralı tezkersi üzerine Maliye Vekâletinin 6 kânunuevvel 1338 tarih ve 64830–20402 numaralı mütaleanesinde atık harcırah kararnamesinin maaşata müteallik olup elyevm cari olan ahkâmının tatbiki zaruri isede muallimliğin hususiyeti hali pişi mülâhazaya alınarak bilhassa küçük maaşlı muallimliklere mahza o miktar maaşla mütahassis vekil tedarikindeki müşkilât dolayısıyla talebenin istifadeden mahrumiyetlerini intaç eylememek üzere vekil muallimlerin memuriyeti asliyeleri bulunduğu, veya hariçten tayin kılındıklarına göre nısıf ve sülûsan nisbetinde maaş itasının münasip görüldüğü bildirilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 4 şubat 1339 tarihli içtimaında ledettezekkür vekil muallimlere hariçten olursa sülûsan ve dahilden olursa nısıf maaş itası takarrür etmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Şer'iyeye V. Vehbi

Müdafaai Milliye V. Kâzım

Adliye V. Rıfat

Dahiliye V. Ali Fethi

Hariciye Vekâleti V. Hüseyin Rauf

Maliye V. Hasan Fehmi

Maarif V. İsmail Safa

Nafia V. Feyzi

İktisat V. Mahmut Esat

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rüştü

Erkânı Harbiye Umumiye Vekâleti V. Kâzım

¹⁵¹ *Düstur*, ss. 201-202.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi namına Reisi Sani Ali Fuat”
Kararname ile vekil muallimlerin maaşı belirlenmiştir¹⁵².

4.2.3. Zabitanın Harcırasına Mahsuben Menzil Vesaitinden İstifade Edilerek Sevk ve Nakillerinin Temini Hakkında Kararname
22 Şubat 1338- No. 1427

“Gerek dersaadetten ve gerekse tahvil ve nakli memuriyet suretile Kastamonudan Ankaraya ve mevakii muhtelifeye sevk edilen zabitanaya verilen harcırarah ile araba ücretleri beyninde azim bir fark bulunduğu ve bir zabitin aldığı maa yevmiye harcırarahının kâffesi bu miktarın ancak nısfına kâfi geleceği ve binaenaleyh eşyayı zatiye ve beytiyelerini satmak mecburiyetinde kalmakta oldukları Kastamonu menzil mm taka müfettişliğinden bildirildiğinden zabitanın elim olan şu vaziyetlerine çaresiz olmak üzere yüzde kırk tenzilâtın otuz suretile tashih ve iblâğı Müdafayı Milliye Vekâletinin 19/1/38 tarihli ve Muhasebat Dairesi Şube 3- 1328 numaralı tezkeresinde bildirilmiş ve keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 22/2/38 tarihli içtimamda ledettezekkür harcırarahı mahsuben menzil vesaitinden istifade edilerek zabitanın sevk ve nakillerinin temini muvafık bulunduğu takarrür etmiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili Fevzi

Şer'iyeye V. Vehbi

Müdafaa-i Milliye V. Kâzım

Adliye V. Refik Şevket

Dahiliye V. Namına Mehmet Vehpi

Hariciye Vekâleti V. Mahmut Celâl

Maliye V. Hasan Hüsni

Maarif V. Mehmet Vehpi

Nafia V. Feyzi

İktisat V. Sırrı

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rıza Nur

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”

Kararname ile zabitanın harcırarahına mahsuben menzil vesaitinden istifade edilerek sevk ve nakilleri yukarıdaki gibi kararlaştırılmıştır¹⁵³.

4.2.4. Memur Oldukları Halde Silâh Altına Alınan İhtiyat Zabitanı Maaşatı Hakkında Kararname
22 Şubat 1338- No. 1430

¹⁵² *Düstur*, Cilt: 3, ss. 202-203.

¹⁵³ *Düstur*, Cilt:2, s. 222.

Madde 1- “Eshabı maaştan olan memurin ihtiyat zabiti olarak celpolundukları halde bir kıt'aya mal oluncaya kadar ber- mucibi kanun memuriyetlerine muhassas maaşı alırlar.

Madde 2- Eshabı maaştan olmayanlar ile tekaüdinden bulunan ihtiyat zabitanı vazifei askeriye arzı hizmet ettikleri tarihten itibaren kıt'a veya bir hizmete mübaşeret ettikleri tarihe kadar rütbelerine muhassas açık maaşı alırlar.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili Fevzi

Şer'iyeye V. Fehmi

Müdafaai Milliye V. Kâzım

Adliye V. Refik Şevket

Dahiliye V. Namına Mehmet Vehpi

Hariciye Vekâleti V.

Mahmut Celâl Maliye V. Hasan Hüsni

Maarif V. Mehmet Vehpi

Nafia V. Feyzi

İktisat V. Sırrı

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rıza Nur

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”

Karar name ile memur oldukları halde silâh altına alınan ihtiyat zabitanının maaşı yukarıdaki gibi belirlenmiştir¹⁵⁴.

4.2.5. Ziraat Odaları Tavassutile Toptan Celp Edilecek Pamuk Tohumlarının Bir Seneye Mahsus Olmak Üzere Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kararname

8 Mart 1338- No. 1457

“Bu seneye mahsus olmak ve ziraat odalarının tavassutile toptan celbi mecburi bulunmak şartile getirilecek pamuk tohumlarını gümrük resminden istisnası Adana, vilâyetinin iş'arına atfen İktisat Vekâletinin 8 mart 1338 tarih ve 36- 2209- numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 8 mart 1338 tarihindeki içtimamda karargir olmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili Fevzi

Şer'iyeye V. Fehmi

Müdafaai Milliye V. Kâzım

Adliye V. Refik Şevket

Dahiliye V. Namına Mehmet Vehpi

Hariciye Vekâleti V. Mahmut Celâl Maliye V. Hasan Hüsni

Maarif V. Mehmet Vehpi

Nafia V. Feyzi

¹⁵⁴ *Düstur*, s. 223.

İktisat V. Sırrı

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rıza Nur

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi namına Reisi Sami Hüseyin Rauf⁷

Kararname ziraat odaları tavassutile toptan celp edilecek pamuk tohumlarının bir seneye mahsus olmak üzere gümrük resminden muafiyeti yukarıdaki gibi belirlenmiştir¹⁵⁵.

4.2.6. Bursa ve İstanbuldan Getirilecek İpek Böceği Tohumunun Bu Seneye Mahsus Olmak Üzere Gümrük Resminden İstisnası Hakkında Kararname 8 Mart 1338- No. 1455

“Bursa ve Derseadetten celp olunacak ipek böceği tohumunun bu seneye mahsus olmak üzere bilâ resmi gümrük ithalleri İktisat Vekâletinin 8 mart 1338 tarihli ve 5-2208 numaralı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 8 mart 1338 tarihindeki içtimainda karargir olmuştur.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili Fevzi

Şer’iye V. Fehmi

Müdafaai Milliye V. Kâzım

Adliye V. Refik Şevket

Dahiliye V. Namına Mehmet Vehpi

Hariciye Vekâleti V.

Mahmut Celâl Maliye V. Hasan Hüsni

Maarif V. Mehmet Vehpi

Nafia V. Feyzi

İktisat V. Sırrı

Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâleti V. Doktor T. Rıza Nur

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi namına Reisi Sami Hüseyin Rauf⁷

Bu kararname ile Bursa ve İstanbul’dan getirilecek ipekböceği ile ilgili gümrük vergisi alınmayacaktı¹⁵⁶.

4.2.7. Altın İhracı Memnuiyetinin Devamı Hakkında Kararname 16 Teşrinisani 1338- No. 1993

Madde 1- “Müttefik kıtaatının mevcut bulunduğu Derseadet ve Çanakkale ile hattı fasıl itibar olunan mahallere kadar kemakân altın ihracı memnudur.

Madde 2- Memnuiyet hilâfında olarak sikke veya külçe halinde mahali mezkûreye altın ihraç edenler veya altın ihracına teşebbüs eyleyenler haklarında altın ihracının men’i hakkındaki kanun mucibince takibatı kanuniye icra ve altınlar berveçhi kanun hazine tarafından derhal müsadere olunur.

¹⁵⁵ *Düstur*, Cilt: 3, s. 4.

¹⁵⁶ *Düstur*, s. 3.

Madde 3- Altının mahali mezkûreye ihracının men'ine bilcümle kuvayi inzıbatıyei devlet mecbur olup işbu vazıfeyi kemayelik ifada tekâsül ve terahi edenler derhal azil ve haklarında ayrıca takibatı kanuniye ifa olunur.

T.B.M.M. İcra Vekilleri Heyeti Vekilleri Reisi Hüseyin Rauf

Şer'ıye V. Vehbi

Müdafaai Milliye Vekâleti V. Fevzi Paşa H. [*]

Adliye V. Rifat

Dahiliye V. Ali Fethi

Hariciye Vekâleti V. Hüseyin Rauf

Maliye Vekâleti V. Ali Fethi

Maarif V. İsmail Safa

Nafia V. Feyzi

İktisat Vekâleti V. Feyzi

Erkanı Harbiyei Umumiye V. Fevzi Paşa H. [*]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal”

Bu kararname ile altın ihracatından memnun olunduğu ifade edilmiştir¹⁵⁷.

4.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1922)

4.3.1. Ziraat Bankası Bütçesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

28 Şubat 1338

Karar No. 236

“Ziraat Bankasının 1334 bütçesi üç senedir mabihüttatbik olduğundan 1337 varidat ve masarifinin de hesabı karilerde tesbit edilmek üzere senei maliye nihayetine kadar devamı muamelelerine karar verildi¹⁵⁸.”

4.3.2. Ziraat Bankasından Devairi Devlete Para Verilmemesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

28 Şubat 1338

Karar No. 237

“Büyük Millet Meclisinden Karar sadır olmadıkça Ziraat Bankasınca gerek sermaye ve gerek mevcudundan hiç bir sebep ve vesile ile devairi devlete tavizen ve ikrazen para verilmemesi takarrür etti¹⁵⁹.”

¹⁵⁷ *Düstur*, s. 163.

¹⁵⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 17, s. 165.

¹⁵⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 17 s. 168.

4.3.3. Evkaf Bütçesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

28 Şubat 1338

Karar No. 238

“Evkafın da emsali misillû varidat ve masarif atı hesabı katilerinde tesbit edilmek üzere 1335 bütçesine istinaden devamı muamelelerine karar verildi¹⁶⁰.”

4.3.4. Mecburi Ziraat Usulünün Tatbik Edilmemesi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

28 Mart 1338

Karar No. 243

“Mecburi ziraat usulünün ademi tatbiki tasvip edildi.”

4.3.5. Teb'it Edilmiş Olan Asker Ailelerinin Masrafları Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

20 Kânunuevvel 1338

Karar No. 323

“Teb'it edilmiş olan asker ailelerinin masraflarının Hükûmetçe tesviyesile iadelerine karar verildi¹⁶¹.”

¹⁶⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 17, s. 168.

¹⁶¹ *Zabıt C.*, Cilt: 18. s. 407; Cilt: 25, s. 487.

BEŞİNCİ BÖLÜM
1923 YILI TBMM’NİN ÇIKARDIĞI SOSYAL VE EKONOMİK ALANDAKİ
KANUNLAR, KARARNAMELER ve HEYETİ UMUMİYE KARARLARI

5.1. KANUNLAR (1923)

5.1.1. Müsakkafat Vergisi ve Ağnam Resmile Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1336 Tarihli Kanunun İlgasına ve Memaliki Müstahlâsa Asar Muamelâtına ve Asar Mültezimlerinden Edayı Deyn Edenlerin Emlâki Merhune ve Mütefevvizelerinin İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilâyetlerin Hissei Menafi ve Maarifine ve Tömbekiler Bey’iye ve İstihlâk Resmine ve 9 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanununa Bir Madde İlâvesine Dair Kanun

Kanun No. 295

Madde 1- “14 haziran 1326 tarihli kanun mucibince tahrir görmüş olan müsakkafat ve bu hükümde bulunan arsalara mukadder iradı gayrı safiler 1339 senesinden itibaren ikametgah olarak istimal edilen müsakkafatta üç ve ticaretgâh olarak kullanılanlarda altı misil itibar edilerek vergileri ona göre tahakkuk ettirilir.

Madde 2- temmuz 1302 tarihli emlâk vergisi nizamnamesi carî olan mahallerde müsakkafat ve müsakkafat hükmünde olan arsalarla bilât ve kasabat dahil ve civarında bulunan ve öşre tâbi olmayan müstakil sebze bahçelerinin tahrir kıymeti bin üçyüz otuz dokuz senesi martı iptidasından itibaren altı misline iblağ olunmuştur. Ancak 1332 senesile anı takip eden senelerde tamamen veya kısmen tadil ve ferağ muamelesi görmüş olanların kıymetlerine vuku bulan zamaim kıymeti muharrerei sabıkanın altı mislinden noksan ise altı misline iblağ olunur. 1331 senesinden sonra müceddeden inşa edilmiş olan emlâkin tadil komisyonlarınca takdir edilmiş olan kıymetlerle iradı gayrı safilerine zamaim icra edilmez. 1339 senesinden itibaren müsakkafat vergisinden alınmakta olan bilûmum kûsuratı munzamına alınmaz.

Madde 3- Ticaretgâh olarak istimal edilen müsakkafat ile arsalardan ve sükna olmak üzere tamamen veya kısmen kiraya verilmiş hane ve apartmanlardan ikinci madde mucibince tesbit olunan kıymetler üzerinden binde

on, meskenlerden binde beş ve kabili istifade olmayan arsalarla köy meskenlerinden binde dört vergi istifa olunur.

Madde 4- Mevaddı salife mucibince tahakkuk ettirilecek vergi tahsilatı rub'unun sülüsü belediyelere ve sülüsani vilâyat idarei hususiyelerine verilir.

Madde 5- Ağnam resmi 1339 senesi tadadından itibaren beş misil olarak alınır. Yalnız vilâyet hissel munzamması resmi asli üzerinden hesap ve istifa olunur. Bütçe açığı ve teçhizat hisseleri alınmaz.

Madde 6- 7 mayıs 1337 tarihli kanuna merbut "D,, cetvelinde muharrer eşya ve mevaddm ithali memnuiyeti refedilerek "B,, cetvelindeki mevât ile bittevhit her iki cetveldeki eşya ve mevattan gümrük tarifei asliyesinin on iki misli üzerinden resim ahzolunur. Tarifei asliyenin 84 numarasında muharrer taze ve tuzlu zeytinler dahi "B,, cetveline alınarak bu resme tâbi tutulur. İşbu kanunun tarihi neşrine kadar gümrüklerce müsadere edilip elyevm mevcut bulunanlar on iki misil resim istifa olunarak ashabına iade kılınır.

Madde 7- 15 ağustos 1336 tarihli kanun mucibince alınmakta olan kömür ihraç resmi mülğadır.

Madde 8- Vilâyatı müstahlâsada kablelistirdat aşar nizamnamesine tevfikan icra kılman ihale muamelâtı muteberdir.

Madde 9- Aşar mültezimlerinden edayı deyn edenlerin emlâki merhune ve mütefevvizelerinin iadesine dair olan 15 muharrem 1339 ve 29 eylül 1336 tarihli kanun hükmü 1336, 1337 seneleri aşarına da şamil olmak üzere. 1340 senesi martı iptidasına kadar caridir.

Madde 10- İstilâ gören mahallerde 1336, 1337 seneleri ihale aşarı mültezimlerinin ambarlarına mevzu zehairin kısmen veya tamamen düşman tarafından gasp ve yağma ve ihrak edildiğine dair vukubulacak davalar aşar nizamnamesinin elli beşinci maddesi hükmüne tevfikan rüyet olunur.

Madde 11- Ziraat Bankasile vilâyat idarei hususiyelerinin menafi ve maarif hissei ianesi olarak her sene aşarından tahakkuk edecek miktara muadil o senenin liva ve kazalar aşarı mültezimin senedatı bittefrik bankaya devir ve havale olunur.

Madde 12- Düyunu umumiyece ecnebi tömbeki bayilerinden cibayet edilmekte olan bey'iyeye resmine haıp karşılığı olarak, dört misli daha zammolunmuştur.

Madde 13- Hariçten ithal olunan tömbekilerin beher kilosundan ithalat resmine zamimeten kırk kuruş istihlâk resmi istifa olunur.

Madde 14- 14 haziran 1326 tarihli tahriri müsakkafat kanunu ve 2 temmuz 1302 tarihli emlâk vergisi nizamnamesi ile 27 teşrinisani 1336 tarihli ağnam ve 7 mayıs 1337 tarihli gümrük resimleri ve aşar üzerine mevzu hissei ianenin irat kaydile sureti' tesviyesi hakkında 20 temmuz 1330 tarihli kanunların işbu kanuna mugayir olan ahkâmı mülğadır.

Madde 15- 1 mart 1339 tarihine kadar İstanbula hariçten ithal olunacak unlar gibi buğdaydan dahi tarifedeki resmi aslî istifa olunur.

Madde 16- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyül- icradır.

Madde 17- İşbu kanunun teravi ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi:11 Kânunusani 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 16 Kânunuevvel 1338 tarihinde meclise verilmiştir. 11 Kânunusani 1339 tarihinden müzakere edilen kanun ile Musakkafat Vergisi (üzeri damla örtülmüş yapılardan alınan vergi), ağnam resmine ait tarife ertelenmiş, 15 Ağustos 1336 tarihli kömür İhraç Resmi ise kaldırılmıştır. Bu kanunla Emlak ve Aşar Vergilerini ödeyenler ile ilgili düzenlemelerde yer almıştır. Yine bu kanunla Tömbeki (nargile tütünü) gibi diğer İstihlâk (tüketim) Resmine ait ürünlerle ilgili yapılan düzenlemelerde aynı kanunla belirlenmiştir. Kanun bütçe gelirlerini artırmaya yönelik bir kanundur¹⁶².

5.1.2. İstanbul Avans Kanununa Müzeyyel Kanun

Kanun No. 296

Madde 1- “İstanbul vilâyetile Vekâetlere merbut müessesat ve kıtaatta bilfiil müstahdem memurin ile mütekaidin ve mazulin ve eytam ve eramil maaşatı 9 kânunuevvel 1338 tarihli avans kanununun beşinci ve altıncı maddelerindeki kuyut nazarı dikkate alınmak şartile tam olarak verilir.

¹⁶² *Zabıt C.*, Cilt: 25, ss. 436-448; Cilt: 26, s. 26,56,119,185, 237-246,288,296,313; *Düstur*, ss. 187-189.

Madde 2- Mülga devairi merkeziye memurininin caizülistihdam olanlarından tekaüdünü istida eyleyenlerden tekaüt maaşlarının tahsisinde mahsubu icra olunmak üzere 16 mart 1336 tarihindeki maaş ve tahsisatlarının nısfı ve mazuliyet maaşı talep edenlere tahsis muamelesinin ikmalinde verilecek maaşlarından yine mahsubu icra edilmek üzere tarihi mezkûrdeki maaş ve tahsisatlarının sülüsü ve mazuliyet maaşına kespi istihkak edemeyen memurinden caizülistihdam olanlara memuriyete tayinlerinde maaşlarından usulen mahsup olunmak üzere tarihi mezkûrdeki maaş ve tahsisatlarının kezalik sülüsü 1339 senesi şubatı gayesine kadar avans olarak ita olunur.

İstanbulda açıkta kalan erkân ümera ve zabitan ve memurin ve mensubini askeriye kanunen tekaüde sevk edilemeyen ve Müdafai Milliye Vekâletince caizülistihdam olduğuna karar verilenlere nısf maaş ve nısf tahsisat verilir.

Madde 3- İşbu kanundan istifade edebileceklerin Türkiye ..Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahilinde sakin bulunmaları meşruttur.

Madde 4- Harp kazançları vergisinin henüz tahakkuk muamelesi icra edilmeyen İstanbul ve sair mahallerde kararnamesi mucibince üç sene müddetle tahakkuk ve tahsiline devam olunacaktır.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır,

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 13 Kânunusani 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 11 Kânunusani 1339 tarihinde meclise verilmiştir. 13 Kânunusani 1339 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile 9 Kânunuevvel 1338 tarihli avans kanunun beşinci ve altıncı maddelerindeki kayıt dikkate alınarak İstanbul'da görevli memur ve hizmetlerinin maaşları buna göre düzenlenmiştir. İstanbul'da görev yapan memur, ümera, zabitan ve emekliye sevk edilmeyen askerlerden Milli Savunmada halen görev yapanların maaşları yarım maaş olarak ücretlendirilmiştir¹⁶³.

5.1.3. İstihlâs Edilen Mahallerdeki Ziraat Bankaları Varidat ve Masarifatına Dair Kanun

Kanun No. 297

Madde 1- “Ziraat Bankasının 1338 senesi bütçesinin varidatı umumiyesine merbut (A) cetvelinde murakkam olduğu veçhile 416, 600 lira ilâve edilmiştir.

¹⁶³ *Zabıt C.*, Cilt: 26, ss. 289-313, 321-333; *Düstur*, ss. 190-191.

Madde 2- Merbut (B) cetvelinde murakkam olduğu veçhile Ziraat Bankasının 1338 senesi bütçesinin fusul ve mevaddı muhtelif esine 143, 450 liranın ilâveten sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 3- Ziraat Bankasının merkez ve İstanbul ve mülhakatı idareleri maaş ve masarifi için 21,025 ve Ziraat Bankasına merbut Emniyet sandığının 1338 senesi son dört aylık maaş ve masrafı için de 10000 liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 4- İşbu avans sarfiyatı Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilecek fusul ve mevadda tatbik olunacaktır.

Madde 5- İstanbul ve mülhakatı devairinin maaş ve masrafı teşrinisani ve kânunuevvel aylarında tam ve avans olarak sarfedilecektir.

Madde 6- Mülga idarei merkeziye memurininin açıkta kalanlara bir defaya mahsus olmak üzere nısıf maaş ve nısıf tahsisat ita olunur.

Madde 7- Birinci ve tarihinden beri vuku bulan muamelâtı muhtevidir.

Madde 8- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır,

Madde 9- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 15 Kânunusani 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 15 Teşrinisani 1338 tarihinde meclise verilmiştir. 15 Kânunusani 1339 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile Ziraat Bankasına ait varidat ve masarifatın durumu, ne kadar olduğu belirlenerek kayıt altına alınmıştır. Bankacılık alanında yapılan mali içerikli bir kanundur¹⁶⁴.

5.1.4. Büyük Millet Meclisi Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanun

Kanun No. 298

Madde 1- “Büyük Millet Meclisi senei haliye bütçesinin üçüncü harcırah ve yevmiye maddesine yirmi beş bin lira tahsisatı munzamına ita olunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.”

Müzakeresi: 18 Kânunusani 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 17 Kânunusani 1339 tarihinde verilmiştir. 18 Kânunusani 1337 tarihinde müzakeresi yapılan kanun ile

¹⁶⁴ *Zabıt C.*, Cilt: 26, s. 367, 380, 322-334; *Düstur*, ss. 191-192.

TBMM. bütçesine yirmi beş bin lira tahsisat yapılmıştır. Bütçe harcamalarıyla ilgili bir kanundur¹⁶⁵.

5.1.5. Evkaf Vekâleti Hidematı Umumiyesinin İfası İçin 20 Kânunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanunile Verilmiş Olan Yediyüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlâveten Dörtüüz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanun

Kanun No. 308

Madde 1- “1338 senesi Evkaf Vekâleti hidematı umumiyesinin ifası için 20 kânunuevvel 1338 tarihli kanunla verilen yediyüz elli bin liraya zamimeten dörtüüz bir bin doksan dokuz liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- 20 kânunuevvel 1338 tarihli kanunun ikinci maddesine tevfikan Muvazenei Maliye Encümenince tesbit edilen kadrolar 1339 senesi martından itibaren tatbik olunur.

Madde 3- İstanbul ve mülhakat devairi vakfiyesinde bilfiil istihdam edilen memurin maaşatı ve devair masarifi bilûmum müessesatı vakfiye ve cevami ve medarisin maaşat ve masarifi kânunusani ve şubat aylarında işbu avanstan tara olarak ita olunur.

Madde 4- İstanbulda hukuk müşavirinin riyaseti altında akaratı vakfiye, mebanii hayriye, kuyudu vakfiye ve inşaat ve tamirat müdürlerinden mürekkep bir encümeni idare teşkil olunmuştur.

Madde 5- Encümeni idarenin vazifesi İstanbul vilâyetile orada makamı vekâlete merbutan ifayı vazife eden devairin muhtacı müzakere gördüğü hususatı tetkik; mahlûlâtı teffiz miktarı ne olursa olsun gerek müzayede ve münakaşa suretile ihaleten, gerek İstanbul inşaat ve tamirat müdiriyetince icra olunacak inşaat ve tamirat ile her nevi mubayaat ve icar ve isticara ait muamelâtı ifadan ibarettir.

Madde 6- 1339 senesi martından itibaren üçü otuzar, üçü yirmi beşer, üçü yirmişer lira maaşı asli ile dokuz müfettiş istihdamına Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti mezundur.

Madde 7- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicardır.

¹⁶⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 26, s. 406, 385-386, 418-419; *Düstur*, s. 194.

Madde 8- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Umuru Şer'iyeye ve Evkaf Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 21 Şubat 1339 tarihli bu kanunun lâhiyasının verilmesi 1 Şubat 1339'dur. 21 Şubat 1339 tarihinde kanunun müzakeresi yapılmıştır. Bu kanun ile Evkaf Vekâleti hizmetlerine ayrılmış olan 20 Kânunuevvel 1338 tarihli avans kanunu ile verilmiş olan yedi yüz elli bin liralık tahsilâta dört yüz bir bin dokuz lira avans olarak eklenmiştir. İstanbul'un işgal sonrası imarı için yapılan mali harcamaları gösteren bir kanundur¹⁶⁶.

5.1.6. Sekizinci Avans Kanunu

Kanun No. 309

Madde 1- “28 şubat ve 6 mayıs ve 3 temmuz ve 21 ağustos ve 20 eylül ve 11 teşrinievvel ve 14 kânunuevvel 1338 tarihli avans kanunlarile verilmiş olan seksen dört milyon liralık tahsisata ilâveten Müdafaa-i Milliye Vekâleti için üç milyon yediyüz otuz beş bin beşyüz on yedi liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans sarfiyatı Muvazene-i Maliye encümenince tesbit ve tasdik edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Madde 3- 1337 ve 1338 seneleri zarfında Müdafaa-i Milliye Vekâletince işgal olunan emlak bedeli icarları mezkûr senelere ait Müdafaa-i Milliye bütçesinin 326ncı faslının yedinci icarat maddesinden tesviye olunur.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyül- icradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafaa-i Milliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 23 Şubat 1339 tarihli bu kanunun lâhiyasının meclise verilmesi tarihi 21 Şubat 1339'dur. 22- 23 Şubat 1339 tarihlerinde müzakere edilen kanun ile önceki avans kanunlarına ek olarak Milli Müdafaa Vekâletine üç milyon yedi yüz otuz beş bin beş yüz on yedi liranın daha avans olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Bütçe harcamalarını gösteren mali bir kanundur¹⁶⁷.

¹⁶⁶ Zabıt C., Cilt: 27, ss. 399-425; *Düstur*, ss. 215-216.

¹⁶⁷ Zabıt C., Cilt: 27, ss. 456-458; *Düstur*, s. 216.

5.1.7. Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisatı Munzamma İtasına Dair Kanun

Kanun No. 310

Madde 1- “Büyük Millet Meclisi bin üçyüz otuz sekiz senesi bütçesinin altıncı memurun maaşatı maddesine yüz on dokuz ve yedinci memurun tahsisatı, fevkalâdei şehriyesi maddesine 239 lira tahsisatı munzamına ita olunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.”

Müzakeresi: 24 Şubat 1339 tarihli olan bu kanunun lâhiyası meclise 30 Teşrinisani 1338 tarihinde verilmiş olup, kanun TBMM’de 24 Şubat 1339’da Müzakere edilmiştir. Kanunla TBMM bütçesine 1338 yılına ait bütçenin altıncı memur maaşı maddesine yüz on dokuz ve yedinci memur maaşlarıyla ilgili maddesine de 239 lira tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. TBMM için yapılan harcamaları gösteren bütçe ile kanunlardan birisidir¹⁶⁸.

5.1.8. 1339 Senesi Birinci Avans, Kanunu

Kanun No. 311

Madde 1- “Bin üçyüz otuz dokuz senesi martı iptidasından itibaren hidematı umumiyei devlete sarf ve senei mezkûre bütçesinden mahsubu icra edilmek üzere merbut cetveldeki tertip veçhile otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Devairi mülkiye maaşat sarfiyatı maliye encümeninin bin üçyüz otuz sekiz senesinde tasbit etmiş olduğu fusul ve mevadda tatbik olunur. Masarif tediyatı fusul ve mevaddı iadesine murakkam tahsisatın üç aya isabet eden miktarının yüzde yetmişini tecavüz edemez. Ancak turuku umumiye tamiratı tahsisatı müstesnadır.

Madde 3- Devairi askeriye sarfiyatı bin üçyüz otuz sekiz senesi için tesbit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Madde 4- 1338 senesinde kavanin ve nizamat ve talimatnamelerine tevfikan tarh ve cibayet olunan bilûmum tekâlif ve rüsum ile harçlarının üçyüz otuz dokuz senei maliyesi zarfında dahi İstanbul ve vilâyatı sairede tarh ve cibayet olunur. Ancak

¹⁶⁸ Zabıt C., Cilt: 27, ss. 475-479; Düstur, s. 217.

İstanbul'a ithal edilecek un ve buğdaylardan tarifesi asliyenin beş misli gümrük resmi alınır.

Madde 5- Istok un ve buğdayların gümrük resmi bir gûna ihtikâra mahal kalmamak üzere ahabının bir hafta zarfında vereceği beyannameye göre beş misle iblağ olunur. . Hilafi hakikat beyanname verenlerden cezaen beş misli daha resmi munzam alınır. Beyanname vermeyenlerin un ve buğdayları müsadere olunur.

Madde 6- 15 nisan 1338 tarihli rûsumu bahriye kanununa merbut cetvel haricinde olup Derseadet liman riyasetince ötedenberi alınmakta olan rûsum kemafissabık istifa edilir.

Madde 7- Müsakkafat vergisinin tezyidine dair olan 11 kânunusani 1339 tarihli kanunun ikinci maddesinin üçüncü fıkrasındaki iradı gayri safilerine cümlesi tayyedilmiştir.

Madde 8- Ankara ile İzmir, temettü kanunu mucibince birinci, sınıf merakizi ticariyeden addolunmuştur.

Madde 9- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 10- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

Müzakeresi: 28 Şubat 1337 tarihli kanunun lâhiyası 24 Şubat 1338'de verilmiştir. Kanun, 28 Şubat 1339'da müzakere edilmiştir. Kanun ile 1339 senesi Mart ayından itibaren umumi hizmetler için sarf edilmek üzere otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liranın avans olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca un ve buğdaydan alınacak gümrük resimleri de aynı kanunla beş kat artırılmıştır. Yine aynı kanun ile Ankara ve İzmir birinci dereceden ticaret merkezi sayılmıştır. Bütçe kanunlarındandır¹⁶⁹.

5.1.9. Havalii Şarkıye Demiryollar İdaresinin 1339 Senesi Bütçe Kanunu

Kanun No. 312

Madde 1- “Havalii Şarkıye Demiryollar idaresinin bin üçyüz otuz dokuz senesi varidatı umumiyesi merbut (A) cetvelinde gösterildiği veçhile 985000 lira tahmin edilmiştir.

¹⁶⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 27, ss. 517-565; *Düstur*, s. 217.

Madde 2- Havalii Şarkiye Demiryollar idaresinin bin üçyüz otuz dokuz senesi maaşat ve masarifi için merbut (B) cetvelinde gösterildiği veçhile 748373 lira tahsisat verilmiştir.

Madde 3- İşbu Demiryollar idaresince istifa edilecek ücretler merbut tarifeye tâbidir.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Nafia Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 8 Mart 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 30 Kânunusani 1339'da meclise verilmişti. 8 Mart 1339 tarihinde müzakere edilen bu kanun ile Havalii Şarkiye Demiryollar İdaresinin 1339 yılı bütçesi (A) cetvelinde 985000 lira olarak tahmin edilmiştir. (B) Cetvelinde ise 1339 yılı bütçesine 7488373 lira tahsisi karara bağlanmıştır. Demir yolları bütçesi ve harcamalarını gösteren bütçeyle ilgili mali bir kanundur¹⁷⁰.

5.1.10. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinin Altmış Bin Lira İlâvesine Dair Kanun

Kanun No. 313

Madde 1- “Türkiye Büyük Millet Meclisi 1339 senesi bütçesinin üçüncü harcırah maddesine ilâveten altmış bin liranın sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.”

Müzakeresi: 8 Mart 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası T.B.M.M'e 8 Mart 1339'da verilmiş olup, aynı gün müzakere edilen kanun ile TBMM'nin bütçesine 1339 yılı itibariyle 60 bin lira harcırah maddesine ilaveten sarf edilmesine izin verilmiştir. Bütçe harcamalarıyla ilgili bir kanundur¹⁷¹.”

5.1.11. Nafia Vekâleti Bütçesine İkiyüz Bin Lira Tahsisat Vaz'ına Dair Kanun

Kanun. No. 314

Madde 1- “Havalii Şarkiye Demiryollarında yapılacak tesisat ve tamirâtı müstaceleyle muktazi masarife mukabil Nafia Vekâletinin 1339 bütçesinde Havalii

¹⁷⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 28, ss. 41-55; *Düstur*, Cilt: 4, s. 3.

¹⁷¹ *Zabıt C.*, Cilt: 28, ss. 56-57; *Düstur*, s.4.

Şarkıye Demiryolları idaresine muavenet namile açılan (271 B.) faslına ikiyüz bin lira tahsisat vazolunmuştur.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrayı, ahkâmına Nafia ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 8 Mart 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası meclise 31 Kânunusani 1339'da verilmiş olup, 8 Mart 1339'da kanun T.B.M.M'de müzakere edilmiştir. Buna göre doğudaki demir yollarına yapılacak tesisat ve tamirat için Nafia Vekâletinin 1339 bütçesine iki yüz bin lira tahsis edilmiştir. Zamanın en önemli ulaşım araçlarından birisi de demir yolu ulaşımıdır. Bu alanda yapılan harcamaları gösteren önemli bir kanundur¹⁷².

5.1.12. Evkaf Vekâletinin 1339 Senesi Üç Aylık Muvakkat Bütçesine Dair Kanun

Kanun No. 316

Madde 1- “Evkaf Vekâletinin 1339 senesi martı iptidasından mayısı gayesine kadar üç aylık hidematı umumiyesine sarf olunmak ve 1339 bütçesinden mahsubu icra kılınmak üzere beş yüz bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans sarfiyatı Muvazenei Maliye Encümenince 1338 senesinde tesbit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur.

Madde 3- Evkaf Vekâletine ait varidatı mütenevvianın kavanini mahsusasına tevfikân cibayetine kemakân devam olunur.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Şer'ıye ve Evkaf Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 28 Mart 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası meclise 15 Mart 1339'da verilmiş olup; 28 Mart 1339'da mecliste müzakere edilmiştir. Evkaf Vekâletinin 1339 yılı üç aylık bütçesine beş yüz bin lira eklenmiştir. Kanun sosyal alanda hizmet verilebilmesi ve bu alandaki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için beş yüz bin lirayı Evkaf Vekâleti bütçesine vermiştir. Hem sosyal hem de bütçe ile ilgili bir kanundur¹⁷³.

¹⁷² *Zabıt C.*, Cilt: 28, ss. 55-56; *Düstur*, s. 3.

¹⁷³ *Zabıt C.*, Cilt: 28, ss. 191-194; *Kavanin Mecmuası*, s. 368.

5.1.13. Meclis Bütçesine Tahsisatı Munzamma İtasına ve İstanbul Gayrı Faal Memurlarına Dair Kanun

Kanun No. 321

Madde 1- “1339 senesi bütçesinden mahsubu icra olunmak üzere verilen avanstan Büyük Millet Meclîsi bütçesine tefrik edilen mebalîge zamimeten sekiz yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- Mülga devairi merkeziyeden açıkta kalmış olan bilûmum memurini devlete 13 kânunusani 1339 tarihli kanunun birinci, ikinci, üçüncü maddeleri mucibince avans olarak verilmekte olan maaş aynı kuyut ve şûrut dairesinde senei haliye mayısı nihayetine kadar ita olunacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 5 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lahiyası meclise 5 Nisan 1339'da verilmiş olup, aynı gün müzakere edilerek yasalaşmıştır. Kanun ile 1339 TBMM bütçesine sekiz yüz bin lira ilave edilmiştir. Kanun bütçe harcamalarını göstererek o dönemki TBMM bütçesi hakkında bilgi edinmemizi sağlar¹⁷⁴.

5.1.14. Darüleytam Müdüriyeti Umumiyesi İçin Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No. 322

Madde 1- “Bin üçyüz otuz dokuz senesi martı iptidasından temmuz gayesine kadar Darüleytam Müdüriyeti Umumiyesi hidematına sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere iki yüz elli bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans bin üçyüz otuz sekiz senesinin son dört ayı için Muvazene! Maliye Encümenince tespit edilen fusul ve mevadda tevfikân sarf olunur.

Madde 3- Kavanini mevzuaya tevfikân cibayet olunan Darüleytam varidatı muhtelifesi bin üç yüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili memurdur.”

¹⁷⁴ Zabıt C., Cilt: 28, ss. 363-372; Kavanin Mecmuası, s. 374.

Müzakeresi: 7 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 5 Nisan 1339'da meclise verilmiş olup, 7 Nisan 1339'da müzakeresi yapılmıştır. Kanun ile Darüleytam Müdüriyeti için 1339 yılı Mart ayından Temmuz ayına kadar bütçeden iki yüz elli bin lira verilmiştir. Kanun o dönemde kimsesiz, yetimler için yapılan sosyal harcamaları gösterir. Bütçe harcamalarını gösteren sosyal bir kanundur¹⁷⁵.

5.1.15. Ziraat Bankası İçin Avans İtasına Dair Kanun

Kanan No. 323

Madde 1- “Bin üçyüz otuz dokuz senesi martı iptidasından haziran gayesine kadar Ziraat Bankası hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere iki yüz elli dört bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans sarfiyatı bin üçyüz otuz sekiz senesi için tespit edilen fusul ve mevadda tatbik olunur. Ancak 1339 senesi bütçesinin Mırvazenei Maliye Encümenince tespit ve tasdikında işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevut muteber olacaktır.

Madde 3- Kavanin ve nizamatı mevzuaya tevfikan Ziraat Bankasınca cibayet olunan varidatı muhtelif 1339 senesi zarfında da cibayet olunur.

Madde 4- Ziraat Bankası idarei merkeziyesinden açıkta, kalan gayrı faal memurlardan caizülistihdam olupta mazuliyet maaşına kespi istihkak etmeyenlere diğer memurin gibi avans olarak, sülüs maaş ve tahsisat ita olunur.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 7 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 15 Mart 1339'da meclise verilmiştir. 7 Nisan 1339'da kanun mecliste müzakere edilmiştir. 1339 yılı Mart ayından Haziran ayına kadar ki Ziraat Bankası hizmeti ve bütçesine sarf edilmek üzere iki yüz elli dört bin lira verilmiştir. Kanun o dönemki Ziraat Bankası bütçesi ve harcamaları hakkında bilgi verir. Bütçe harcamalarını gösteren bir kanundur¹⁷⁶.

¹⁷⁵ *Zabıt C.*, Cilt: 28, s. 416, 361-362; *Kavanin Mecmuası*, s. 375.

¹⁷⁶ *Zabıt C.*, Cilt: 28, s. 416, 366-369; *Kavanin Mecmuası*, s. 376.

5.1.16. Emniyet Sandığı İçin Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No. 324

Madde 1- “Bin üçyüz otuzdokuz senesi martı iptidasından haziran gayesine kadar Emniyet sandığı hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere sekiz bin dokuz yüz otuz dört liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans bin üçyüz otuz sekiz senesinin son dört ayı için Muvazenei Maliye Encümenince tespit edilen usul ve mevadda tevfikân sarfolunur.

Madde 3- Kayanın ve nizamâtı mevzuaya tevfikân emniyet sandığınca cibayet olunan varidatı muhtelif bin üç yüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer’iyülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 7 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 15 Mart 1339’da meclise verilmiş olup, 7 Nisan 1339’da müzakere edilmiştir. 1339 Mart ayından Haziran ayına kadar Emniyet sandığı hizmet ve bütçesine sarf edilmek üzere bütçeden sekiz bin dokuz yüz otuz dört lira verilmiştir. Bütçeyle ilgili mali bir kanun olup, emniyet sandığı için yapılan harcamayı göstermesi bakımından da sosyal içerikli bir kanundur¹⁷⁷.

5.1.17. Seyrisefain İdaresi İçin Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No. 325

Madde 1- “Bin üçyüz otuz dokuz senesi martı iptidasından, temmuz gayesine kadar Türkiye seyrisefain idaresi hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikında mahsubu icra edilmek üzere yedyüz bin liranın avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu avans bin üçyüz otuz sekiz senesinin son dört ayı için Muvazenei Maliye Encümenince tespit edilen fusul ve mevadda tevfikân sarf olunur. Ancak 1839 senesi bütçesinin Encümenince tespit ve tasdikında işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevat muteber olacaktır.

Madde 3- Seyrisefain bütçesinin altıncı masarif faslının onuncu kömür esmam maddesine ilâveten seksen bin lira tahsisatı munzamme ita olunmuştur.

¹⁷⁷ Zabıt C., Cilt: 28, s. 416, 369-371; Kavanin Mecmuası, s. 377.

Madde 4- “Kavanin ve nizamatı mevzuaya tevfikan Türkiye Seyrisefain idaresince cibayet olunan varidatı muhtelif bin üçyüz otuz dokuz senesi zarfında da cibayet olunur.

Madde 5- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 6- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Müdafaai Milliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 7 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyasının meclise verilışı ve müzakeresi 1 Nisan 1339'dur. Kanun ile 1339 Mart ayından Haziran ayına kadar ki Türk Deniz Yolları İdaresinin hizmet ve bütçesine sarf edilmek üzere yedi yüz bin lira verilmiştir. Deniz yolu taşımacılığı ve ulaşımı alanında yapılan bütçe harcamalarını gösteren mali ve sosyal içerikli bir kanundur¹⁷⁸.

5.1.18. İdarei Vilâyat Kanuniyle Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanun

Kanun No. 326

Madde 1- “Mecmuu beş yüz haneden dun kasaba, köy veya köylerde mevcut iptidai mektepleri maaşat ve masarifinin yüzde otuz beşi, beş yüz İlaheden bin beş yüz haneye kadar olan kasaba ve şehirde yüzde ellisi, bin beş yüzden fazla haneli şehirlerde yüzde altmış beşi mezkûr 'köy, kasaba veya şehir halkı tarafından temin, ve tesviye olunur.

Madde 2- Yeniden açılacak iptidai mekteplerinin inşaat bedeli ve maaşat ve masarifi de birinci maddedeki ahkâma tabidir.

Madde 3- Tekâlifin tarh ve tevziinde servet ve iktidarına göre halk yedi dereceye tefrik olunur. Birinciden bir, ikinciden iki, üçüncüden beş, dördüncüden yedi, beşinciden on, altıncıdan on beş, yedinciden yirmi lira alınır. Ancak halkın derecelere göre tefrik ve taksimi kendilerine ait borcu temin edecek bir surette olacaktır.

Madde 4- Resmî ve hususi müesseselerde çalışan bilûmum memurin ve müstahdemin ile mütekaidinin maaş ve tahsisatı fevkalâdelerinden veya ücreti maktualarından yüzde biri tedrisatı iptidaiye vergisi olarak alınır. İşbu yüzdeler resmî ve hususi müesseseler muhasebelerince her ay kat ve mahallî idarei hususivelerine tevdi olunur.

¹⁷⁸ Zabıt C., Cilt: 28, s. 416, 371-372; Kavanin Mecmuası, s. 378.

Madde 5- Her şahıs ancak bir cihetten tedrisatı iptidaiye vergisi verir. Memurun ve müstahdem in ile mütekaidin maaş aldıkları mahalde, sair efrat ikametgâhlarının bulunduğu yerde vergi vermekle mükelleftir.

Madde 6- Beş yüz haneden düne kasaba ve köylerde tevziat cetveli muallim de dahil olduğu halde ihtiyar heyeti tarafından tanzim ve kaza encümenine tevdi olunur. Bin beş yüz haneye kadar olan kasabalarda tevziat cetveli ihtiyar heyeti ve maarif encümeni tarafından tanzim edilir. Bin beş yüzden fazla haneli şehirlerde işbu tevziat tedrisatı iptidaiye meclisleri tarafından yapılır. Tevziat cetvellerini tanzim eden heyete mahalleri belediye ve ticaret ve ziraat odaları âzasından da ikişer zat iştirak eder.

Madde 7- İşbu tevziat cetvelleri halkın malûmu olmak üzere köy, kasaba ve şehirlerde, münasip mahallere talik olunur. İtiraz etmek isteyenler on beş gün zarfında mahallî meclisi idaresine müracaat edebilirler.

Madde 8- İşbu vergiyi Tahsili emval kanunu mucibince tahsil için idarei hususiyeler tarafından ayrıca tahsildarlar istihdam olunabilir.

Madde 9- 1337 ve 1338 senelerinde tahakkuk ettirilen işbu vergiden henüz tahsil edilmeyen kısımlar işbu kanun ile tâyin edilen mekadire bilirca tahsil olunur.

Madde 10- Darümuallimin ve Darümuallimatlarla bilûmum mekâtibi taliye maaşat ve masarifi 1339 senesi eylülünden itibaren Maarif vekâleti bütçesinden tesviye olunur.

Madde 11- Bilûmum Darümuallimin ve Darümuallimatlarla idadi mekteplerine ait binalar bütün vesaiti tedrisiye ve levazımı leyliyesiyle birlikte muvakkaten Maarif vekâletine devredilmiştir.

Madde 12- Masarifi muvazenei umumiyeden verilen mekâtibi taliye heyeti idare ve talimiyesinin hakkı tâyin ve azli Maarif vekâletine aittir.

Madde 13- İptidai muallimlerinin maaşatı işbu kanunun tarihi neşrinden itibaren altı yüz kuruştan başlar ve her iki senede yüz kuruş zammedilmek suretiyle, müddeti hizmetlerinin yirmi dokuzuncu senesi miktarı maaşı iki bin kuruşa baliğ olur. Muallimlerin almakta oldukları maaşat cezaen olmadıkça hiç bir sebep ve bahane ile tenzil veya tenkis edilemez.

Madde 14- İdarei hususiye bütçelerinin Maarife ait kısmının tetkiki, Maarif vekâletine aittir.

Madde 15- İdarei vilâyat kanuniyle tedrisatı iptidaiye kararnamesinin işbu kanuna mugayir olan mevaddı mülğadır.

Madde 16- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 17- işbu kanunun icrayı ahkâmına Maarif, Dahiliye ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 8 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 19 Mart'ta verilmiş olup, 8 Nisan 1339'da kanun müzakere edilmiştir. Kanun ile eğitim alanında düzenleme yapılmıştır. Buna göre beş yüz haneli köy ve kasabalardaki iptida mektepleri (ilk okul) masrafları ve görevlilerinin maaşı için yüzde elli; bin ile bin beş yüz haneli olan yerlerde ise bu okulların masraf ve maaşının yüzde altmış beşinin, o yerlerdeki köy, kasaba ve şehir halkı tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Aynı durum yeni açılacak iptida mektepleri içinde geçerlidir. Kanun ile halk ekonomik seviyesine göre yedi gruba ayrılmış ve her grubun gelirine göre bu okullar için ne kadar para vereceği belirlenmiştir. Eğitim öğretim alanında çıkartılan sosyal bir kanundur. Amacı ülkedeki eğitim öğretimi geliştirmektir. Bu konuyla ilgili hükümler yukarıdaki kanun metnindeki gibi düzenlenmiştir¹⁷⁹.

5.1.19. Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlâk Resmine Dair Kanun

Kanun No. 329

Madde 1- “İhtiyacatı ziraiye için çiftçilerle bağcılara tevzi ve ita edilmek üzere Ziraat Bankasının hariçten celp ve ithal edeceği tırpanlar ve makine kayışları ve yedek aksamı ve makinelere muktazi vakom gres benzin benzol ve petrol ile karboniyeti potas "karboniyeti sot göz taşı zaçı kıbrıs ve kükürtün ve nakliyata elverişli her nevi otomobillerin gümrük ve istihlâk resimleri hini ithalde Ziraat Bankası namına zimmet, kaydedilerek İktisat bütçesinde çiftçi ve bağcılara muavenet namile açılacak bir faslı mahsustan mahsup edilir.

Madde 2- Ziraat Bankasından aldığı mevaddı ziraatta ve çift makinelerinde ve nakliyatı ziraiyede müstamel otomobillerde istimal etmeyipta başkasına satan veya sair hususatta istimal edenlerden mezkûr mevaddın gümrük ve istihlâk resimleri cezaen üç misli olarak istifa edilir.

¹⁷⁹ *Zabıt C.*, Cilt: 28, s. 515, 380-417; *Kavanin Mecmuası*, ss. 379-380.

Madde 3- İşbu kanunun sureti tatbiki bir talimatname ile tayin olunur.

Madde 4- İşbu kanun tarihi nesrinden itibaren mer'ivülicradır.

Madde 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye ve İktisat vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 12 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 13 Ağustos 1338'dir. 13- 14 Kanunusani, 14- 17 şubat, 12 Nisan tarihlerinde müzakere edilen kanun ile Ziraat Bankasının dışarıdan ithal edeceği zirai malzemenin gümrük ve istihlâk vergileri ile ilgili düzenlemeleri esas alır. Ziraati geliştirmek, zirai üretimi artırmak için bu bağlamda çiftçiler ile bağcılarını korumak için o dönemde çıkartılmış önemli bir kanundur¹⁸⁰.

5.1.20. Hariçten İthal Edilecek Hayvanatın İki Sene Müddetle Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun

Kanun No. 330

Madde 1- “Hariçten ithal olunacak binek, mekkâri ve koşuma elverişli her cins ester, merkep ve develerle hayvanatı feresiye ve bakariye iki sene müddetle gümrük resminden muafır.

Madde 2- Bu suretle ithal olunan hayvanata memlekete tarihi duhulünden itibaren üç sene zarfında- hiç bir nam ve behane ile vaziyet olunamaz.

Madde 3- işbu kanun tarihi neşrinden itibaren, mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına İktisat, Dahiliye, Müdafaa Milliyeye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 12 Nisan 1339 tarihli kanunun lâhiyası 13 Kânunusani 1339'da meclise verilmiş olup, 12 Nisan 1339 tarihinde TBMM'de müzakere edilmiştir. Kanun ile dışarıdan ithal edilecek olan her cins hayvanın iki sene müddetle gümrük resminden muaf tutulacağı kararlaştırılmıştır. Amaç zirai açıdan çiftçiye destek sağlamak ve üretimi artırmaktır. Sosyal içerikli bir kanundur¹⁸¹.

5.1.21. İkinci Avans Kanunu

Kanun No. 331

Madde 1- “28 şubat 1339 tarihli avans kanun ile sarfına mezuniyet verilmiş olan otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli "beş liraya zamimeten Bahriye, Müdafaa

¹⁸⁰ *Zabıt C.*, Cilt: 26, ss. 334-342, 362-488; Cilt: 27, ss. 328-344, 369-375; Cilt: 29, s. 91, 61-65; *Kavanin Mecmuası*, s. 383.

¹⁸¹ *Zabıt C.*, Cilt: 29, s. 91, 65-75; *Düstur*, Cilt: 4, ss. 73-74.

Milliye ve askerî fabrikalar için yirmi iki milyon ve devairi saire için on beş milyon beş yüz bin ki ceman otuz yedi milyon beş yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu tahsisat devairi Mülkiye ve Askeriye için 1338 senesinde Muvazenei Maliye Encümenince tespit edilmiş olan fusul ve mevadda tevfikân sarfolunur. Ancak Büyük Millet Meclisi bütçesi için 1339 senesinde Muvazenei Maliye Encümeninin tespit ettiği fusul ve mevât muteberdir.

Madde 3- 1339 senesi Hariciye bütçesinin [a] 211 inci "Sulh müzakeresine memur heyet masarifi umumiyesi faslına iki yüz elli bin lira tahsisat vazolunmuştur.

İşbu tahsisatın sureti sarfı 3 teşrinisani 1338 tarihli kanun ahkâmına tâbidir.

Madde 4- 1339 senesi Dahiliye bütçesinde Meb'usan intihabat masarifi namile yeniden açılacak B 163 faslına, yüz bin lira tahsisat vazolunmuştur.

Madde 5- 1339 senesi Şer'îye bütçesinin 218 inci masarifi mütenevvia faslında ramazan vaızları namile mevcut tahsisatın tamamına kadar sarfiyat icrası caizdir.

Madde 6- Darümuallimin ve Darümalûmatlarla İdadi mektepleri tesisatına muktazi masarifi Maarif bütçesinin (B 252) inci "Vilâyat mekâtibine muavenet faslındaki tahsisattan tesviye olunur.

Madde 7- 1339 senesi Maliye bütçesinde yanan Şehirler Belediyelerine ikrazat namile açılacak T- 99 faslına iki yüz bin lira tahsisat vazolunmuştur. İşbu, tahsisat harp veya harik sebeble sülüsünden fazlası harap olan Şehirler Belediyelerine on sene müddetle ve beledî varidatı karşılık olmak üzere ikraz edilir. İkrazatın miktarı Maliye ve Dahiliye Vekilleri tarafından tayin olunur.

Madde 8- Türkiyeden ihraç olunan eşya ve mevattan Türk gümrük tarifelerde mübeyyen mekadirden fazla resim istifa eyleyen hükümetlerin mevaridatma karşı gümrük tarifei asliyesinin yirmi misline kadar tezyidine İcra Yedileri Heyeti mezundur.

Madde 9- 28 Şubat 1339 tarihli avans kanununun beşinci: maddesi mucibince tarifei asliyenin beş misli resme tâbi olan un ve buğdaylarla bunlardan mamul bilûmum mevaddın İstanbuldan memleketin aksamı sairesine hini ithalinde, evvelce alınan resim halen mer'i olan umumi tarifede muayyen miktara iblâğ olunur.

Madde 10- Fenerler idaresi tarafından tarifei mahsusasına tevfikân istifa edilmekte olan rûsum ve tabiiyet harçları beş misline iblâğ edilmiştir.

Madde 11- Posta nakliyatım meccanen deruhte eden müteahhitlerle bunların mutemet ve sürücülerini müecceliyeti askeriye vergisinden muaftırlar.

Madde 12- Osmanlı ve itibarı Millî Bankaları memurinden Ziraat Bankası memurları derecesinde müecceliyeti askeriye vergisi istifa olunur.

Madde 13- Kavanini mevcudenin işbu kanuna mugayir bilûmum mevat ve ahkâmı mülğadır.

Madde 14- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 15- İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra Vekilleri Heyeti memurdur.

Madde Müzeyyele- Nafia Vekâleti bütçesinin 264 üncü faslına mevzu turuku umumiye tahsisatının bir seneliğinin tamamii sarfına Nafia ve Maliye Vekilleri mezundur.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1339 tarihli bu kanunun lâhiyası 5 Nisan 1339 tarihinde meclise verilmiş olup, 12-15 Nisan 1339 tarihinde müzakeresi yapılmıştır. 28 Şubat 1339 tarihli avans kanunuyla sarfına izin verilmiş olan otuz milyon yüz on dört bin iki yüz elli beş liraya ilâveten, Deniz Kuvvetleri, Milli Savunma ve Askeri Fabrikalar için yirmi iki milyon ve diğer resmi daireler için on beş milyon beş yüz bin liranın toplamda otuz yedi milyon beş yüz bin liranın avans olarak harcanmasına izin verilmiştir. Bu harcamanın ne şekilde yapılacağı yukarıdaki kanun metninde ilgili kısımlarda açıklanmıştır. Ayrıca Darülmualimin ve Darülmualimat ve Nafia Vekaleti gibi kurum ve ilgili birimlere de ne kadar ve ne şekilde para sarf edileceği bu kanun ile belirlenmiştir. Kanun bütçeyle ilgili bir kanundur. Bütçe sarfiyatını gösterir¹⁸².

5.1.22. Evkaf Vekâleti İçin Avans İtasına Dair Kanun

Kanun No. 332

Madde 1- “Bin üç yüz otuz dokuz senesi haziranı iptidasından ağustos gayesine kadar Evkaf hidematı umumiyesine sarf ve bütçesinin tasdikini da mahsubu icra edilmek üzere 28 mart 1339 tarihli kanunla verilen beş yüz bin liraya ilâveten beş yüz bin liranın daha avans olarak sarfına mezuniyet verilmiştir.

Madde 2- İşbu tahsisat bin üç yüz otuz sekiz senesinde Muvazenei Maliye Encümenince tespit edilen fusul ve mevadda tevfikân sarfolunur. Ancak 1339 senesi

¹⁸² *Zabıt C.*, Cilt: 29, s. 145,77-92, 125-137; *Düstur*, ss. 76-77.

bütçesinin encümençe tespit ve tasdikinde da işbu bütçe ile kabul edilecek fusul ve mevât muteber olacaktır.

Madde 3- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 4- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Şeriye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1339 tarihli bu kanunun tasarısı 10 Nisan 1339’da meclise verilmiş olup, 14–15 Nisan 1339 tarihleri arasında TBMM’de müzakere edilmiştir. Kanun ile Evkaf Vekâleti bütçesine sarf edilmek üzere 28 Mart 1339 tarihinde verilen beş yüz bin liraya ilaveten beş yüz bin lira daha verilmiştir. Kanun bütçe harcamalarını gösterir¹⁸³.

5.1.23. Ahar Mahallere Nakledilen Eşhasın Emval ve Düyun ve Matlubatı Metrukesi Hakkındaki 17 Zilkade 1333 ve 13 Eylül 1331 Tarihli Kanunu Muvakkatin Bazı Mevaddı ile 20 Nisan 1338 Tarihli Emvali Metruke Kanununu Muaddil Kanun

Kanun No. 333

Madde 1- “Ahar mahallere nakledilen eşhasın emval ve •düyun ve matlubatı metrukesi hakkındaki 17 zilkade 1333 ve 13 eylül 1331 tarihli, kanunu muvakkatin ikinci maddesi berveçhi ati tadil olunmuştur:

Birinci maddede beyan olunan eşhasın hini nakillerinde mutasarrıf buldukları icareteyinli müsakkafat ve müstegillâtı vakfiyenin hazineî evkaf ve emvali gayri menkuleî sairenin hazineî maliye namlarına kaydı icra edilerek her iki kısım emvali gayri menkulenin takdir olunacak bedellerinden badettasfiye kalacak miktarı mezkûr hazinelerce ahabı narama emaneten irat kaydolunur. Emvali mezkûreye dair tehadüs edecek bilûmum daavide hazineler hasım olur ve bu mallarda tasarrufun ispatında muvazaadan ari olmak şartile tapu senedatının gayri vesaik dahi muteber tutulur. Eşhası mebhusenin tarihi infikâklerinden itibaren nihayet otuz gün evvelki müddet zarfında icra ettikleri ferağ veyahut tarihi infikâklerinden bir sene evvelki teferruğ muamelelerinde muvazaa ve gabni fahişin vücudu bilmühakeme sabit olduğu takdirde ukudu vakia fesih ve iptal olunur. Evrak ve vesaiki mutebereye müstenit bir akit olmaksızın fuzulen işgal edilen gayri menkul emvali metruke komisyon kararıyle on beş gün zarfında en büyük mülkiye memuru tarafından tahliye ettirilir.

¹⁸³ *Zabıt C.*, Cilt: 29, ss. 133-135, 227-231; *Kavanin Mecmuası*, s. 387.

Madde 2- Kanunu mezkûrun dördüncü maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur.

Emvali metkureye istihkak veya infikâk eden eşhas zimmetinde matlubat iddia edenlerden Türkiye'de mukim olanlar birinci madde mucibince müteşekkil komisyonların işbu kanunun tarihi mer'iyetinden ve henüz teşekkül etmemiş olanların her mntakada tarihi teşekkülünden itibaren dört ve memaliki ecnebiyede bulunanların altı ay zarfında asaleten veya vekâleten bilmüracaat alacaklarını kayıt ve kabul ettirmeğe ve her nevi tebligata mahal olmak üzere komisyonun inikat ettiği beldede bir ikametgâh irae eylemeğe mecburdurlar. Bu müddetin mürurundan sonra, ikame edilecek dâvalar hakkında ahkâmı umumiye cari olacak ise de bu gibi deavide müddeiialehyin indelitiraz yeminden nikülüne talikan hüküm itasından hükkâm memnudur, İşbu kanunun tarihi mer'iyetine değin hasren indelitiraz yeminden nikülüne talikan istihsal edilip te henüz tamamen icra edilmemiş olan ilâmatı gıyabi ve keenlemyekün olup esbabı işbu kanuna tevfikan takibi dâvada muhtardır. İşbu komisyonlar her mahalde tarihi teşekküllerinden itibaren âzami bir sene müddetle ifayi vazife ederler. Bu müddetin hitamında muamelesi intaç olunamıyan mevat berayi intaç nevine göre ait olduğu mehakim ve devaire devrolunur.

Madden 3- Kanunu mezkûrun yedinci maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur:

İnfikâk eden eşhasın emvali metruk esine işbu kamımın neşrinden mukaddem mehakim ve devairi resmiye tarafından vazedilmiş olan ihtiyatî hacizler keenlemyekün olup haczi vazedener veya mehakimde derdesti rüyet dâvası olanlar işbu kanunun ahkâmına tabi olacaklardır. İcrai hacizler ahkâmı kanuniye dairesinde ikmal ve intaç olunur. Bu şahısların lehine derdesti rüyet olan dâvalar hazineler tarafından kezalık akamı umumiyeye tevfikan takip ve itmam edilir.

Madde 4- Kanunu mezkûrun sekizinci maddesi berveçhi âti tadil olunmuştur:

Komisyonların sureti teşekkülü ile bu kanunun ahkâmı sairesinin suveri tatbikiye ve icraiyesi işbu kanunun tadilâtı dairesinde bir taümatname ile tâyin edilecektir.

Madde 5- Kanunu mezkûrun dokuzuncu maddesi mülğadır.

Madde 6- Her ne suretle olursa olsun tağayyüp veya müfarakat veyahut memaliki ecnebiye ve meşguleye veya İstanbul ve mülhakatına firar edenlerin emvali menkule ve gayrimenkule ve düyun mâtlubatı hakkında dahi mezkûr 13 Eylül 1331 tarihli kanunu muvakkat ile işbu tadilât ahkâmı tatbik olunur.

Madde 7- 22 Şaban 1349 ve 20 Nisan 1338 tarihli Emvali metruke kanunu mülgadır.

Madde 8- İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 9- İşbu kanunun icrasına Şeriye ve Evkaf, Adliye, Dahiliye ve Maliye vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 15 Nisan 1339 tarihli kanunun tasarısı 15 Nisan 1339 olup, mecliste kanun aynı gün müzakere edilmiştir. Kanunla başka yerlere gönderilen şahıslara ait talep edilmeyen mallar ve borçlar 17 Zilkade 1333 ve 13 Eylül 1331 tarihli kanuna uygun olarak bazı maddeler 20 Nisan 1338 tarihli terk edilmiş mallara ait kanun yukarıdaki kanun metnindeki gibi düzenlenmiştir. Ayrıca kanun ile yapılacak olan hukuki işlemler kanunun metnindeki gibi belirlenmiştir. Sosyal içerikli bir kanundur. I.TBMM'nin çıkardığı son kanunlardandır¹⁸⁴.

5.1.24. İhtiyacı Umumiye İçin Celbolunacak Madenî Boruların Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkında Kanun

Kanım No. 336

Madde 1- “Şehir ve kasaba ve köylerde ihtiyacı umumiye mahsus sular için hariçten celbolunacak madenî borular gümrük resminden mafudur. İmtiyazlı şirketler işbu mafuviyetten istifade edemezler.

Madde 2- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyüicradır.

Madde 3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.”

Müzakeresi: 16 Nisan 1339 tarihli bu kanunun teklif tarihi 8 Mart 1339'dur. 16 Nisan 1339'da Müzakeresi yapılan bu kanun ile genel ihtiyaçlar için gerekli olan madeni borulardan gümrük vergisi alınmayacaktı. Böylece şehir, kasaba ve köylerin su ihtiyacını karşılamak için gerekli olan madeni borular gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Kanuna özel şirketler dahil değildir. Sosyal hizmet alanında I. TBMM'nin I. Döneminin son günü çıkartılmış bu yasa kayda değer nitelikte önemli bir kanundur¹⁸⁵.

¹⁸⁴ *Zabit C.*, Cilt: 29, ss. 135-136; *Kavanin Mecmuası*, ss. 388-389.

¹⁸⁵ *Zabit C.*, Cilt: 29, ss. 197-199, 202; *Düstur*, s. 86.

5.1.25. Vefaen Bey ve Ferağ veya Teminat Suretile Emvali Gayri Menkuleleri Merhun Olup Tediyei Deyin Edemiyeri Medyunların Emlâk ve Düyunu Hakkında Kanun

Kanım No. 337

Madde 1- “İstanbul ve memaliki miistahlasada vefaen bey ve ferağ veya teminat suretile emvali gayri menkuleleri merhun olup hitam bulmuş ve bulacak olan müddeti muayyenesinde tediyei deyin edemiyen medyunların emvali merhunelerinin müzayede ve furuhtu hulûlü ecelden itibaren bir sene müddetle tecil olunmuştur.

Madde 2- İşbu tecilden dolayı medyun faizi nizamiyi itaya mecburdur.

Madde 3- İşbu kanun hükmünden matlubatı emiriye ile Ziraat Bankası ve evkaf ve eytam idareleri matlubatı müstesnadır.

Madde 4- İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren mer'iyülicradır.

Maede 5- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Adliye ve Maliye Vekilleri memurdur.”

Müzakeresi: 19 Nisan 1339 tarihli bu kanunun teklif tarihi 1 Şubat 1339 olup, 16 Nisan 1339 da TBMM’de müzakere edilmiştir. Kanun ile İstanbul ve kurtarılan diğer memleketlerde vazgeçilmiş veya teminatı verilmiş mallar ile gayrimenkullerden (taşınmaz mallar) rehin olup vereceği bulunanların yani borçlu olanların mal ve borçları bu kişilere ait borçlar bir yıllığına ertelenmiştir. Kanun sosyal içerikli mali düzenlemeye esas bir kanundur. Kanun I. TBMM’nin çıkarttığı en son kanunlardandır¹⁸⁶.

5.2. KARARNAMELER (1923)

1923 yılına (1339) ait konuyla ilgili kararname bulunmamaktadır.

¹⁸⁶ *Zabıt C.*, Cilt: 29, s. 202, 210; *Kavanin Mecmuası*, s. 87.

5.3. HEYETİ UMUMİYE KARARLARI (1923)

5.3.1. Memurinden Meb'us Olanların Tekâüt ve Mazuliyet Haklarına Dair Heyeti Umumîye Kararı

12 Nisan 1339

Karar No. 382

“Memurinden meb'us olanların meb'uslukları müddetince son memuriyetleri maaşı esas olarak tekaüt ve mazuliyet aidatı verdikleri halde tekaüt ve mazuliyet haklarından istifade edeceklerine karar verildi¹⁸⁷.”

5.3.2. İstanbuldan Gelen Eşyanın Gümrük Resmi Hakkında Heyeti Umumiye Kararı

12 Nisan 1339

Karar No. 383

“İstanbuldan Anadoluya ithal olunan eşyadan gümrük resmi alınmamasına karar verildi”¹⁸⁸.

Böylece I. TBMM çalışmalarını 16 Nisan 1339/1923 tarihinde tamamlanmıştır.

¹⁸⁷ *Zabıt C.*, Cilt: 29, ss. 91-92.

¹⁸⁸ *Zabıt C.*, Cilt: 29, s. 125; *Düstur*, s. 75.

SONUÇ

Milli Mücadele tarihinde dönemin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik yönünün tespit edilmesi o dönemin doğru bir şekilde değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bunun için dönemin tarihinin bilinmesi gerekir.

İlk başta bahsedildiği üzere Batılı emperyalist devletlerin, Mondros Ateşkesinden sonra Anadolu'nun paylaşılmasında görüş birliğine varamamaları, her birinin azami çıkar elde etmeye çalışması, barış antlaşmasını geciktirmiş, politikalarını yönlendirmelerinde kendi iç çelişkileri kadar, Anadolu'daki gelişmeler de etkili olmuştur. Anadolu direnişi, kongrelerle bütünleşmeye yönelirken hareketin, ulusal kurtuluş savaşı niteliğinde olduğunu saptayan ve ulusal çıkarları "Misak- ı Milli" ile perçinleyen TBMM, Türkiye'nin barışa ulaşabilmek için batıda dost aramasını uygun görmüş ve yeni Türkiye'nin batı ile bütünleşmesi olasılığı doğmuştur.

Müslüman ülkelerle ilişkiler, olumlu ve Ulusal Ant çerçevesinde yürütülmüş, harekete bakış açılarından Ulusal Kurtuluş Savaşı lehine yararlanma yoluna gidilmiştir.

Kısaca, Ulusal Kurtuluş Savaşının temel amacı, tam bağımsızlığın kazanılması, Ulusal Antlaşma ile belirlenen sınırlar içinde egemen, ulusal bir devletin kurulmasıdır. Ülkenin sosyo- ekonomik değişimi bu amaç doğrultusunda ve barıştan sonra düşünülebilecek; ulusal savaşa katılıp yararlılığı görülenlerce ve savaş sonrası bunlara katılanlarca belirlenecektir. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı sonunda Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar, ulusal savaşta çekilen sıkıntılar da izlenecek ekonomi politikasının sınırlarını çizecek, önemli ölçüde etkileyecektir.

Kurtuluş Savaşı'nın esas amacı yukarıda da ifade edildiği gibi öncelikle ekonomiyi kurtarmak değil, işgalden kurtularak tam bağımsızlığı kazanmak ve Ulusal Antlaşma ile belirlenen sınırlar içinde egemen, ulusal bir devletin kurulmasıdır. Bunun için birçok sosyal ve ekonomik içerikli yasal düzenleme yapılmıştır. Ancak, ülkeyi bu duruma getiren nedenlerin ekonomik olduğu bilindiğinden, ülkeyi yarı sömürge yapan koşulların ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Ülkenin siyasi, ekonomik ve mali gelişmesini durdurabilecek her türlü engele karşı çıkılmakta, gerçek kurtuluş için yapılacak ekonomik çalışmaların barıştan sonra başlatılacağı belirtilmektedir. Çağdaş bir ülke olabilmek için, ulusal sanayi, ticaret ve tarımın da geliştirilmesi çalışılmakta, sosyal ve ekonomik içerikli yasal düzenlemeler yapılmaktadır.

İşte 23 Nisan 1920 ile 16 Nisan 1923 tarihleri arasında görev yapan I. TBMM, yapmış olduğu çalışmalar ve çıkardığı, kanun, kararname ve heyeti umumiye kararları gibi yasal düzenlemeler ile büyük bir tarihi işlevi yerine getirmiş, şimdiki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sarsılmaz temellerini atmıştır.

Böylesine olağanüstü bir zamanda görev yapan I.TBMM hükümeti 23 Nisan 1920 'den 16 Nisan 1923' e kadarki süre zarfında bu çalışma ile belirtilen kanun, kararname ve heyeti umumiye kararlarını sosyal ve ekonomik alanlarda çıkartmıştır. Bu çalışma ile bahsi geçen yasal düzenlemeler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abadan, Yavuz, *Mustafa Kemal ve Çetecilik*, Yarlık Yayınları, İstanbul 1972.
- Aralov, Ş.İ., *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, (Çev. Hasan Ali Ediz), Burçak Yay., İstanbul 1967.
- Arar, İsmail, *Hükümet Programları 1920–1965*, Tipo Neşriyat ve Basımevi Yay., İstanbul 1965.
- Armaoğlu, Fahir, *Siyasi Tarih*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1970.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt: 1, TT K Basımevi, Ankara 1961.
- Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın*, Yaylacılık Matbaası, İstanbul 1979.
- Aybars, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Ege Üniv. Basımevi, İzmir 1986.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Cilt: 2, Remzi Kitap Evi, Yükselen Matbaası, İstanbul 1966.
- Başar, Ahmet Hamdi, *Para ve İnkılâp, İktisadi Devletçilik*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1936.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Moskova Hatıraları*, Vatan Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul, 1955.
- _____, *Siyasi Hatıralar*, Cilt: 1-2, Temel Yay., İstanbul 2007.
- Cem, İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınları, İstanbul 1979.
- Celal, *Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, 1920–1923*, (Top. Özel Şahin Giray), Doğu Lmt. Ortaklığı Matbaası, Ankara 1956.
- Çavdar, Tevfik, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla " Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"*, Milliyet Yay., İstanbul 1971.
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi 1. Dönem*, Cilt: 1, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1994.
- Düstur (3. Tertip)*, Cilt: 1–4, Milliyet Matbaası Yay., İstanbul 1929.
- Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1978.

- Eldem, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İş Bankası Yay., Ankara 1970.
- Erdeha, Kamil, *Milli Mücadelece Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitapevi, Yükselen Matbaacılık Lmt. Şrk. Yay., İstanbul 1975.
- Ergil, Doğu, *Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitapevi, Çağ Matbaası, Ankara 1981.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt: 4, Ankara 1966.
- Gülmez, Nurettin, *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.
- "Gümrük Resminin Beş Misline İblâğına Dair Kanun," *Ceridei Resmîye*, 14 Şubat 1337 – Sayı: 2.
- Güneş, İhsan, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12, Ankara 1988.
- Goloğlu, Mahmut, *Cumhuriyete Doğru, (1921–1922)*, Goloğlu Yay., Ankara 1970.
- İğdemir, Uluğ, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, TTK Yay., Ankara 1975.
- _____, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK Yay., Ankara 1969.
- Karabekir, Kazım, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969.
- Karal, Enver Ziya, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1965)*, TTK Yay., Ankara 1978.
- Kongar, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Cem Yayınları, Evin Matbaacılık, İstanbul 1978.
- _____, "Türkiye'de 1960'dan Sonra Sosyal Bilim Araştırmalarının Siyasal Bilim Yönünden Getirdikleri; Bir Yaklaşım Önerisi," *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1–2, Ankara 1976.
- Kutlu, Cemil, *Birinci Dönem TBMM'nin İç Güvenlik İle İlgili Çıkardığı Kanun ve Kararnameler (23 Nisan 1920 -16 Nisan1923)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1992.
- "Maden Kömürlerinden Alınacak İhracat Resmi Hakkında Kanun," *Ceridei Resmîye*, 14 Şubat 1337 – Sayı: 2.
- Müderrişoğlu, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Maliye Bakanlığı Ellinci Y.d. Yay., Ankara 1974.
- _____, "Atatürk'ün Mali Dehası, Tekâlifî Millîye," *Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı*, 1981.
- Onal, Sami, *Milli Mücadelede Oltu*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1968.
- Özalp, Kazım, *Milli Mücadele 1919-1922*, Cilt: 1, TTK Yay., Ankara 1971.

- Peker, Nurettin, *1918 – 1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, Gün Basımevi, İstanbul 1955.
- Saral, Tosun, Saral, Hulki, *Vatan Nasıl Kurtarıldı*, İş Bankası Yay., Ankara 1970.
- “Senei Haliye Ağnam Resmine Bir Misli Zamma Dair Kanun,” *Ceridei Resmîye*, 27 Teşrinisani 1336- Sayı: 8.
- Sürmeli, Serpil, *Milli Mücadelede Tekâlifi Millîye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998.
- Sonyel, Selâhi, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I. Mondros Bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar*, TTK Yay., Ankara 1973.
- Sorgun, Taylan, *Halil Paşa*, Kemer Yay., İstanbul 1997.
- “Tuz Resmî Kanunu,” *Ceridei Resmîye*, 28 Şubat 1337- Sayı: 4.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (Devre:1)*, Cilt:1-4, İş Bankası Yay., Ankara 1985.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (Devre:1)*, Cilt: 1–29, TBMM Matbaası, Ankara 1941–1961.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kavanin Mecmuası (Devre: 1)*, Cilt: 1, TBMM Matbaası, Ankara 1943.
- Vedat, Eldem, *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, İş Bankası Yay., Ankara 1970.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, "Atatürk'ün örgütlenme Gücü", *Türkiye İş Bankası Atatürk Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara 1981.
- Yaman, Ahmet Emin, "Anadolu'daki Kongre Kararlarında Silahlı Direniş Güçlerinin Finansmanı ile İlgili Hükümler", *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara 1988.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Kenan ÖDEN
Doğum Yeri ve Tarihi:	Ardahan- 1979
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği
Y. Lisans Öğrenimi:	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar:	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E- Posta Adresi:	kenanden@ yahoo.com. tr
Tarih:	13/12/2010